

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

1/2013

JOHANNSEN, Carl Gustav: Evidence-based practice in libraries - principles and discussions. – Bibliogr. In: Libri. – 62. (2012) 2., p. 174-184.

A bizonyítékokon alapuló gyakorlat a könyvtárakban: elvek és viták

Ésszerűsítés; Informatika; Könyvtártudomány

A cikk a bizonyítékokon alapuló gyakorlat (evidence-based practice=EBP) könyvtári bevezetésének és jövőbeni alkalmazásának kérdéseit tárgyalja. A szerző először az EBP tudományos természetével kapcsolatos fontos elméleti különbségekről és meghatározásokról ír, a bizonyítékokon alapuló mozgalom jellegéről, valamint arról, hogyan változott és alakult, amikor a könyvtári szektorba került. Bemutatja, hogy a könyvtári szektor bizonyos vonatkozásban egészen másként viszonyul az EBP-hez, mint a társadalom egyéb szektorai. Ezután áttekinti az EBP ellentmondásos aspektusairól folyó vitát, főként dániai tapasztalatok alapján. Az EBP-vel szembeni ellenállás részben félreértéseken alapul, részben olyan értékek féltésén, mint például a szakmai autonómia. Az eredmények közé tartozik az a vizsgálat, amelynek során azt mérték fel, hogy dán könyvtárvezetők hogyan látják az innovációért és kreativitásért folyó küzdelem és az

EBP viszonyát. A tanulmány célja, hogy érvek és adatok bemutatásával egyrészt mérsékelje a meglévő szkepticizmust és fenntartásokat, másrészt lehetőség szerint eloszlassa a félreértéseket és ellenérzéseket.

(Autoref.)

2/2013

PILEROT, Ola: LIS research on information sharing activities – people, places, or information. – Bibliogr. In: *Journal of documentation*. – 67. (2012) 4., p. 559-581.

Az információ megosztásával kapcsolatos könyvtár-tudományi kutatás

Informatika; Könyvtártudományi kutatás; Könyvtártudományi szakirodalom

A könyvtártudományi szakirodalom kritikai elemzésével vizsgálták az információk megosztásával kapcsolatos fogalomalkotást. A szakirodalmi szemlét és a fogalmi metaelemzést 35 cikkben és egy monográfián végezték Waismann nyitott fogalom elve, Wittgensteinnek a nyelvi játékról alkotott elképzelése, valamint a szemantikai holizmus felhasználásával.

Waismann szerint egy fogalom akkor definiálható, ha leírjuk azt a szituációt, amelyben az adott fogalmat használjuk, tehát mélyebb megértéséhez ismernünk kell, hogy miként kapcsolódik kontextusaihoz. Ezt támogatja Wittgenstein elképzelése, amely szerint a szó jelentése az, ahogyan használjuk. Mindkét elmélettel összefüggésben van a szemantikai holizmus, amely szerint egy kifejezést az adott totalitáson belüli összes többi kifejezés határoz meg. Folyamatos versengésnek vagyunk ezért tanúi, amikor a kutatók a saját interpretációjukat a retorika és az ábrázolás különböző eszközeivel az egyetlen hitelt érdemlő lehetőséggé igyekeznek tenni. Ezért aztán az információk megosztásával kapcsolatos fogalmak elemzése arra a feltételezésre épült, hogy ezek a fogalmak valamilyen elméleti keretben találhatóak, továbbá meghatározott meg-

fontolásokból és adott jelentésben használják abban a környezetben, ahol megjelennek.

Hat elméleti keretrendszert azonosítottak. A *hálózatelemzés* arra koncentrál, amit a hálózatokon továbbítanak, tehát középpontjában az információ továbbítása és az információcsere áll. A *közös alap* (common ground) megközelítés középpontjában az a közös érdeklődés és azok a kölcsönös előnyök állnak, amelyek az emberek egy-egy csoportja számára az információ megosztásának az alapja. Az *információs terep* (information ground) viszonyulás a szereplőknek arra a csoportjára fókuszál, amelyik elfoglalja az információs terepet, és az információhoz kapcsolódó tevékenységeket végez. Amikor a *kis világok elméletét* alkalmazzuk az információ megosztásának vizsgálatára, elsősorban társadalmi, nem pedig fizikai környezetekre, valamint az ott meglévő közös érdeklődésre és a jelentések közös létrehozására fókuszálunk. A *társadalmi tőke* középpontba állításával az információ megosztását meghatározó társadalmi kapcsolatokat a motiváció, az ösztönzés és a jutalmazás fényében vizsgáljuk. A *gyakorlatelméleti* megközelítések az emberek közötti kapcsolatokat, tetteiket és szavaikat, valamint cselekedeteik anyagi feltételeit vizsgálják.

(Koltay Tibor)

Kutatás

3/2013

BONGIOVANI, Paola – GÓMEZ, Nancy Diana – MIGUEL Sandra: Opiniones y hábitos de publicación en acceso abierto de los investigadores argentinos. Un estudio basado en los datos de la encuesta SOAP. – Bibliogr. In: *Revista española de documentación científica*. – 35. (2012) 3., p. 453-467. Res. angol nyelven

Argentín kutatók a nyílt hozzáférésű publikálásról

Elektronikus publikáció; Felmérés; Hozzáférhetőség; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké

2010-ben a SOAP (*Study of Open Access Publishing*) projekt keretében nemzetközi vizsgálatot végeztek és közel 40 ezer, különböző szakterületeken működő kutató 162 országból érkezett válaszait dolgozták fel. Jelen tanulmány ebből az anyagból négy tudományterület (orvostudomány, fizika és csillagászat, agrártudomány és biológia, humán- és társadalomtudományok) argentin kutatóinak válaszait elemzi.

A kutatók 73%-a (legtöbben a biológusok, legkevesebben a humán tudományiak) ismeri szakterületének nyílt hozzáférésű kiadványait, és 94%-uk szerint a szabadon hozzáférhető publikációk javára válnak a tudománynak. A pozitív vélemény okai: jó a tudományos közösségnek (41%), pénzügyi okok (25%), közjó (18%). Ezek az arányok többé-kevésbé hasonlóak a nemzetközi eredményekhez. Ugyanakkor azok az argentin kutatók, akik az utóbbi öt évben legalább egyszer publikáltak nyílt hozzáférésű folyóiratban, lényegesen többen vannak, mint a nemzetközi felmérésben (85 vs. 52%). Érdekes, hogy a humán- és társadalomtudományok területén lényegesen nagyobb azok száma, akik még nem publikáltak nyílt hozzáférésű folyóiratban. (A nemzetközi vizsgálat nem tartalmaz tudományterület szerinti, csak összesített adatokat.)

A „Hol publikáljak?” kérdésre adandó válasz elsődleges szempontja mind a korábbi ilyen irányú vizsgálatok, mind a nemzetközi felmérés, mind az argentin válaszok esetében a folyóirat tekintélye. A nyílt hozzáférésű folyóiratokat kevésbé tartják tekintélyesnek. Végül is az előbbi okon kívül, nem utolsósorban azért, mert nincs komoly és szervezett anyagi támogatása a nyílt hozzáférésű publikálásnak, a nyílt hozzáférésről alkotott és kinyilvánított jó vélemény önmagában nem befolyásolja jelentős mértékben a publikálás kialakult gyakorlatát.

(Mohor Jenő)

4/2013

BORNMANN, Lutz – EGGHE, Leo: Journal peer review as an information retrieval process. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 67. (2012) 4., p. 527-535.

A folyóiratok lektorálása mint információ-visszakeresési folyamat

Folyóirat; Információkeresési rendszer értékelése; Lektorálás

A folyóiratok nem mindig a legjobb cikkeket fogadják el közlésre. Mivel a lektorálást emberek végzik, a kéziratok értékelése nem azonos azzal a hatással, amelyet a cikkek megjelenésük után gyakorolnak azoknak a hivatkozásoknak a formájában, amelyek ezeket a cikkeket idézik. A lektorálás rendszere (a maga problémáival együtt) hasonlít az információ-visszakeresés folyamatához, amelynek során szintén nem mindig a leginkább releváns dokumentumokat kapjuk. Ennek oka az, hogy az alkalmazott információkereső nyelv a cikkek témáját nem mindig írja le teljességgel.

Az információ-visszakeresés értékelése hagyományosan a teljesség és a pontosság görbéi alapján történik. A pontosság megfeleltethető a lektorálás olyan jellemzőivel, mint a sikerességi arány, míg a pontosság megfelelője a találati arány. Ezeket a mutatókat az „Angewandte Chemie – International Edition” folyóirat anyagán vizsgálták. Az ilyen és hasonló vizsgálatok előfeltétele, hogy rendelkezésre álljanak a lektorok által adott pontszámok, továbbá ismerjük az elfogadott, valamint az elutasított, viszont más folyóiratban közlésre elfogadott cikkek idézettségét.

(Koltay Tibor)

LEONOV, V. P.: *Budušee biblioteki kak predmet izučeniâ. – Bibliogr. In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2012) 9., p. 51-68.*

A kutatás tárgya: a könyvtár jövője

Könyvtártudományi kutatás; Könyvtárügy; Prognózis

A 74 évig tartó szovjet korszak utáni új időszak jelentős lehetőségeket tartogat a könyvtárügy és a könyvtár mint társadalmi intézmény számára. A könyvtár jövője nem tévesztendő össze a jövő könyvtárával. Ez utóbbi a sok-sok év múlva létező könyvtárat és annak helyzetét jelenti, a könyvtár jövője pedig a múltban gyökerező, a jelenen keresztül a jövőbe vezető tendenciákat, fejlődési vonalakat. A jövőkutatás irányai különböző vizsgálati módszerek alkalmazásával jelölhetők ki.

A könyvtár fejlődését vizsgálva valószínűsíthető, hogy a jövőben is megmarad, csak azt nem tudni, fejlődése hová viszi az olvasókat. A cikk célja, hogy megértse/megértesse a könyvtár mint élő szervezet állapotát, azt, ami a szavakhoz, az olvasáshoz, az emberek reakcióihoz köti. Egy konkrét könyvtár élete, sorsa korától független. A könyvtár jövője nem a múlt tapasztalatainak megsemmisítésére épül.

Fő kutatási irányok:

1. Az evolúció problémája. A könyvtárak evolúciója az emberi tudat fejlődésével változik, beleértve a könyvet, az anyagi hordozókat, a létrehozás és a terjesztés módjait. Az egyes szakaszokban a könyvtár fejlődési üteme az alapfunkciónak, a keresésnek a megújításában érzékelhető. Példaként a Chicagói Egyetem könyvtára vagy a kaliforniai Millennium Library szolgálhat. A fejlődés szakaszai lehetnek: leíró (deskriptív) szakasz, csúcát a reneszánsz jelenti; társadalmi (szociológiai) szakasz, a felvilágosodás ideje; végül a mai információs korszak, amikor az első helyre az olvasó és a kutatások algoritmizálása kerül.
2. A szabad elérésű könyvtári állományok bőví-

tése. A fejlődés egyes szakaszaiban a szabad hozzáférés az adott társadalom felfogásának megfelelően mást-mást jelentett.

3. A fejlődés személyhez kötődő kezdeteinek további kutatása: a könyvtárak négyezer éves történetéhez számos jelentős személyiség neve kötődik.
4. Az információs technológiák további fejlődése. Itt vetődik fel a legfontosabb kérdés: lehet-e olyan korszak, amikor nem lesz szükség hagyományos könyvtárakra? A szerző szerint nem; álláspontját a két munkatársával 2007–2008-ban közösen kidolgozott projekt támasztja alá. Szerintük a könyvtárnak a jövőben a következő feladatokat kell megoldania:
  - A könyvtári hálózatokban a kötelesepéldányokat nemcsak hagyományos hordozókon, hanem teljes szövegű dokumentumokat tartalmazó lemezeken kell terjeszteni; szakértőkkel kell kidolgozni a lemezek szükséges példányszámát, a kapcsolódó pénzügyi és egyéb kérdéseket.
  - A gyűjtőkörbe nem tartozó anyagot meghatározott idő elteltével csak a központi tárolóhelyen kell tárolni számítógépes lemezeken. A problémát a már meglévő állományok jelentik, amelyeket a könyvtári hálózatban a felmerülő igény szerint kell digitalizálni. A lényeg, hogy a hálózat állományának közös részét csak lemezeken tárolják, míg az eredeti művek hagyományos hordozókon a központi tárolóba kerülnek.
  - Nőni fog az olvasói igény a lemezeken tárolt anyagok kinyomtatására. Változni fog a hagyományos hordozókat és a lemezeket szolgáltató olvasótermek aránya, az utóbbiak területe fog nőni.
  - Egyre aktuálisabbak lesznek a különböző könyvtári-bibliográfiai folyamatok automatizálására irányuló feladatok. A magasabb szintű bibliográfiai tevékenységhez tartozik az eredeti művekből a különböző olvasói kategóriák számára készítendő változatok, tömörítvények komoly tudomá-

nyos kutatásokat igénylő problémája.

5. A könyvtárak szerepe a világ információs folyamataiban.

A jövőkutatáshoz a pszichológia is szükséges: a könyvtár testből, lélekből és működésből álló, élő szervezet, egységes és oszthatatlan. Ezt az irányt is jelentős tudósok (Ranganathan, Zinchenko stb.) neve fémjelzi. A könyvtár működési irányát az olvasó szabja meg, az olvasó működése az olvasáson keresztül valósul meg, az olvasást az olvasó érzelmei aktiválják és irányítják.

Összefoglalva: a könyvtár múltja és jelene megmarad a jövőben is, a kutatásokat a határtudományokban, elsősorban a pszichológiában kell folytatni.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 2, 6, 71

Tudománymetria, bibliometria

6/2013

ECCLES, Kathryn E. – THELWALL, Mike – MEYER, Eric T.: Measuring the web impact of digitised scholarly resources. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 67. (2012) 4., p. 512-526.

A digitalizált tudományos információforrások webes hatásának a mérése

Bibliometria; Elektronikus dokumentum; Portál; Szakirodalom

Azt vizsgálták, hogy lehetséges-e mérni az információforrások hatását webometriai elemzéssel. A kiválasztott információforrások által generált csatolások (linkek) számát hasonlították össze a hasonló témájú weboldalak által generált linkek számával. A linkek ugyanis az intellektuális hatás indikátorai, mivel jelzik, hogy a kutatók ismerik és használják az adott forrást.

A vizsgált oldalak a következők voltak: Histpop – The Online Historical Population Reports

Website (<http://www.histpop.org/ohpr/servlet/>), 19th Century British Library Newspapers (<http://www.bl.uk/reshelp/findhelpprestype/news/>), British Library Archival Sound Recordings (<http://sounds.bl.uk/>), 18th Century Official Parliamentary Publications Portal (<http://www.southampton.ac.uk/library/ldu/parl18c.html>), Wellcome Medical Journals Backfiles (<http://library.wellcome.ac.uk/>).

Az összehasonlításhoz megkeresték a vizsgált oldalhoz témájában legközelebb álló digitális forrást, továbbá megadták annak az analóg forrásnak a címét, amelyből a digitalizált anyagok származnak.

Az adatokat egy ingyenes program (<http://lexiurl.wlv.ac.uk/>) segítségével, automatikusan gyűjtötték össze. Az eredmények azt mutatják, hogy a webometriai elemzések lehetségesek, a linkek összehasonlítása kivitelezhető és hasznos eszköz. Az olyan projektek, mint a Histpop, amely egyetlen stabil és egyedi URL alapján ingyenesen teszi elérhetővé a tartalmakat, ideális az ilyen elemzésre. Az összetettebb megjelenésű források, mint a 18. századi brit parlamenti publikációk, szélesebb körű és komplex elemzést követelnek meg, mivel az adatokhoz több helyen, különböző elérési feltételekkel férhünk hozzá, ráadásul sokféle tartalommal van dolgunk. A webometriai elemzést, amelynek a számadatai kvalitatív elemzés kiindulását jelentik, hasznosan kiegészítené a meglévő analóg források hatásának elemzése.

(*Koltay Tibor*)

7/2013

TORRES-SALINAS, Daniel – JIMÉNEZ-CONTRE-RAS, Evaristo: Hacia las unidades de bibliometría en las universidades: modelo y funciones. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 35. (2012) 3., p. 469-480.

Res. angol nyelven

Javaslat bibliometriai részlegek létrehozására az egyetemeken

Az utóbbi években a bibliometriai mutatók szilárd helyet foglaltak el a kutatás-menedzsment és a tudománypolitikai döntéshozatal eszköztárában. A spanyol egyetemeken azon intézmények közé tartoznak, amelyek körében jelentősen megnőtt az ilyen mutatók használata. Manapság ezek az intézmények még erősebb versenykörnyezetben működnek, így fokozott mértékben szükségük van arra, hogy megbízható ismereteik legyenek kutatóik teljesítményéről.

Mindezek alapján javasolható a spanyol egyetemeken bibliometriai részlegek létrehozása. A részlegnek három fő funkciója lenne: 1. A kutatásokra vonatkozó információk kontrollja; 2. az információk elemzése, jelentések készítése; 3. tanácsadás és képzés. Az első feladatkörbe tartozik a mutatók és a módszerek egységesítése, szabványosítása, informatikai rendszer létrehozása a mutatók kiszámítására. Ilyen jellegű részleg működik a Navarrai Egyetemen, amely a *Web of Science* és a *Scopus* által indexelt produktumokat, valamint a *Journal Citation Reports* adatait figyelembe véve állít elő részletes bibliometriai adatokat az egyetem és részlegei, tanszékei, valamint az egyes oktatók, kutatók tudományos teljesítményéről. A mutatók elemzése, feldolgozása nyomán négyféle jelentés, beszámoló ké-

szülhet: 1. „Szokásos” bibliometriai tájékoztató, azaz éves jelentés az intézményi kutatásokról; 2. Speciális, egy konkrét aspektust megvilágító jelentés, amely az egyetemi stratégia szempontjából érdekes; 3. Szélesebb közönségnek szóló tájékoztató; 4. Adatszolgáltatás, tájékoztatás az egyetem finanszírozását befolyásoló testületek döntéseinek támogatása érdekében. (Ez utóbbira példa a Granadai Egyetem több kiadványa, mint pl. „A Granadai Egyetem az ISI rangsorolásában” című, vagy a háromhavonta megjelenő elektronikus „Bibliometriai hírlevél”).

Kétségtelen, hogy az egyetemeken ma is vannak részlegek, amelyek e feladatokat legalább részben ellátják, és ezek egyike szinte biztosan az egyetemi könyvtár. Éppen ezért egy bibliometriai egység felállítását meg kell, hogy előzze a feladatok jelenlegi helyének áttekintése, koordinációja és az új egység szervezeti helyének meghatározása. Ideális esetben a részleg a tudományos rektorhelyetteshez tartozik (mint a könyvtár is), munkatársai nemcsak bibliometriai, hanem statisztikai, információ-megjelenítési, informatikai és ismeretterjesztési ismeretekkel is rendelkeznek.

(Mohor Jenő)

Lásd még 4

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

8/2013

BASIL, Carla: A framework for analyzing and comparing information literacy policies in European countries. – Bibliogr. In: *Library trends*. – 60. (2011) 2., p. 395-418.

Az információs műveltségi politika elemzésének és

**összehasonlításának módszere Európa országai-
ban**

*Használói szokások; Információs társadalom; Tájé-
koztatási politika*

Az információs műveltséget eredetileg politikai célként találták ki 1974-ben, amikor Paul Zurkowski megfogalmazta, hogy egy fő *nemzeti program* szükséges az *univerzális* információs műveltség megszerzéséhez. Politikai jelentősé-

gének korai felismerése ellenére az információs műveltség szabályozásának dimenziója alig keltett figyelmet a szakirodalomban. A tanulmány a konkrét és összehangolt politika felé vezető út érdekében javasolja az információs műveltségről szóló diskurzus három szempontból való elemzését. A) a társadalompolitikai szempont: az információs műveltség elemzése stratégiai célként (információra való oktatás), B) a tudományági szempont: az információs műveltség elemzése az információ tanulmányozásának egyik formájaként (az információ kultúrája), C) kognitív szempont: az információs műveltség elemzése az egyéni kompetencia egyik formájaként (információs készségek). Ezt követően a társadalompolitikai szempontra összpontosítva a szerző kifejti azt a nézetét, hogy az információs műveltség olyan politikai cél, mely az *információ* és az *oktatás* területének a határát is átlépi, melyben olyan információpolitikai téma is van, ami szintén belép az oktatáspolitikai befolyásának a szférájába. A következő részek módszert javasolnak az információs műveltségi politika elemzésére és összehasonlítására Európa országaiban. Az átfogó cél az, hogy egy elemzэшálót alkalmazzanak a változók egy készletén, mely alkalmas annak mérésére, amit egy ország *információs műveltségi készségének* nevezünk. Végezetül az ajánlott elemzési módszer alkalmazásával eljutunk az információs műveltség különböző politikai metszéspontjához a leírásához.

(Autoref.)

9/2013

KWANYA, Tom – STILWELL, Christine – UNDERWOOD, Peter G.: Library 2.0 versus other library service models : a critical analysis. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 44. (2012) 3., p. 145-162.

Könyvtár 2.0 és más szolgáltatási modellek: kritikai elemzés

Elektronikus könyvtár; Feladatör; Igény; Könyvtármodell; Közművelődési könyvtár

A szerzők a Könyvtár 2.0 és a digitális könyvtár mellett számos további, a hagyományos könyvtári modellt kiegészíteni vagy felváltani hivatott modell elemzését és kronológiáját nyújtják.

A *közösségi könyvtárak* (community libraries) többnyire ott működnek, ahol társadalmi-gazdaság vagy politikai okokból nincsen alternatív szolgáltatás. Az egészségre, lakhatásra, jövedelemre, jogi védelemre stb. vonatkozó, valamint a hatékony állampolgári részvételt segítő információkat szolgáltatják.

A *beépített könyvtár* a decentralizált szolgáltatásoknak a felhasználó közvetlen közelébe való eljuttatását segíti elő.

A *könyvesbolt-könyvtárban* a könyveket tematikus rendben tárolják, így a felhasználók a polcokon böngésznek. Az olvasói tereket minimalizálják annak érdekében, hogy az olvasók minél kevesebb időt töltsenek a könyvtárban. Többnyire nem tartanak referenszműveket, és a legfrissebb könyveket gyűjtik.

A *kihelyezett könyvtárak* (library outposts) olyan helyeken (pl. áruházak, lakótelepek) működnek, ahol amúgy is sokan gyűlnek össze. Alapterületük kicsi, nyitvatartási idejük hosszú. A tájékoztatási források kizárólag elektronikusak. Lehetőség van viszont rendezvények lebonyolítására. A *mozgókönyvtári* modell a könyvtárbuszos szolgáltatást fedi.

Az *információs köztér* (information commons) a könyvtár olyan központi tere, ahol az információval kapcsolatos közös tevékenységek technikailag jól felkészült személyzet közreműködésével folynak.

Megállapítható, hogy elmozdulás történt a statikus szolgáltatási pontoktól az olyan modellek irányába, amelyek a felhasználóhoz viszik a szolgáltatásokat. A nem megfogható szolgáltatásokat és termékeket nyújtó, tisztán digitális modellekig az olyan hibrid modelleken át vezet az út, mint a kihelyezett könyvtár és a könyvesbolt-könyvtár. A középpontban már nem a tulajdonra épülő gyűjteményszervezés, hanem

az információforrások hozzáférésre alapozott együttes kereshetősége áll. Elfogadottá válnak a felhasználói érdeklődést tükröző tartalmi feltárási módok és a folkszonómiák. A felhasználók és a könyvtárosok decentralizáltan és közösen ellenőrzik a folyamatokat. Vannak közösen használt terek, és – többek között – meg van engedve az ételek és italok fogyasztása.

A történelem ismétli önmagát: az egyéni érdeklődést kiszolgáló könyvtáraktól az intézményes könyvtárakig vezetett az út, majd ismét egyéni kezdeményezések (mint például a kihelyezett könyvtár) jelentek meg. Ugyanez figyelhető meg az ingyenes könyvtáraktól az előfizetéses környezeteken át, a Könyvtár 2.0 ingyenes szolgáltatásaiig vezető úton.

A robusztus szervezet, minőség-ellenőrzés és szabványosítás felől a kevésbé szervezett, minimális minőség-ellenőrzéssel dolgozó, cseppfolyós és változékony szolgáltatások és termékek felé haladunk. A könyvtári források kezelése, szervezése és az olvasóhoz való eljuttatása egyre inkább automatikus eszközökkel történik.

Növekszik a marketing-, az ügyfélszolgálati és PR-technikák szerepe. A jó könyvtári szolgáltatás elfogadott eszközévé vált az ergonómia és az esztétika.

(Koltay Tibor)

10/2013

SAVENIJE, Bas – BEUNEN, Annemarie: Cultural heritage and the public domain In: LIBER quarterly. – 22. (2012) 2.

Kulturális örökség és szabad hozzáférés

Digitalizálás; Hozzáférhetőség; Könyvtárpolitika; Közgűjtemény

A *Comité des Sages* legutóbbi jelentésének, a The New Renaissance-nak az ajánlása szerint „A kulturális intézményeknek a köztulajdonban lévő, állami finanszírozással digitalizált anyagokat olyan széleskörűen rendelkezésre kell bocsátaniuk hozzáférés és további felhasználás

céljából, amennyire csak lehetséges.” [http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/executivesummary/final_renaissace_hu.pdf – 4. p.]

A Berliini Nyilatkozat a nyílt hozzáférésről a természet- és a humán tudományi tudáshoz egyik pontja pedig azt ajánlja „A kulturális örökség minden őrzőjének [...], támogassák a szabad hozzáférést azzal, hogy forrásaikat az interneten elérhetővé teszik.”

A könyvtárak gyakran a köztulajdonban lévő dokumentumoknak, például az egyedi kéziratoknak az egyedüli forrásai. Ez a helyzet lehetővé teszi számukra, hogy megszabják, milyen feltételek mellett készíthetők másolatok ezekről. Ez a helyzet megváltozik, ha a köztulajdonban lévő dokumentumok az interneten elérhetővé válnak, és bárki letöltheti és kinyomtathatja őket.

A további felhasználás számos példáját látni a kulturális örökség intézményeiben, melyek között nemcsak könyvtárak, hanem levéltárak és múzeumok is vannak. És nincs egyetértés, amikor kereskedelmi célú további felhasználásról van szó. A helyzet még bonyolultabbá válik, ha PPP-k is megjelennek a színen, és a kereskedelmi fél korlátozni akarja a hozzáférést és a további felhasználást.

A dolgozat elemzi azokat a jogi kérdéseket, melyek akkor merülnek fel, amikor a könyvtár szabályozni akarja a köztulajdonban lévő dokumentumok digitalizált változatának további felhasználását, majd ismerteti a korlátozás nélküli nyílt hozzáférés mellett és ellen szóló érveket, befejezésül pedig elemzi a PPP-konstrukciót e következtetések fényében.

(Autoref.)

Lásd még 1, 3

Nemzetközi könyvtárügy

Lásd 5

Nemzeti könyvtárügy

Lásd 11, 26

Központi szolgáltatások

11/2013

PAKKINEN, Kari – VATTULAINEN, Pentti: The National Repository Library of Finland. – Bibliogr. In: Alexandria. – 22. (2011) 2-3., p. 13-21.

A finn Országos Tároló Könyvtár

Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Központi szolgáltatások; Nemzeti könyvtár; Tároló könyvtár

Finnország kiterjedt és jól működő könyvtári hálózattal rendelkezik, amely számára központi szolgáltatásokat a Nemzeti Könyvtár (mely egyúttal a Helsinki Egyetem könyvtára is), a 2008-ban indult Nemzeti Digitális Könyvtár és az Országos Tároló Könyvtár (OTK) nyújt (ez utóbbit 1989-ben alapították).

Az OTK eredeti célja az volt, hogy gazdaságosan megoldja a finn könyvtárak raktározási gondjait. A könyvtárak részéről átadott anyag az OTK tulajdonába kerül, így a duplumok kiszűrése is lehetőség nyílik. A könyvtárat az Oktatási és Kulturális Minisztérium tartja fenn, szolgáltatásai a könyvtárak számára díjmentesek. Fő feladata, hogy befogadja, tárolja és más könyvtárak rendelkezésére bocsássa a könyvtárak kevéssé használt állományát. A régebbi nyomtatott könyvek tekintetében igen jelentős forrás, jelenleg a finn felsőoktatási és szakkönyvtárak által beszerzett anyagok több mint 20%-a itt található. Az OTK éves költségvetése az egyetemi könyvtárak teljes költségvetésének egy, gyarapítási büdzséjének kb. 6%-a. A könyvtárak 111 polckilométernyi anyagot adtak át az OTK-nak (ebből 68 km az egyetemi könyvtárakból érkezett). Mindez a helymegtakarítás összesen évi 3,5 millió eurót jelent a könyvtárak számára.

Megalapítása óta majdnem minden felsőoktatási, megyei és 500-nál több kisebb szak- és közkönyvtár élt a lehetőséggel, 2010-ben 185 könyvtár adott át anyagot az OTK-nak. A duplumok kiszűrése után 2011 közepén az OTK több mint 3 millió kötet könyvet és monográfiát tárol. Mivel a tudományos könyvtárak egyre több elektronikus forrást használnak, a folyóiratok beküldése csökken.

A könyvtárközi kölcsönzés az OKT állományából ingyenes. A kéréseket 24 órán belül feldolgozzák, postázzák, illetve a cikkeket szkennelik, és azonnal továbbítják. Az ország könyvtárközi kölcsönzési forgalmában az egyetemi könyvtárak az elsődleges szolgáltatók, de az ezredfordulótól kezdve egyre nagyobb részt vesz át az OTK, melyhez folyamatosan egyre több könyvtár fordul; kérő partnereinek száma már 1831 könyvtár. 2010-ben a kérések több mint fele közkönyvtáraktól érkezett, míg a cikkek legtöbbször az egyetemi könyvtárak kérték. Az OTK éves átlagban 6 ezer PDF fájlt szkennel, a cikkmásolatok a teljes könyvtárközi kölcsönzési forgalom 38%-át teszik ki. Az OTK részt vesz egy, a könyvtárközi kölcsönzést segítő szoftver fejlesztési munkáiban. Állományát az egyetemi könyvtárak közös, LINDA nevű katalógusában dolgozza fel, majd a rekordot másolja be saját adatbázisába, amellyel a kölcsönzési forgalmat kontrollálja. A LINDA 2010-ben 44 859 monográfia-rekorddal gazdagodott, összesen 1 255 000 monográfia és 90 500 időszakos forrás címét tartalmazta. (A disszertációk különgyűjteményében mintegy 500 ezer cím található.) Az OTK 2010-ben közel 19 ezer új rekordot vitt be a LINDA-ba.

A könyvtári gyűjteményekkel kapcsolatos központi szolgáltatások Finnországban három szinten működnek:

1. Az elektronikus források biztosításának fő szereplője az Országos Elektronikus Könyvtár (FinELib), egyetemi, műszaki főiskolai, kutatóintézeti és közkönyvtárak konzorciuma, mely hazai és külföldi elektronikus források hozzáférési jogát központosítottan alkudja ki és vásárolja meg tagjai számára.

A költségeket részben a kormány, részben a tagok állják.

2. A Nemzeti Digitális Könyvtár fejlesztése az Oktatási és Kulturális Minisztérium projektje.
3. A nyomtatott anyag megőrzésének és hozzáférhetőségének biztosítása az Országos Tároló Könyvtár kötelessége.

Az évek során az OTK jelentős befolyással volt a finn könyvtárak állományépítési munkájára, funkciói az országos gyűjteményi politika részévé váltak.

(Mohor Jenő)

Együtműködés

12/2013

GUNNELS, Claire B. – GREEN, Susan E. – BUTLER, Patricia M.: Joint libraries : models that work
In: American libraries. – 43. (2012) 9-10., p. 24-28.

Közös könyvtárak: működő modellek

Felsőoktatási könyvtár; Kettős funkciójú könyvtár; Közművelődési könyvtár

Egykor a közkönyvtárak és a felsőoktatási könyvtárak küldetése és működése eltérő volt, és bizonyos mértékig ez ma is fennáll. Egy tanulmány 2005-ben feltette a kérdést, vajon az ún. *community college* (kb. helyi főiskola) és a közkönyvtár közös intézménye tudja-e támogatni mindkét intézmény küldetését, nem sérülnek-e az alapcélkitűzések. Mások szerint a közös könyvtár jó kombináció, hiszen a szolgáltat népszerűség nagyjából ugyanaz, és jól kiegészítik egymást, noha jelentkeznek olyan problémák is, melyeket meg kell oldani. A két intézményi kultúra között is vannak különbségek: a helyiségekben, az olvasókkal való bánásmódban, a számítógépekre telepített szűrőkben, az állománygyarapításban és a rendezvényekben is, de ezek nem áthidalhatatlanok. A szerzők ezután

tapasztalataikra alapozva néhány pozitív és negatív példával is szolgálnak.

Közös intézményként működik a texasi *Lone Star College, Tomball Community Library Harris megye közkönyvtárával*. Kezdetben két társigazgatóval, külön személyzettel külön utakon jártak. Egy nem várt dolog megváltoztatta a helyzetet Tomballban, és gyorsan integrálta a közkönyvtár munkatársait a főiskolai életbe: ez a könyvtárnak a főiskola bejáratához való telepítése volt. Így a könyvtár parkolója volt az első, ami szemet szűrt, és a könyvtár első emelete lett az először idelátogatók nem hivatalos tájékoztató pontja. Az olvasók legjobb kiszolgálása iránt elkötelezett közkönyvtári dolgozók vállalták ezt az új szerepet; megismerkedtek a főiskola alaprajzával – az egységek helyével, nyitva tartásával (tanulmányi osztály, tantermek, könyvesbolt stb.), a főiskola honlapjával, a tanárok telefonkönyvével és a napi események lefolyásával. Meghívták őket az ünnepekre, eseményekre – ez még jobban bevonta őket a főiskola életébe –, s ugyanazokban a kedvezményekben részesültek, mint a főiskola alkalmazottai (szabad bejárás a wellnessközpontba, könyvesbolti engedmények).

Egy coloradói közös könyvtár (*Fort Collins*) igazgatóját sokkolta, amikor a csendes főiskolai intézménybe beözönlött a lakosság, főleg a gyerekek és gondviselőik, s végül kérte a nyugdíjaztatását. Az érkező új vezető már más elképzelésekkel és az olvasók iránti elkötelezettséggel látott munkához. Ez a példa rámutat arra, milyen fontos szerepet játszik a személyzet felfogása a kulturális sokk áthidalásában.

A texasi *North Lake*-ben két könyvtárigazgató régóta ismerte egymást, és úgy határoztak, hogy egyesítik az általuk irányított Irving közkönyvtárat és a North Lake Főiskola könyvtárát. Azonban már kezdetben elmulasztották a munkatársak bevonását, ami a kudarc egyik oka lett, majd a vezetők távozása után már a sikernek reménye sem maradt.

San Joséban „mentsük meg az egyetemi könyvtárunkat” volt a jelszó: nagy volt a felzúdulás, amikor a város és az egyetem vezetése mégis

a közös könyvtár mellett döntött. Titokban a könyvtárosok kételkedtek abban, hogy működni fog a projekt. Rögös volt az út, de sikerült az összevonás.

Néhány könyvtárosnak más a véleménye a kulturális különbségekről; Dana Rooks, a *Houston University* könyvtárai vezetőjének meggyőződése, hogy *Fort Bent* megye könyvtára olyan fiókkönyvtárat működtet, mely egyaránt szolgálja a diákokat és a helyi lakosságot.

A legtöbb közös könyvtár nem bocsátja el a dolgozóit, hogy aztán újra megpályáztassa az új állásokat, noha elkelné némi kulturális átigazítás mindenkinek. A tervezés során a vezetőknek mérlegelniük kell az érveket és ellenérveket, hogy mindenki jól járjon. Több könyvtár a megvalósíthatósági tanulmányok után úgy döntött, hogy mégsem lép erre az útra. A rendíthetetlen keveseknek azonban több problémával kell szembenézniük; a működő megoldások tanulmányozása során megtanulható a hibák elkerülése, és zökkenőmentes lehet a folyamat.

(Murányi Lajos)

Lásd még 35

Jogi szabályozás

13/2013

GIBBY, Richard – BRAZIER, Caroline: Observations on the development of non-print legal deposit in the UK. – Bibliogr. In: *Library review*. – 61. (2012) 5., p. 362-377.

A nem nyomtatott kiadványok kötelezpéldány-szolgáltatásának új fejleményei az Egyesült Királyságban

Elektronikus publikáció; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelezpéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Szerzői jog

Az Egyesült Királyság 2003-ban megszületett kötelezpéldány-törvénye sok tekintetben

elsőnek számított a világon. Az elektronikus kötelezpéldányok ebben természetesen nem szerepeltek, a most zajló módosításba viszont bekerültek. A törvénymódosítás tervezete elkészült, 2012-ben vitára bocsátották, parlamenti elfogadását 2013-ra irányozták elő. Mind az eredeti, mind a módosított jogszabály megalkotása meglehetősen lassan zajlott, mert a kérdések széles körét kellett a jogosult könyvtáraknak a kiadókkal és sok más érintettel egyeztetniük. Úgy tűnik, hogy az e-kiadványokkal kapcsolatos jogszabály megalkotása jelentős lemaradásban van sok más országhoz képest.

A jogalkotásra jelentős hatással volt a politikai, gazdasági és kulturális környezet (ennek igen érdekes kifejtése teszi ki a cikk terjedelmének közel felét – a ref.). A British Library és a többi jogosult könyvtár sok időt és energiát fordított a megbeszélésekre, arra, hogy minden érintett igényeire és felvetéseire megfelelően reagáljanak. Igyekeznek mindent megtenni a sikeres megvalósítás érdekében is. A kormány azonban eltökélt, hogy 2013-ban törvénybe iktatják a vonatkozó jogszabályt. A jogosult könyvtárakban is előrehaladtak az előkészületek.

A CD-ROM-okra és más offline kiadványokra vonatkozó előírások lényegében változatlanok maradtak. Az online kiadványok kezelése esetében gyökeres változás következett be: a jogosult könyvtárak felelőssége lett a begyűjtésük (harvesting) – ezt praktikusabb megoldásnak találták annál, mint hogy a kiadó legyen köteles azokat beszolgáltatni. Ily módon a költségek jelentős része is a könyvtárakra hárul, nem a kiadókra. A könyvtárak szeretnék, ha az új jogszabály minél előbb hatályba lépne, hogy elkerüljék a „digitális fekete lyukak” létrejöttét.

A kormányzat a jogszabályalkotás reformjának (2010) folyamányaként megköveteli, hogy minden jogszabályról készüljön hatásvizsgálat. A kötelezpéldány-törvény módosítása előtt tesztelték a letéti eljárás különböző módozatait. A jogosult könyvtáraknak precízen le kellett írniuk, hogyan fogják beszerezni és biztonságosan kezelni a digitális tartalmat. Az önkéntes letétből is sok hasznos tapasztalat adódott. Ugyanakkor

jelentős befektetést kívánt meg a könyvtáraktól, különösen a British Librarytól, hogy még a jogi szabályozást megelőzően kidolgozzák és kipróbálják a különböző digitális kiadványtípusok beszerzésének és biztonságos szolgáltatásának eljárás módjait.

A kötelespéldány-szolgáltatás révén átfogó, a nagyközönség számára hatalmas értéket képviselő nemzeti gyűjtemény jöhet létre. Jogos követelmény, hogy ezzel a lehetőséggel minél többen élhessenek. Ugyanakkor a kiadók és más szerzőijog-tulajdonosok érdekeit tiszteletben kell tartani, és a jogszabályban tükrözni. A kiadók és a jogosult könyvtárak közötti megbeszéléseken a következő kérdésköröket tárgyalták: az automatikus begyűjtés megszervezése és költségei, a vonatkozó kétoldalú megegyezések közös kezelése, a biztonsági kérdések technikai megoldása, a hozzáférés feltételei (egyszerre egy, helybeni felhasználó, másolás csak méltányos használat keretében), esetenkénti használati embargó.

A kötelespéldány-jogszabályon kívül különböző kapcsolódó előírások is szabályozzák a kérdéskört: ezek a személyes adatok védelmére, a jó hírnévre vonatkoznak. Különös figyelmet kíván annak eldöntése, hogy egy-egy audiovizuális anyag beletartozik-e a beszolgáltatandó dokumentumok körébe. A kötelespéldány-szolgáltatástól külön kell kezelni a tartós megőrzéssel és a metaadatokkal kapcsolatos feladatokat.

(Hegyközi Ilona)

14/2013

MÜLLER, Harald: Legal aspects of e-books and interlibrary loan In: Interlending & document supply. – 40. (2012) 3., p. 150-155.

Az e-könyvek és a könyvtári kölcsönzés jogi vonatkozásai

Elektronikus könyv; Jogszabály - más területről; Kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés; Szerzői jog

A cikk azt igyekszik felderíteni, hogy azonos jogi szabályozás alá esik-e a nyomtatott könyv és az

e-könyv. A szerző a WIPO (World Intellectual Property Organization = Szellemi Tulajdon Világszervezete) Szerzői Jogi Szerződésének (World Copyright Treaty, WCT), az EU szerzői jogi irányelveinek, valamint a német, az egyesült államokbeli és a kanadai jogi szabályozásnak az összehasonlítását választotta eszközül.

A nyomtatott művek a szerzői jog védelme alá esnek publikálásuktól kezdve a szerző halála után hetven évig. Ennek értelmében a mű és másolatainak kizárólagos terjesztési joga a szerzőt illeti. A nemzeti szerzői jogi törvények legtöbbje azonban magában foglalja a jogkimerülés elvét (*first sale doctrine*) is, mely lehetővé teszi, hogy az egyszer már jogszerűen megvásárolt műpéldányt a fogyasztó legálisan továbbértékesíthesse. A terjesztésre más-más megfogalmazást használ a WCT és a EU jogi direktívája. Utóbbi szerint a kölcsönzéssel szoros és kölcsönös kapcsolatban áll, és ez a nemzeti szintű szerzői jogi törvényeket nézve még egyértelműbbé válik. Az USA szerzői jogi szabályozása például kimondja, hogy a könyvtári kölcsönzés terjesztésnek minősül, és mivel a könyvtár megvásárolta a művet, ezért a jogkimerülés elve miatt nem kell engedélyt kérnie erre a szerzőtől.

A nyomtatott és az e-könyv között alapvető különbség, hogy míg előbbi kölcsönzésekor a könyvtár magát a könyvet adja az olvasó kezébe (amit az meghatározott idő múlva vissza is ad), az e-könyv kölcsönzésekor nem az eredeti fájlt, hanem annak reprodukcióját, másolatát bocsátja a használó rendelkezésére. A reprodukcióra viszont nem vonatkozik a jogkimerülés elve. A WCT egyértelműen kimondja, hogy a terjeszthetőség, kölcsönözhetőség csak a kézzelfogható, fizikai művek jellemzője lehet. Mivel az e-könyv nem kézzelfogható tárgy, ezért nem alkalmazható rá a jogkimerülés doktrínája sem. Jó analógiát nyújtanak az online szolgáltatások, melyeknél a szerzői joggal védett tartalmak esetében szükség van a jogtulajdonos engedélyére a könyvtár által történő szolgáltatáshoz. Ez a hozzájárulás, engedély vagy nyilatkozat nem szerzői jogi, hanem a kétoldalú szerződésekről intézkedő magánjogi kategória. Vagyis nincs más

megoldás, a könyvtáraknak megállapodást kell kötniük a jogtulajdonosokkal, illetve meg kell szerezniük a licencet a közvetítő cégektől, mint például az *Onleihe* Németországban, a *Public Library Online* az Egyesült Királyságban vagy az *OverDrive* az Egyesült Államokban.

Mivel a könyvtáraknak nagy teher a licencszerződések százszámra megkötni, darabonként vizsgálva, hogy melyik milyen hozzáférést, letöltést, nyomtatást, tárolást, másolást tesz lehetővé, számukra a legmegfelelőbb megoldás mégis az lenne, ha a könyvekre, formátumuktól függetlenül, egységesen vonatkozna egy nemzetközi szerződés, mely minden kivételt és korlátozást magában foglal, és összhangban áll a szerzői jogi törvénnyel. Az IFLA most is együtt dolgozik a WIPO-tagállamokkal ennek érdekében, és igyekszik elfogadtatni a szerződés szövegére vonatkozó, ilyen értelmű javaslatát.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 63

Könyvtárosi hivatás

15/2013

MARCUM, Deanna B.: Do librarians need PhDs? In: Information outlook. – 16. (2012) 5., p. 33-35.

Szükség van-e PhD fokozatra a könyvtárakban?

Képesítés; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosi hivatás; Munkakör

Az Egyesült Államokban a könyvtárügy egyik központi szervezete, a *Council on Library and Information Resources* (CLIR) 2002-től tíz éven át olyan újszerű, kétéves posztdoktori oktatási programot szervezett, amelynek során a humán tudományi PhD fokozattal rendelkezőket korszerű információtechnológiai tudással vértették fel. Eredetileg úgy gondolták, hogy a végzettek majd párhuzamosan dolgoznak a tudományos könyvtárakban és tudományterületük felsőok-

tatási intézményeiben. Ehelyett azt tapasztalták, hogy sokan teljes állásban tudományos könyvtárban helyezkedtek el. Néhányan olyan munkakört töltenek be, ahol a digitális tudomány művelése, a kiadói tevékenység és a hallgatók és oktatók kutatásainak támogatása egyaránt a feladatok között szerepel.

A digitális korban a korábbiaktól eltérő kompetenciákat kívánnak meg a könyvtárosoktól. Egy vizsgálat következtetései szerint a felsőoktatási könyvtárak egyre inkább oktatási intézményként működnek majd, aktív résztvevői lesznek az oktatási és kutatási folyamatoknak. Munkatársaiknak – miközben továbbra is elkötelezettek maradnak a könyvtári tevékenységek hagyományos értékei és elvei iránt – szilárd technológiai jártasságra, valamint valamely tudományterület speciális ismeretére kell szert tenniük. Ezek megszerezhetők a PhD programok során.

Egy másik vizsgálat három kompetencia együttesét tartja kívánatosnak:

1. a szaktudás megosztására való hajlandóságot és a szakmai etika követését,
2. olyan személyes kompetenciák birtoklását, amelyek a hatékony, rugalmas és pozitív szemléletű tevékenységhez szükségesek,
3. olyan szakmai kompetenciákat, amelyek az információs intézmények, források és szolgáltatások szervezéséhez szükségesek – mindezt az információs eszközök és technológiák alkalmazásával párosítva.

A vezetési és a technikai készségek és személyiségjegyek nagyobb szerepet kapnak, mint a tartalommal kapcsolatos tudás.

Manapság a felsőoktatási könyvtári állásokban a vezetői kompetenciák mellett jelentős szerep jut az oktatókkal és hallgatókkal való kapcsolattartásnak, az alapos szaktudásnak, a technológiai know-how ismeretének. Az információtechnológia térnyerése egyenesen azt a kérdést veti fel, hogy a könyvtár szakon szerzett diploma vajon megfelelő-e még egyáltalán.

A Columbia Egyetem könyvtárának vezetője 2006-os cikkében arról írt, hogy az egyetemi könyvtárakban kezdenek megjelenni a nem hagyományos könyvtári végzettséggel rendel-

kezők. Olyan új feladatokat látnak el (kiadás, oktatás, kutatás, fejlesztés, vállalkozás, stratégia-készítés), amelyekhez a könyvtári végzettség már nem elegendő. Akik nem rendelkeznek könyvtári végzettséggel, jellemzően nem a hagyományos pozíciókat töltik be (ez a 35 évesnél fiatalabbak között volt különösen jellemző). Azok a könyvtárak lesznek sikeresek, amelyek a nem hagyományos tapasztalatok teljes skáláját alkalmazzák a könyvtári szakmát jellemző időtlen értékek szolgálatában.

A szerző korábban úgy vélte, hogy elegendő, ha a könyvtárosok megértik a kutatási és tudományos folyamatokat, és a könyvtár gyűjteményét és szolgáltatásait ezzel összhangban fejlesztik. Erre a PhD fokozat megszerzése kellő háttérrel ad számukra. Mára a tudósok az információkeresés tekintetében nagyban önállósultak, a könyvtárosok szerepe „helyhez kötöttebbé” vált. Az lett a céljuk, hogy az oktatóknak minél több tudást adjanak át a legfrissebb technológiai trendekről és alkalmazásokról, az egyetem minél jobban kihasználja az online tanulási lehetőségeket, és az oktatók érdemi, tartalmas kurzusokat tartsanak. E készségekkel azok a friss PhD-sek rendelkeznek, akik digitális tudósként tevékenykednek, vagy azok az ambiciózus fiatalok, akik más szakterületek jó ismerői. Kiderült, hogy a felsőoktatási könyvtárakban ezután nemigen lesz szükség „generalistákra”, akik könyvtári végzettséggel rendelkeznek. A különböző tudományágakban PhD-t szerzettekre viszont érdekes lehetőségek várnak a digitális tudományos központok hibrid könyvtári-tantermi környezetében.

(Hegyközi Ilona)

16/2013

SAUNDERS, Laura: Identifying core reference competencies from an employers' perspective : implications for instruction. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 73. (2012) 4., p. 390-404.

Munkáltatói szempontok a tájékoztató munkához szükséges alapvető készségek meghatározásához

Felmérés; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Referenz

A tájékoztatási szolgálat átalakulóban van. A technikai fejlődés, az olvasók elvárásainak változása és a hálózaton elérhető, távoli szolgáltatások előtérbe kerülése következtében az egyetemi könyvtárak tájékoztató szolgálata most már egész másmilyen, mint tíz évvel ezelőtt. A könyvtári szakirodalom zöme úgy tekint a tájékoztatási kompetenciákra, mint egy speciális szolgálatmodellre (pl. virtuális tájékoztatásként) vagy speciális könyvtártípusra (pl. tudományos orvosi vagy jogi könyvtárként). A foglalkozás változó természete ellenére néhány tanulmány a munkaadó szemszögéből jóval szélesebben értelmezi a tájékoztató könyvtárosi kompetenciákat. Ez az írás tájékoztató könyvtárosok és személyzeti vezetők körében folytatott felmérés előzetes eredményeiről számol be, akiknek az alábbi kérdéseket tették fel: Milyen ismeretek, készségek és kompetenciák fontosak szerintük ma, illetve a jövőben a tájékoztató szolgálat megfelelő ellátásához? Mely területeken találtak a vezetők hiányosságot vagy felkészületlenséget az újonnan felvett könyvtárosoknál? Mennyire felelnek meg a jelenlegi könyvtárosképző programok a munkaadók elvárásainak?

(Autoref.)

Lásd még 60

Oktatás és továbbképzés

17/2013

GOLTEN, Elin: Competence for innovative libraries In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 3., p. 14-15.

Kompetenciák az innovatív könyvtárakért

Ésszerűsítés; Megyei könyvtár; Munkaszervezés; Személyzet; Továbbképzés

A könyvtári és információs szolgáltatások radikális változásokon mentek keresztül az elmúlt években, amelynek nyomán a személyzetnek is új kihívásokkal kell szembenéznie. A könyvtár sem a visszahúzódó egyéni tanulás színtere már, hanem sokkal inkább a közösségi interakció tere, élénk találkozóhely. A könyvtári személyzetnek a passzív kommunikáló félből a tartalom és az események aktív alakítójává kell válnia, ami új készségeket és kompetenciákat igényel.

A norvégiai Hordaland megyei önkormányzat olyan könyvtári szektort szeretne, amely képes a változások élére állni. A megye könyvtára ennek érdekében a saját dolgozói számára kezdeményezett egy tanulmányi programot *Változásmenedzsment, innováció és tudásmenedzsment* címmel. A 15 kreditre BA szintű kurzust a Bergeni Üzleti Főiskola bonyolította le, amelyre a könyvtárosok ingyen beiratkozhattak.

17 településről (a 33-ból) összesen 25 tanuló kezdte el a kurzust, közülük eddig négyen megszólódtak le. A programban a fő hangsúlyokat a könyvtárra mint a tudás létrehozójára és terjesztőjére, mint találkozóhelyre, valamint a könyvtárosra mint a változások kezdeményezőjére helyezték. A többség lényegre törőnek és hasznosnak ítélte a kurzust. A beadandó feladatokban a hallgatók a saját intézményük fejlesztésével kapcsolatos problémákra dolgozhattak ki megoldásokat. Eddig két feladatot kellett elkészíteniük, egyet a változásmenedzsmenttel, egyet pedig az innovációval kapcsolatosan.

A projekt egy nagyobb – a nemzeti könyvtár által finanszírozott – megyei szintű programba (*Változó könyvtári környezet*) illeszkedik, amelynek célja, hogy a térség intézményei között erősítse a partnerséget, a kompetenciák fejlesztését, a kommunikációt és az együttműködést. Ennek a nagyobb projektnek a részeként 2010-ben felmérték a szükséges készségeket és kompetenciákat, amelyek alapján egy stratégiai dokumentumban összeállították a fő fejlesztési területeket. (*A köz- és iskolai könyvtári kompe-*

tencia-fejlesztési stratégia Hordaland megyében 2011-2015)

A programban tanuló hallgatók úgy érezték, hogy a projekt a könyvtári szektor problémáira reflektál, segít az új utak keresésében. Az innováció és az útkeresés reményeik szerint a megye valamennyi könyvtárában kézzelfogható eredményekkel fog járni, és a kompetenciák megerősítése vélhetően új kezdeményezéseknek jelentheti majd az alapját a jövőben.

(*Tóth Máté*)

18/2013

KUMMALA-MUSTONEN, Merja: Run to keep up pace : further education for staff in public libraries
In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 3., p. 16-17.

Igyekezz, hogy le ne maradj! A közkönyvtárakban dolgozók továbbképzése

Közművelődési könyvtár; Személyzet; Továbbképzés

A naprakész tudáshoz továbbképzés is szükséges, melynek szervezését Finnországban a regionális államigazgatási ügynökségek és a területi könyvtárak végzik, a fedezetet az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) biztosítja. A regionális közigazgatásért felelős gazdaságfejlesztési, közlekedési és környezetvédelmi központok koordinálják a könyvtári továbbképzést. Az OKM 2010-ben kiadott *Minőségi ajánlások a közkönyvtárak számára* c. dokumentuma a könyvtárosok továbbképzésére is utal: a jól működő könyvtár rendszeresen felméri a munkatársak ez irányú igényeit, felkészültségüket pedig célszerűen szervezett továbbképzéssel biztosítja, s erre elegendő pénzt és időt (fejenként legalább 6 napot évente) betervez. Finnországban 2009 óta készül statisztika a közkönyvtárak munkatársainak továbbképzéséről; 2011-ben összesen 18 209 továbbképzési nap volt, egy fő tehát 3,83 napot tanult. A regionális államigazgatási ügynökségek és a területi könyvtárak főleg pár

napos továbbképzéseket szerveznek, de így tesznek a könyvtáros egyesületek, nyári egyetemek, a társkönyvtárak és az egyes intézmények is, mert könnyebb egy-két napos rendezvényekre időt szakítani, mint a többnaposra. Számos fejlesztési projekt része (vagy célja) a munkatársak képzése. Nemrég médiaoktatással foglalkozó regionális instruktorok képzéséről gondoskodott az Oktatási és Kulturális Minisztérium egy projekt során, akik aztán a maguk régiójában szerveztek továbbképzéseket. (Korábban voltak hosszabb tanfolyamok is a vezetéstudomány és az információtechnológia tárgyában.)

A könyvtárak szűk anyagi forrásai is akadályai a továbbképzésnek. Jóval olcsóbb a videokonferencia segítségével vagy a saját számítógéppel való részvétel, noha így informális, gyümölcsöző eszmecserékre nem kerülhet sor. A bűvös szó a könyvtárakban – és a továbbképzésben is – az együttműködés.

A szerző ezután ismerteti régiója (Kainuu és Ostrobothnia) példáját, ahol a gazdaságfejlesztési, közlekedési és környezetvédelmi központ évente többször is összehív egy bizottságot, melyben könyvtári szakértők, az Oulu Egyetem és az Oulu Műszaki Egyetem illetékes oktatói, valamint a két területi könyvtár képviselői vesznek részt, és megvitatják a továbbképzési igényeket és lehetőségeket, illetve megtervezik a tanfolyamok tematikáját. Ouluban működik a könyvtárak, levéltárak és múzeumok közös testülete (KAMUT), mely részt vesz a továbbképzések szervezésében, hogy a munkatársak megismerkedhessenek a társintézmények munkájával is. Az Oulu Városi és Területi Könyvtár értékelő bizottsága a múlt évben vizsgálta a könyvtárak kommunikációs és marketingtevékenységét; a vizsgálat része volt egy szeminárium, melyen egy szakember értékelt az egyes könyvtárak marketingjét. (Felmérték a könyvtárosok egyéb készségeit is, majd ezek nyomán szerveztek továbbképzéseket.) A szépirodalommal foglalkozó témák nagyon népszerűek, ezért tíz év óta sor kerül minden évben továbbképzésre, mely az új gyermek- és ifjúsági irodalommal foglalkozik, amelyen tanárok is

részt vehetnek. Az aktuális kérdések megvitatására évente sort kerítenek: legutóbb *A könyvtár és az idős állampolgárok* téma került sorra, de foglalkoztak a gyermekkönyvtári ellátással, az iskola és a könyvtár kapcsolatával is. Lappföld és Észak-Ostrobothnia gazdaságfejlesztési, közlekedési és környezetvédelmi központja közösen szervezte meg a mozgókönyvtári dolgozók továbbképzését, de voltak a törvénykezéssel, a minőségfejlesztéssel és értékeléssel foglalkozó rendezvények is. A témák idővel változnak. A számítógépesítéssel a technikai ismeretek kerültek előtérbe, most viszont a szépirodalom kérdései népszerűek, és persze a közösségi média és a média oktatása.

A néhány napos továbbképzés nagyon rövid és vegyes, de bárki részt vehet rajta, ingyenes, és figyelembe veszi az igényeket, kívánságokat. Szükség lenne hosszabb és sokféle távoktatási programra is.

(Murányi Lajos)

19/2013

WIDÉN, Gunilla: How to educate the information specialists of tomorrow In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 3., p. 8-9.

Hogyan oktassuk a jövő információs szakembereit?

Információs szervezés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény

A finn Abo Akademi, vagyis a Turkuban működő svéd nyelvű egyetem információtudományi tanszéke nem nagy, de a tudományterületen széles körű szakértelemmel bír. Az oktatott alapvető ismeretek harminc éve – amióta megalapították – azonosak, de újak is beépültek a tantervbe. A tanszék professzora röviden ismerteti a tanszéken folyó alap-, középfokú és mesterképzést, de szól a Nyitott Egyetemmel közös távoktatási programról is.

2010-ben a tanszéket a társadalomtudományi kar üzleti és gazdasági intézetébe olvasztották, ennek során értékelték oktató és kutató tevé-

kenységét, közös témákat találva az intézet többi egységével (pl. nemzetközi marketing, szervezés és vezetés). Utóbbi témában nemzetközi mesterprogramot is szeretnének indítani a jövőben.

Az oktatás szorosan összekapcsolódik a kutatással. Az információkeresési szokások vizsgálata az egyik központi téma – annak minden aspektusával együtt –, de komoly szerep jut az információ- és tudásmenedzsmentnek, az egészségügyi információknak, az információs műveltségnek, a korszerű könyvtárnak (a 2.0-s könyvtár és a használók képzése az iskolában), a személyes információk kezelésének és a kollektív tudásépítésnek, valamint az ún. webometriának is.

(Részletesen lásd: <http://www.abo.fi/institution/informationsvetenskap>.)

A tárgykör természetéhez tartozik az élethosszig tartó tanulás, hiszen képtelenség elsajátítani mindazt a tudást, amire egy szakembernek egész életében szüksége lehet. A tanszék minden évben rendez konferenciákat, szemináriumokat diákok, kutatók és gyakorló könyvtárosok számára, ez a jövő könyvtárosai felkészítésének szerves része.

(Murányi Lajos)

Lásd még 15

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

20/2013

KAHLEYSS, Rainer: Das Deutsche Musikarchiv der Deutschen Nationalbibliothek in Leipzig In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 59. (2012) 3-4., p. 175-181.

Res. angol nyelven

A lipcsei Német Nemzeti Könyvtár Zenei Archívuma

Állomány; Könyvtárépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások; Zenei könyvtár

A Német Zenei Archívum két évvel ezelőtti költözése Berlinből Lipcsébe új korszak kezdetét jelentette. A kottákon, hangfelvételeken kívül történeti szempontból értékes lejátsszó berendezéseket is tartalmazó gyűjtemény a Német Nemzeti Könyvtár kibővített lipcsei épületébe került. Itt az archívum analóg és digitális hangtechnikával ellátott két hangstúdiót (egy stúdiót és egy saját olvasótermet) is kapott, ami valóban

korszerű felszereltséget jelent, és mindebből a használók és az alkalmazottak egyaránt profittálnak. A tanulmány bemutatja a gyűjtemény jellegzetességeit, az állomány megőrzésével és konzerválásával kapcsolatos problémákat és a használók rendelkezésére álló szolgáltatásokat.

(Autoref.)

21/2013

SOLDATKINA, Oksana Pavlovna: Nacional'naâ biblioteka Āešskoj Respubliki. – Bibliogr. 8 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2012) 2., p. 87-94.

A Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtára

Feladatkör; Munkaszervezet; Nemzeti könyvtár

Prága történelmi központjában, a Klementinum-ban található, mai nevét és státuszát 1990 óta viselő könyvtár az országos könyvtári rendszer központja. Koordinálja a speciális információs, képzési, elemző és tudományos kutatásokat, a szabványosítási munkákat, módszertani és konzultációs segítséget nyújt, kidolgozza az orszá-

gos szintű rendszereket és adatbázisokat, felel a Cseh Köztársaságban kiadott dokumentumok megőrzéséért és elérhetőségéért. (1995-től a nyomtatott kiadványokból két kötelepéldányt kap). A könyvtár a 2001. évi törvénynek megfelelően egyetemes állományával a közkönyvtári rendszer központja, egyenlő hozzáférést biztosít valamennyi közkönyvtárnak és információs szolgálatnak. A Mellon Alapítvány támogatásával megkezdődött a számítógépesítés az ALEPH rendszer használatával. Folyik a katalógus retrospektív konverziója, elérhetővé vált az UIG portál. 2000-től a cseh nemzeti bibliográfia csak elektronikusan jelenik meg, folyik a ritka gyűjtemények digitalizálása, működik az internetes források archívuma.

A könyvtár szervezetébe tartozik a Könyvtári Intézet. Feladata többek között a könyvtárosok át- és továbbképzése, olvasásszociológiai kutatások a Cseh Könyvtárosok Egyesületének irányításával, kétnyelvű terminológiai szótárak összeállítása, a *Knihovna* c. szakfolyóirat kiadása.

A könyvtár állományában több mint 6 millió dokumentum található, digitalizált formában mintegy 200 ezer régi könyv és 14 ezer muzeális kézirat, köztük 750 török, arab és perzsa, további 460 pálmalevélre írt indiai kézirat. A nemzeti könyvtár állományai közül a cseh reformáció középkori kéziratainak, valamint az 1818–1945 közötti orosz, ukrán és fehérorosz emigráció folyóiratainak gyűjteménye felkerült az UNESCO világörökségi listájára. A könyvtár látogatóinak száma évenként meghaladja a félmilliót, a beiratkozott olvasók száma a 25 ezret.

A kulturális örökség digitalizálása országos programok és intézményi projektek keretében folyik. Európa legnagyobb, kéziratokat tartalmazó elektronikus könyvtára, a *Manuscriptum* fejlesztésében az AiP Beroun Ltd. vesz részt; az ENRICH projektnek köszönhetően más országokból is érkeznek ide dokumentumok. Az elektronikus publikációk hosszú távú archiválása 2000 óta a *WebArchiv* projekt keretében folyik a brnói Masaryk Egyetemmel együttműködve. Ennek a projektnek a célja az online publikációk katalogizálása, felvétele a cseh nemzeti bib-

liográfia adatbázisába, valamint a publikációk megőrzése letéti rendszerben. A *Kramerius* országos digitalizálási program célja a papír savtalanítása és a könyvtári anyagok, főleg hírlapok, folyóiratok, törekeny monográfiák megőrzése. A dokumentumokat mikrofilmre veszik, majd ezeket szkennelik. A program keretében évente mintegy 1 millió oldalt mikrofilmeznek, ebből 400 ezret digitalizálnak.

A nemzeti könyvtár részt vesz a nemzetközi nem kormányközi szakmai szervezetek munkájában. Kiadói tevékenysége monográfiákra (évi kb. 25 cím) és az évente négyszer megjelenő *Knihovna* szakfolyóiratra terjed ki. A folyóirat két száma nyomtatott, kettő pedig elektronikus formában jelenik meg, tartalmi átfedés nélkül. Az elektronikus változat a nemzeti könyvtár honlapján érhető el, két hónappal a nyomtatott változat megjelenése után.

A nemzeti könyvtárhoz tartozik a Klementinum épületében, egy korábbi kápolnában található Szláv Könyvtár. Alapjait 1923-ban a kormány teremtette meg a Szovjet-Oroszországból emigráltak szellemi és anyagi igényeinek kielégítésére. Gyűjteményei országok szerint épülnek (orosz, lengyel stb.), kezdettől fogva politikamentes elveken, nagyrészt az emigránsok ajánlékainak és a tőlük megvett gyűjteményeknek köszönhetően. 800 ezres állománya nagyrészt a 20. század eleji orosz forradalmi mozgalom irodalmát és a két világháború között a Szovjetunióból száműzöttek tevékenységét tartalmazza. A magángyűjtemények közül kiemelkedik A.F. Smirdin orosz bibliográfus, könyvkereskedő könyvtára.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 13, 61

Felsőoktatási könyvtárak

22/2013

APPEL, Violaine – LACÔTE-GABRYSIK, Lyllette: Bibliothèques universitaires et concurrence ou comment la communication devrait venir aux bibliothèques. – Bibliogr. l'abjegyzetben In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 4., p. 44-48. Res. angol, német és spanyol nyelven

Az egyetemi könyvtárak kommunikációs feladatai a konkurenciaharcban

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárpropaganda

Az egyetemi könyvtáraknak két fő céljuk és feladatörük van, amelyek azonban merőben ellentétesek egymással. Nagy szerepet játszanak az informálódás új lehetőségeinek terjesztésében, miközben teljes egészében az adott egyetemtől függenek. Tájékoztató, dokumentációs szerepük nemcsak a törvényi beavatkozások nyomán, hanem az intézményi változások során is módosul.

Tudomásul kell vennünk, hogy az Alexandriai Könyvtár léte óta napjainkban jutottunk először abba a helyzetbe, hogy az olvasóknak nincs szükségük könyvtárosokra. A hallgatók úgy érzik, a technikai eszközök néhány gombnyomással mindenre választ adnak. Míg régebben az Amazon oldalain kerestek bibliográfiai információt, most automatikusan csak a Google keresőt használják erre is. Az egyetemi könyvtárak nagy erőfeszítésekkel számos képzést, könyvtárhasználati foglalkozást, órát tartanak számukra. A közös katalógusok, a speciális internetes források, adatbázisok használatának bemutatásakor ideig-óráig úgy tűnik, hogy meg is győzhető, de végül is mindig a gyors megoldások mellett döntenek. Gyakran nem tudják meghatározni konkrét kérdésüket, problémájukat sem, így még inkább tanácstalanok a forrásokat illetően. Hiába léteznek kiváló lehetőségek, már az sem segít,

ha a „pull” technikáról a „push”-ra váltanak a könyvtárosok, vagyis szinte készen szolgáltatják számukra az információt.

Az egyetemi könyvtáraknak mindeközben figyelniük kell a fennálló konkurenciaharcra. Ehelyett jobb lenne az együttműködés. Úgy, hogy mindenki megőrizhesse vagy markánsabbá tegye saját arculatát. Az arculat hangsúlyozása nagyon fontos, mert ebből olvasó-könyvtár-egyetem egyaránt profitálhat. Ha például rápillantunk a lyoni városi könyvtár rendkívül gazdag honlapjára, egyértelmű, hogy nemcsak az olvasók kapnak itt minőségi információt, hanem a könyvtári szakemberek munkája is elismerést vált ki, mindez pedig jó fényt vet magára Lyon városának a vezetésére is.

A jelenkori könyvtárak összessége hasonló problémával küzd: ingyenesen számos szolgáltatást nyújtanak, amelyet az olvasók nem használnak ki. Vagy azért, mert nem tudnak róla, vagy azért, mert feleslegesnek ítélik. A megoldás: jobban kell kommunikálni. A könyvtárak által szervezett számos szakmai nap, továbbképzés, tanulmányok megjelentetése nem elég. Olyan eseményeket kell szervezni, amelyek becsalogatják az olvasót, és így a rendezvényen való részvétel közben tapasztalja meg a könyvtár pozitív erejét.

Az egyetemi és tudományos könyvtárak, dokumentációs központok mellékes tevékenységnek ítélik a rendezvényszervezést, a kifelé történő, másfajta, nem tudományos kommunikálást. Úgy tartják, hogy mindaz a pénz, anyagi forrás, amelyet a rendezvényekre, a látványra fordítanak, elvész, ugyanakkor elrabolja a lehetőséget a szakkönyvek beszerzése elől. Gondot okoz az is, hogy a könyvtárak individualizálásról beszélnek ahelyett, hogy mindenki részletekbe menően, finoman kidolgozott szakterületi gyűjtőkört állítana fel magának. Így még az azonos szakterületű könyvtárak között is lehetne különbség.

Az olvasókkal való kommunikációt is megkönyvítené ez, mert a könyvtár személyzetét az olvasói igényeknek megfelelően lehetne képezni. Speciális logók, helyrajzi térképek, hírlevelek mind gazdagíthatnák a kommunikáció formáit.

Arra azonban ügyelni kell, hogy mielőtt kite-
szünk a könyvtár ajtájára „az egyetemi könyv-
tár érted van” szlogenhez hasonló táblákat, a
könyvtárosok tisztában legyenek azzal, hogy
belső kapcsolattartás és a személyzet kommu-
nikációra való nyitottsága nélkül nem beszél-
hetünk sikerről, és nem várhatunk eredményt a
külső kommunikációtól!

(Pajor Enikő)

Lásd még 7, 12, 31, 34, 38, 43, 48, 68

Közművelődési könyvtárak

23/2013

JOHANNSEN, Carl Gustav: Staffless libraries – re-
cent Danish public library experiences In: New li-
brary world. – 113. (2012) 7/8., p. 333-342.

Önkiszolgáló (könyvtáros nélküli) könyvtárak – a dán közkönyvtárak tapasztalatai

*Felmérés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyv-
tár; Nyitvatartási idő; Személyzet*

A szakirodalomban csak néhány, a szingapúri
és tajvani tapasztalatokról szóló cikk található
a könyvtáros nélküli (staffless) vagy hivatalos
nevén nyitott (open) könyvtárakról. Dániában
ezek elsősorban elővárosi vagy falusi környe-
zetben működnek. A nyitott könyvtár tipikus
jellemzője, hogy a heti nyitvatartási időben van-
nak időszakok, amikor megtalálhatók a könyv-
tárosok, és vannak, amikor nem (az önkéntesek
nem számítanak személyzetnek). Feltétel, hogy
a személyzet nélküli időben is a könyvtárnak
valamennyi szolgáltatást (kölcsonzés, folyó-
iratok, internet-elérhetőség stb.) biztosítania
kell. A nyitott könyvtár koncepciójában fontos
szerepet kap a könyvtár épülete, berendezései.
Különböző műszaki megoldások léteznek arra,
hogy az olvasónak meglegyen a biztonság- és
kényelemérzete. A koncepció megvalósításának
hajtóereje az volt, hogy a helyi politikusok a kis

helyi közösségek megőrzésének és ugyanakkor
a közpénzek megtakarításának hatékony eszkö-
zét látták benne.

A cikk alapját képező kutatást 2011 őszén vé-
gezte a Dán Könyvtár- és Médiaközpont (Danish
Center for Library and Media). Elektronikus kér-
dőívet küldött mind a 97, a közkönyvtárak mű-
ködtetéséért felelős helyhatóságnak. Egy könyv-
tárnak több fiókja is lehet, az országban mintegy
500 szolgáltatóhely működik. A megkérdezettek
közül 51-nél még nincs nyitott könyvtár, míg a
többiek helyi könyvtári rendszerében egy vagy
több nyitott fiók működik. A nyitott könyvtá-
rak száma összesen 81. A további munkához 15
könyvtárat választottak ki, és személyes beszél-
getésekre is sor került. A kutatás során 4 kérdés-
csoportot vizsgáltak:

1. A nyitott könyvtárak létesítésének oka, elhe-
lyezése és nyitvatartási ideje
2. A nyitott könyvtárak használata
3. A használók jellemzői
4. Stratégiák a koncepció fejlesztéséhez és op-
timalizálásához

Az első két kérdéshez a saját kutatási eredmé-
nyeket, a 2. és 3. kérdéshez a Cordura könyvtári
szoftver cég statisztikai adatait használták, a 4.
kérdéshez pedig a dán Nyitott Könyvtárak Há-
lózatától kaptak adatokat. Az elemzések alapján
az alábbi következtetéseket vonták le:

Ad 1. A nyitott vagy önkiszolgáló könyvtárak
koncepciója az automatizált kölcsönzési és szol-
galtatási rendszerek műszaki fejlettségének és az
elektronikus biztonságtechnikának a kombináci-
ójára épül. A végső döntést azonban a helyi po-
litikusok hozzák meg, többen jelezték, hogy az
ok valóban a költségcsökkentés volt. 2010–2011
során a nyitott könyvtárak száma jelentősen nőtt,
elsősorban családi házas környezetben. A nyit-
vatartási idő alig nőtt, a 2011-ben működő 80
nyitott könyvtárban a személyzet a nyitvatartási
idő 20%-ában volt jelen.

Ad 2. A koncepciót főleg a helyi újságokban is-
mertették, aminek köszönhetően 23%-kal nőtt a
könyvtárlátogatások száma, de nőtt a kölcsönzé-
sek száma is. A statisztikai adatok szerint azok-
ban az órákban, amikor a könyvtárosok jelen

voltak, a látogatások száma hétszer annyi volt, mint az önkiszolgáló órákban. Bár a kölcsönzések éves mutatója az önkiszolgáló órákban 3-4-szer nagyobb, mint a könyvtárosok jelenlétében, arra nincs adat, hogy az óránkénti teljesítmény meghaladná a könyvtárosok munkaidejében elért eredményeket. Tény, hogy a könyvtárosok jelenléte hatással van a közkönyvtárak teljesítményére.

Ad 3. A könyvtárak használóiról valójában kevés a megbízható adat. Megdőltek olyan feltételezések, hogy az önkiszolgáló könyvtárat a kisgyerekes apukák részesítik előnyben, vagy hogy a nyitott könyvtárakat a helyi közösség elsősorban találkozóhelyként használja. Az adatokból az kiderül, hogy az olvasók többsége nő, és a fiatalok aránya könyvtáranként eltérő.

Ad 4. Több elméleti kérdés is felvetődik, és külön figyelmet érdemel, hogy az önkiszolgáló órákban sem a vandalizmusnak, sem a destruktív viselkedésnek nem volt nyoma. Érdekes elemezni, hogy a Maslow-féle igénypiramisban a nyitott könyvtárak iránti igény a magasabb, társadalmi szinten vagy az önmegvalósítás szintjén jelenik-e meg.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

24/2013

KLAUSER, Hella: Auf dem Weg zu McBib : Die Privatisierung Öffentlicher Bibliotheken schreitet in den USA voran - Nicht nur klamme Kommunen greifen zu. – Bibliogr. In: BuB. – 63. (2011) 4., p. 287-291.

A McLibrary felé: folytatódik a közkönyvtárak privatizációja az USA-ban

Bérmunka kiadása; Fenntartó szerv; Gazdálkodás -könyvtárban; Gazdaságosság -könyvtárban; Munkaszervezés

2010 szeptemberében a kaliforniai *Santa Clarita* három közkönyvtárának a vezetését átvette a *The Library Systems and Services* (LSSI) nevű magántársaság. Ezek addig Los Angeles regionális könyvtári hálózatának a tagjai voltak. Most

már viszont valamennyi adminisztratív döntés – beleértve a személyzetet és az állománygyarapítást – az LSSI-vel közösen történik. Először esik meg, hogy egy pénzügyi válságban nem lévő város egy PPP (public-private-partnership) megállapodás keretében teljes egészében átadja könyvtári szolgáltatásait egy magántársaságnak. Ebben a megállapodásban rögzítik a magánvállalkozónak történő kifizetéseket, melyek jóval alacsonyabbak, mint a város költségvetésében korábban előirányzott összeg. A város marad továbbra is a könyvtár tulajdonosa, csak a mindennapi működést szervezik ki a kereskedelmi vállalkozáshoz. Ezzel *Santa Clarita* évente közel egymillió dollárt takarít meg, és megszabadul olyan nemszeretett bizonytalan tényezőktől, mint a könyvtárosbérék emelkedése vagy a gyarapítás és feldolgozás költségének drágulása – legalábbis a szerződés időtartamára (ez alatt a kiadások összege változatlan). A szerződésben szerepel a minimális szolgáltatásokról szóló alapvető megállapodás is. Az LSSI nem közölt információkat, és a szerződés részleteiről sem szólt, de ez nem szokatlan a magánvállalkozásoknál. Nem lehet megjósolni a jelenlegi költségek és kiadások jövőbeli alakulását a magánkézben lévő működtetés egy, három vagy akár tíz éve után sem.

(*Autoref.*)

25/2013

SAHAVIRTA, Harri – SAARTI, Jarmo: Showing the green way : advocating green values and image in a Finnish public library. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 38. (2012) 3., p. 239-242.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Környezetbarát közkönyvtár Helsinkiben

Környezetvédelem -könyvtárban; Marketing; Tájékoztatás -környezetvédelmi; Városi könyvtár

A könyvtárak meglehetősen „zöldek” abban a tekintetben, hogy alaptevékenységük – információkeresés, dokumentumkölcsönzés, közösségi

terek biztosítása – nem károsítja a környezetet. Ez rendben is van, de egyben azt is jelenti, hogy nem könnyű még inkább környezetbarát módszereket találni, hiszen a meglévők is fenntarthatók már.

Ezt tanulta meg a Helsinki Városi Könyvtárhoz tartozó Vallila közkönyvtár (<http://hakemisto.kirjastot.fi/en/vallila>), amikor 2011-ben elnyerte a városi környezetvédelmi központtól az *EcoCompass* minősítést – a Finn Nemzeti Operával és 30 kisvállalkozással egyetemben.

A pályázaton részt vevőknek számos feltételnek kellett eleget tenniük, ideértve az épületet, a vezetést (a szelektív hulladékkezelést és újrahasznosítást), energiatakarékos működést stb., vagyis környezetbarát körülményeket kellett teremteniük.

A tanulmány részletesen ismerteti a könyvtár környezetvédelmi projektjét – megoldásait (környezetvédelemmel foglalkozó művek kiemelése, rendezvények), újításait, problémáit –, majd levonja a tanulságokat is abban a reményben, hogy ez hozzájárulhat a kérdésről folytatott eszmecserehez, mivel a helyzet és a problémák a legtöbb közkönyvtárban szinte azonosak. (A szerző a könyvtár vezetőjeként személyes tapasztalatait tette közzé.)

A tanulmány elolvasható a http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/ifla-journal/ifla-journal-38-3_2012.pdf címen (a 41-44. diáig).

(Murányi Lajos)

26/2013

SVEUM, Tor – TVETER, Frøydis: Norwegian public libraries and governmental reports : visions and economic realities In: *New library world*. – 113. (2012) 7/8., p. 351-363.

A norvég közkönyvtárakról szóló kormányzati jelentések – víziók és gazdasági realitások

Állami irányítás; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár; Statisztika; Támogatás -pénzügyi -állami, hatóságai

2009-ben két fontos könyvtárfejlesztési koncepciót adtak közre Norvégiában. Ezek azt tükrözik, hogy a norvég kormány elszánt arra, hogy hangsúlyozza és előmozdítsa a könyvtárak szerepvállalását tanulási központokként, az irodalom és a kultúra terjesztésének színtereiként és a kulturális integrációt és sokszínűséget támogató intézményekként.

A norvég kulturális minisztérium által egy, a Norvég Levéltár-, Könyvtár- és Múzeumügyi Hatósággal (ALM) közösen kezdeményezett tanulmányorozat részeként összeállított két aktuális koncepció címe: 1. *Könyvtárak. A tudás közterei, találkozóhelyek és kulturális színterek a digitális korban* és 2. *Országos stratégia a kulturális örökség digitális megőrzése és terjesztése érdekében*. A jelentéseket a norvég parlament 2009 tavaszán fogadta el.

E két dokumentum két másik, alapvető fontosságú korábbi jelentés folytatásaként született meg: 1. *Library Reform 2014* (ABM-utvikling, 2006.) és 2. *Cultural Heritage for all – Digitization in the ALM sector* (Norsk digitalt bibliotek, 2006.) Ezek a dokumentumok határozzák meg a norvég könyvtárpolitikát 2014-ig, és testesítik meg a közkönyvtárak kívánatos értékrendjét.

Egy interjú vizsgálat keretében hat közkönyvtár bevonásával és az országos könyvtári statisztika adatai alapján azt kutatták, hogy mennyire reálisak ezek a koncepciók, és mennyire vannak összhangban velük a könyvtári költségvetések. A könyvtárosok meglátása szerint a koncepciókat nem követték gazdasági intézkedések.

A Library Reform 2014 például részletes költségvetési számokat is tartalmazott a könyvtár-fejlesztésre nézve; a későbbiekben viszont a feltüntetett összeg alig egytizedét kapták meg. A tervek túlságosan a minőségre, nem pedig a használói igényekre összpontosítottak. A támogatások céljai között háttérbe szorult a munkatársak kompetenciáinak fejlesztése és a modell-kísérletek finanszírozása. A nemzeti könyvtár költségvetése a megkérdezettek szerint kielégítően növekedett.

A két korábbi jelentés már rögzítette, hogy a kezdeményezéseket a meglévő (állami) költségvetésből kell fedezni. A közkönyvtárak számára a gazdasági realitást azonban a helyi politikusok prioritásai jelentik. Helyi szinten más fontos célok teljesítését, például az iskolák (és az oktatás), az egészségügy és az idősek ellátását gyakran fontosabbnak tartják a könyvtári ellátásnál.

A települések költségvetésében a kulturális kiadások aránya 2003-ban 20,2% volt, 2009-re ez 15,9%-ra csökkent. A statisztikai adatok alapján megállapítást nyert, hogy a látogatók és a kölcsönzések száma meglehetősen állandó. Az új könyvtárpépületek új használókat vonzanak. A kölcsönzéseken belül az utóbbi években megváltozott a dokumentumok összetétele. A beszerzésekre szánt összegek jelentősen csökkentek. A könyvtárak továbbra is részesednek az Arts Council által finanszírozott közös beszerzési programból, amely kortárs szép- és ismeretterjesztő irodalmat juttat számukra. A könyvtári költségvetéseken belül a legnagyobb összeget a munkabérek emésztik fel.

Más skandináv országokkal összehasonlítva Norvégia el van maradva a közkönyvtárak tekintetében, holott Norvégia erős gazdasággal rendelkezik. A könyvtári szolgáltatások az önkormányzati költségvetésektől függenek, kevésbé vannak rájuk hatással az országos pályázati támogatások. A kiválasztott könyvtárak igen összetett és vegyes képet mutatnak. Még ma is elmondható, hogy a szolgáltatások minősége attól függ, ki hol lakik.

A kormányzat könyvtárakkal kapcsolatos erőfeszítései (olvasásfejlesztési kezdeményezések,

a költségvetések 5-10%-os növelése az utóbbi években) méltánylandók, de a könyvtárosok úgy vélik, hogy nem kielégítőek. A koncepciókban foglalt víziók megvalósításához több forrásra lenne szükség.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 12, 18, 53, 64, 67

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

Lásd 47

Iskolai könyvtárak

27/2013

GILDERSLEEVES, Lucy: Do school libraries make a difference? : Some considerations on investigating school library impact in the United Kingdom. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 6/7., p. 403-413.

Milyen hatásuk van az iskolai könyvtáraknak az Egyesült Királyságban?

Felmérés; Hatékonyság; Iskolai könyvtár; Könyvtárhatalmas; Középiszolás

A tanulmány egy kutatási projektet ismertet, mely az iskolai könyvtár hatását vizsgálta Angliában, Észak-Írországban, Skóciában és Walesben. A vizsgálódás célja az volt, hogy feltárja, vajon tapasztalható-e alapvető hozzájárulás az iskolai könyvtár vagy iskolai médiatár és az iskolai könyvtáros részéről, és ha igen, olyan esetmodellekkel és megközelítésekkel szolgáljon, melyek alkalmazhatók a stratégiában és a gyakorlatban is. A dolgozat célja ezen kívül az is, hogy leírja a vizsgálódás kísérleti szakaszát, és feltárja annak a hatásértékelésnek a természetét, melyet amerikai tanulmányokban és egyesült királyságbeli olvasáskutatásban alkalmaztak, mérlegelve előnyeit és hátrányait egyaránt.

Következésképpen eljárva egy vegyes metodikájú megközelítést próbál e tanulmány számára meghatározni, ennek során kombinálja a többretegű felméréseket és a részletesebb interjúkat, valamint fókuszcsoporthoz megkérdezését egy válogatott és kiegyensúlyozott iskolai mintán belül, és próbálja megállapítani, van-e összefüggés az iskolák teljesítmény-rangsorával.

Mind a négy ország középiskolás diákjai számára online felmérést dolgoztak ki, melyben arra kértek rá, mit várnak és milyenek találják az iskolai médiatárat és a könyvtárost iskolai tapasztalataikon belül. Valamennyi középiskolát az Ofsted értékelés és a teljesítményük alapján rangsorolták. Minden országból mintát vettek, és interjúkat készítettek az iskolavezetéssel, tanárokkal, könyvtárosokkal és a tanulók fókuszcsoporthaival. Ezt kiegészítették a felsőoktatásban különböző szakokon tanulók mintájának a felméréseivel, hogy megtudják a véleményüket arról, mennyiben járult hozzá az iskolai könyvtár az egyetemi tanulmányaikra való felkészítéshez.

A vizsgálat kísérleti szakaszának eredményei alátámasztják azt a hipotézist, hogy korreláció fedezhető fel a jó könyvtári ellátás és a tanulók olvasási és információs készségek iránti pozitív viszonya között. Ha a vizsgálat végén pozitív történetek bukkannak fel működő könyvtár vagy könyvtáros nélküli iskolákból, ez hozzájárul majd a kritikus sikerfeltételek megállapításához, és információkkal szolgálnak a könyvtárak érdekében végrehajtandó cselekvésekhez és megoldásokhoz. A felmérés kísérleti szakasza alapvető kérdésként határozta meg az iskolai hatásvizsgálat számára azt, hogy mind a tanulók, mind a tanárok komoly nehézségek árán tudták megfogalmazni, milyen különbséget tapasztaltak a könyvtár és a könyvtáros hozzájárulásában. A University of London esetbankot épít az összegyűjtött jó módszerekből.

A maximális érvényesség érdekében a mintában szereplő iskolák között szerepel iskolai médiatár és/vagy iskolai könyvtáros nélküli, valamint jól és rosszul teljesítő iskola is. Előreláthatólag a végső profil esetleg azokat a médiatár

és /vagy iskolai könyvtáros nélküli iskolákat alulreprezentálja, ahol a felmérésbe nehezebb volt bevonni az igazgatókat. Ideális esetben a hatásméréshez szoros naplózásra van szükség az egyes tanulók szintjén a teljesítményről és a könyvtárhoz való viszonyról. Jelen vizsgálat során erre szisztematikusan nem került sor a minta iskoláiban.

A vizsgálat azzal járult hozzá az Iskolai Könyvtári Bizottság (School Library Commission) fontos ajánlásaihoz, hogy a brit középiskolai könyvtárak hatásvizsgálatának eddig hiányzó szeletét pótolta.

(Autoref.)

28/2013

SHENTON, Andrew K.: Changes and challenges : the new information environments in schools - a British perspective. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 38. (2012) 3., p. 228-238.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Változások és kihívások: új információs környezet az iskolákban - brit tapasztalatok

Eszköztár; Használók képzése -iskolában; Iskolai könyvtár; Oktatás információellátása; Számítógéphálózat

Jelenleg a hagyományos iskolai könyvtárak – könyvekkel teli termek, amelyeket elsősorban papíralapú könyvekkel kapcsolatos tevékenységekre használnak – egyre kevésbé jellemzőek. Azokat az új tereket, amelyeket interneteléréssel bíró számítógépekkel és könyvekkel egyaránt elláttak, és ahol szakképzett személyzet várja a betérőket, készen a legváltozatosabb kérdésekre, tanulási központnak (*study centres*) vagy önálló tanulási tereknek (*independent learning zones*) szokták nevezni. A szerző ezen új terekkel kapcsolatos tapasztalatokat és dilemmákat gyűjtötte csokorba.

Komoly a kockázata annak, hogy ha könyvek és számítógépek vannak egyetlen helyiségben, akkor a használat kizárólag az utóbbiakra korlá-

tozódik. A könyvtárosnak célszerű a hozzáférés egyszerűsítésével, ajánló olvasmánylistákkal, játékos feladványokkal „demisztifikálni” a könyveket, hogy a gyerekek bátrabban nyúljanak ezekhez a forrásokhoz is. Kérdés ugyanakkor, hogy miért van erre szükség, ha a cél elsősorban az információ megtalálása, amely rendszerint sikerül tisztán elektronikus információforrások segítségével is. A gyerekeknek meg kell tanulniuk a papíralapú információforrások használatát is, hiszen az élet később produkálhat olyan helyzeteket, amikor erre is szükségük lehet.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a használat intenzitása igen eltérő lehet időjárástól és évszaktól függően. Télen vagy esős, hideg idő esetén könnyen úgy tűnhet, hogy nem elegendő a tanulási központ kapacitása, ezzel szemben nyáron kihasználatlanok a terek. A vezetőségnek ezeket a szempontokat is figyelembe kell vennie a bővítés lehetőségének mérlegelésénél.

Az elektronikus források esetében kérdés, hogyan kíméljék meg a gyerekeket a nem nekik való tartalmaktól. Megoldást jelenthet, ha előre engedélyezik azokat az oldalakat, amelyek látogathatók a munkaállomásokról, ez a korlátozás azonban éppen a böngészés örömeit veheti el. Szintén dilemma lehet, hogy mennyire részesítsük előnyben a számítógép-használat során azokat a gyerekeket, akik nem szórakozni, hanem tanulni járnak a könyvtárba. Egyrészt nem biztos, hogy a tanulás igénye fontosabb a rekreációs szükségleteknél, másrészt a prioritások során figyelembe kell vennünk, hogy az iskola elsődleges funkciója a tanulás segítése. Ugyanez

a dilemma jelenik meg, amikor órákat is tartanak a tanulási terekben, amelyet zavarhatnak a jelenlévő, eseti használatra betérő diákok.

A tanulási központok webes megjelenésével létrehozható egy virtuális tanulási tér, amelyet hierarchikusan szervezve, fő- és altémák szerinti csoportosításban jelenhetnek meg a tanulást segítő dokumentumok, források. Ha ezt több tanár egyszerre bővíti, az eltérő logika miatt könnyen kaotikussá válhatnak ezek az oldalak.

Fontos követelmény az információs műveltség oktatása. Ez legjobban tantárgyspecifikus kurzusokkal valósítható meg. Például történelemből a források keresésére és értékelésére, informatikán a keresőmotorokra, irodalomórán az érvelésre lehet helyezni a hangsúlyt.

A tanulási központ elsősorban a számítógépek miatt azt sugallja, hogy ott a diákok jellemzően önállóan tanulnak. Ugyanezt sugallja az önálló tanulási tér elnevezés is. A valóságban azonban a cél éppen a közös tanulás támogatása lenne. Ezt a fizikai tér elrendezésével, a bútorok elhelyezésével is elősegíthetjük.

Kétségtelen, hogy a tanulási központ kapcsán felmerülő problémák közül jó néhány az iskolai könyvtárak kontextusában is jelen volt. Egyik felvetett probléma kapcsán sincs garantáltan jó, minden intézményben működő megoldás. Nagyon sok múlik a helyi adottságokon, kulturális jellemzőkön.

(Tóth Máté)

Lásd még 37

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

29/2013

DAHL, Candice: Primed for patron-driven acquisition : a look at the big picture. – Bibliogr. In: Journal of electronic resources librarianship. – 24. (2012) 2., p. 119-126.

A használó által kezdeményezett állománygyarapítás: pillantás a szélesebb összefüggésekre

Állománygyarapítás; Használó; Igény

Az állománygyarapításban az olvasók javaslatainak tervezett és támogatott figyelembevételét túlmutat a régebbi gyakorlaton, mikor az olvasók kérésére rendeltek meg vagy kértek be könyvtárközi kölcsönzésben egyes könyveket. Az új módszer a könyvtárosoktól proaktivitást és az állományfejlesztés felelősségének a használókkal történő megosztását kívánja. A PDA (patron-driven acquisition) azonban kialakulatlansága miatt számos kérdést vet fel. 2010 óta számos publikáció jelent meg róla, és az ALA 2011. évi konferenciájának is fő témája volt.

Az már világosan kirajzolódik, hogy alkalmazásában a gazdasági helyzet, a technológiai fejlődés és a használók elvárásai a fő tényezők, a könyvterjesztők pedig igen gyorsan fejlesztik a PDA-n alapuló új szolgáltatásait és üzleti modelljeiket. A fentiek következtében a könyvtárak és könyvtárosok ismét nagy kihívások elé kerülnek: átértelmeződik a könyvtár és az állomány fogalma, újra meg kell vizsgálni, minek alapján határozható meg egy állomány értéke stb. Közben az egyetemi könyvtárak a hallgatók közösségi tanulásának legfontosabb helyszíneivé váltak, a könyvtár pedig többé már nem a hagyományos dokumentumok tárháza. Elsősorban olyan, főként elektronikus formátumú kincsek gyűjtőhelyévé válik, melyeket a

használók a könyvtár révén képesek felfedezni, és rajta keresztül tudnak hozzáférni is. A források csökkenése és a minőségértékelési kultúra elterjedése miatt a „just in case” (legyen kézügyben minden eshetőségre készen) helyett a „just in time” (éppen a megfelelő időben legyen kéznél) szemlélet válik meghatározóvá. A PDA megfelel ennek az elvárásnak, és mivel konkrét igény indukálja a beszerzést, a módszer javítja az egy dokumentumra eső kölcsönzési arányt és az állomány megfelelőségét is. Az egyes tudományok szakértőinek bevonása a beszerzendő művek kiválasztásába azért is hasznos, mert a könyvtárosoknak időt szabadít fel egyéb, újonnan felmerülő feladataikhoz.

Igen fontos kérdés, hogy hogyan lehet a legegyszerűbben és leghatékonyabban szabályozni a használók közreműködését. Számos szinten és módon elképzelhető a beavatkozás a beszerzést indító jogosultsági szintjeinek meghatározásától az egy-egy mű beszerzésére érkezett javaslatok számának figyelemmel kísérésén keresztül a gyarapítási keret célszerű elosztásáig. Mivel az e-könyvek számos szakterületet nem fednek le, továbbra is szükség van a nyomtatott művekre. A hibrid könyvtár építéséhez elengedhetetlen a használók és a könyvtárosok felelősségi köreinek pontos meghatározása.

Egyre kevesebb könyvtár vállalhatja a művek megőrzésének hagyományos, jövőbe tekintő feladatát, illetve akik mégis erre törekednek, a kevésbé helyigényes digitális formátumok tárolásáról kell inkább gondoskodniuk. A könyvtár nem állhat többé az időtlenség szolgálatában, a források szűkössége miatt elsősorban a jelen igényeit, aktuális témáit és trendjeit kell szem előtt tartania.

Szélesebb összefüggéseket figyelembe véve, a jelen körülmények között a PDA a 21. századi állományfejlesztésnek a leglogikusabb, felelős megközelítése.

(Fazokas Eszter)

30/2013

DEMAS, Samuel – MILLER, Mary E.: Rethinking collection management plans : shaping collective collections for the 21st century. – Bibliogr. In: Collection management. – 37. (2012) 3-4., p. 168-187.

Az állományalakítási tervek újragondolása: közös gyűjtemények tervezése a 21. század igényei szerint

Állományalakítás; Állományelemzés; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Megőrzés; Tároló könyvtár

A felsőoktatási könyvtárak állományának mérete és komplexitása egyre nő, miközben a tároló kapacitások és az állománygyarapítási keretek csökkennek. A problémára az osztott archívumok és a közös repozitóriumokban a digitális másolatok számának növekedése kínál megoldást. 2014-re az ARL-hoz (Association of Research Libraries) tartozó könyvtárak eddigi nyomtatott állományának több mint 60%-a lesz archiválva a *HathiTrust* Digitális Könyvtárban. A nyomtatott és digitális formátumok párhuzamos hozzáférhetővé tétele a könyvtárak számára lehetőséget teremt arra, hogy dokumentumaikat megőrizzék, és egyben az olvasók rendelkezésére bocsáthassák. A gyűjteményszervezés egész tartalmát az együttműködés keretei szerint kell újraértelmezni, és a helyi állománytervezést a könyvtári együttműködés kereteibe kell beleilleszteni.

A múltban az állománygyarapítási politika elsősorban az intézmény stratégiai céljaira koncentrált, és csak másodlagosan vette figyelembe a meglévő állományok gondozását. A szerzők az állományszervezést (*collection management*) szűkebb értelemben használják, a gyűjteményben már meglévő dokumentumokkal kapcsolatos döntéseket értik alatta. Ebbe beletartozik az állomány összevonása, tárolóhelyre küldése, selejtezése, fizikai védelme, esetleges egyéb formátumra való konvertálása. Az egyes könyvtáraknak írásos állományalakítási tervvel kell

rendelkezniük ahhoz, hogy részt vehessenek egy közös archiválási programban.

A kollektív állománykezelésnek a nyilvánvaló előnyei mellett kockázatai is vannak, ezért az állományt érintő döntésekbe be kell vonni a használókat, és ebben sokat segíthet egy állománykezelési terv. Kidolgozását egy munkacsoportra kell bízni, az elkészült tervezetet meg kell vitatni az egész személyzettel, és a könyvtár weboldalán is közzé kell tenni.

Az állománykezelési célokkal és a stratégiával kapcsolatban figyelembe kell venni a könyvtár jelenlegi helyzetét és kilátásait, meg kell határozni a gyűjtési paramétereket (témakör, hely, nyelv, formátum szerint). Többek között foglalkozni kell a gyűjtőkörrel, a gyűjtési igényekkel, a használat trendjeivel, a csak az adott könyvtárban meglévő művekkel, a regionális, ill. országos gyűjtésben való szerepvállalással, a közös gyűjteményekben őrzött anyagok hozzáférhetőségével stb. Az állományelemzés és a döntéshez felhasználható eszközök terén tekintetbe kell venni a helyi és a regionális állománnyal kapcsolatos adatok gyűjtését, a kölcsönzési rendszer által szolgáltatott állományhasználatot. A bibliográfiai rekordok és a feltárás tekintetében meg kell vizsgálni a távol tárolt dokumentumok feltártságát, az időszaki kiadványokkal kapcsolatos állományadatok pontosságát, a példány szintű használati adatok jellegét stb.

A szabadpolcon maradó, a raktárban őrzendő, illetve a speciális gyűjteményekbe való átküldésre való válogatás tekintetében meg kell nézni a forgalmi adatokat, az egyes állománycsoportok arányát, a digitalizálás után is megtartandó nyomtatott kiadványokat, az őrzésre különösen megfelelő indexelt állományrészeket, a kivonandó dokumentumok utolsó helyi példányának sorsát, a lopásnak különösen kitett dokumentumokhoz való hozzáférés szigorítását stb.

A közös tárolás korában a helyi selejtezést is koordinálni kell. Selejtezési politikát kell kidolgozni, figyelembe véve a rendelkezésre álló munkaerőt, más könyvtárak állományát, a selejtezési tévedések elkerülésének módjait stb. A kivonásra ítélt dokumentumokkal kapcsolatban

logisztikai, jogi és politikai kérdések is felmerülnek, ezekre is irányelveket kell kidolgozni, és hangsúlyozni kell a kivont dokumentumok további hasznosítási lehetőségeit.

A használók felvilágosítása terén figyelembe kell venni a fenntartók és a használók elvárásait, és tudni kell kezelni a felmerülő reklamációkat.

(Mándy Gábor)

31/2013

FISCHER, Karen [et al.]: Give 'em what they want : a one-year study of unmediated patron-driven acquisition of e-books. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 73. (2012) 5., p. 469-492.

E-könyvek használói javaslatra történő beszerzésének vizsgálata egy éven keresztül

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Használó; Igény

2009 októberében az Iowai Egyetem könyvtára kísérletet végzett a használók által kezdeményezett beszerzés (patron-driven acquisition, PDA, más néven igény szerinti beszerzés, demand-driven acquisition, DDA) terén, az e-könyvekre korlátozódva. Külön alapot hoztak létre erre a célra, és együttműködtek az *ebrary* (ma már a ProQuest része), valamint az YBP könyvtárel-látó cégek segítségével.

Korábbi kutatásokból kiderült, hogy a könyvtári szakemberek által végzett könyvválogatás sok határterületi témakört elhanyagol, ezeket a használók javaslatára célszerű beszerezni. A vizsgálatok azt is megállapították, hogy a használók által igényelt művek forgalma egyáltalán nem marad el a szakértők által válogatott művektől, sőt, jelentősen meghaladja azokét.

Az iowai PDA projektet nem jelentették be az olvasóknak, hanem a könyvtárel-látókkal megállapodva feltöltötték a dokumentumokat a könyvtár Aleph rendszerébe, és azoknak a műveknek a tulajdonjogát szerezték meg, amelyeket a használók ténylegesen tanulmányoztak. Az eredeti-

leg 96 ezer tételből egy tévedés folytán mindössze 19 ezret töltöttek fel, és ennek köszönhető, hogy a kísérlet során nem merítették ki azonnal az elkülönített (50 ezer dolláros) keretet. Az e-könyvek használata ugyanis rendkívül gyorsan emelkedett, már az első 2 hónapban 262 e-könyv megvásárlását idézte elő az olvasói használat. Ezután szigorítottak a vásárlási kritériumokon (kizárták azokat az e-dokumentumokat, amelyeket máshonnan is meg lehetett szerezni, korlátozták a beszerzendő művek árát, kizárták a népszerűsítő műveket stb.). Ezzel sikerült 8 ezer körül limitálni a beszerzést. Amikor azonban a kiadási év alsó határát 2005-ig vitték le, akkor a gyűjtemény ismét 12 ezerre ugrott fel. A vártnál nagyobb érdeklődés és a pénz gyors fogyása ellenére a projekt folytatása mellett döntöttek, de tovább szigorították a vásárlás kritériumait (ezenkívül használatonkénti 10-szer kellett valamely belső oldalra kattintani, illetve egy oldalt kimásolni vagy kinyomtatni).

A 12 havi adatok elemzése alapján megállapították, hogy a könyvtár által ily módon beszerzett e-könyvek száma 850 volt, ez a könyvtárnak 90 ezer dollárjába került. 28 kiadó termékeit vásárolták meg. A beszerzett művek 80 százalékát 2-10 alkalommal használták (ez lényegesen magasabb igénybevétel, mint amit korábbi felmérések kimutattak a nyomtatott könyvek tekintetében). A legnagyobb mértékben a felkészülést szolgáló műveket és tankönyveket használták (ezeket nehéz nyomtatott formában tartani, mert hamar lábuk kel, amellet a tesztek elektronikus formája kizárja a firkálást).

A vizsgálat tükrében felülvizsgálatra szorul az eddigi állományépítési gyakorlat. A duplikáció kérdését is meg kell vizsgálni. A rendelő könyvtáros gyakran nincs tudatában a dokumentum elektronikus formában való elérhetőségének, másrészt a nyomtatott kiadvány megszokottabb, könnyebben olvasható, és megbízhatóbban megőrizhető. Azonban ha mindkét formátum elérhető, a használók elsősorban az elektronikus változatot választják. Az e-kiadványok előnye még, hogy egyszerre többen is használhatják, ellentétben a könyvvel. A statisztika tízszeres

emelkedést mutatott az e-dokumentumok használatában. Ez a tendencia várhatóan a jövőben is folytatódik az e-kiadás növekvő választékának köszönhetően.

A táblázatok részletesen elemzik a beszerzések időbeli alakulását, a kiadók rangsorát, a beszerzett művek tematikus megoszlását, az e-könyvek használatát, az e-könyvek és a nyomtatott címek közötti duplikációt stb.

A szerzők a további vizsgálatra szoruló kérdések között említik a szakértői könyvválogatás szerepének változását, a könyvtárközi együttműködés jövőjét, az e-könyvek beszerzésének finanszírozását, az e-kiadók által kínált „csomagok” viszonyát az egyedi beszerzéshez, az egyes beszerzési módszerek egymáshoz való arányának alakulását, valamint az interaktív digitális dokumentumok szerepét az e-kiadványok választékában.

(Mándy Gábor)

32/2013

PETRUSENKO, Tat'ána Viktorovna – KIR'ÁNOVA, Irina Arkad'evna – ĚJDEMILLER, Irina Vsevolodovna: Tendencii i perspektivy razvitiâ sistemy obâzatel'nogo êkzemplâra v Rossii : problemy i praktika kompletovaniâ In: Bibliotekovedenie. – (2012) 3., p. 32-39.

A kötelezpéldány-rendszer fejlôdési tendenciái és távlatai Oroszországban: a gyarapítás problémái és gyakorlata

Állománygyarapítás; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelezpéldány; Nemzeti bibliográfiái intézet; Nemzeti könyvtár

Oroszországban valamennyi dokumentumtípusban a kötelezpéldányok képezik a Nemzeti Könyvtári Állomány alapját. Az Oroszországi Nemzeti Könyvtárba (Rossijskaaâ nacional'naâ biblioteka = RNB) a hazai kiadványok 78%-a ezen a csatornán érkezik. A kötelezpéldányok különösen fontosak akkor, amikor az ország gazdasági nehézségekkel küzd. 2011-ben az RNB az

eddig legkevesebb összeggel gazdálkodhatott, csökkentenie kellett a kiegészítô gyarapítást. Olyan új megoldásokat kell keresni, amelyek a nyomtatott kiadványoknál a teljességet, az elektronikus kiadványoknál a bővítést eredményezik.

A kötelezpéldányok szolgáltatása közvetlenül a kiadói tevékenységtôl függ: 2010-ig folyamatosan nôt a címek száma, ezután pedig a csökkenés volt jellemzô. Külön kell foglalkozni a helyi hordozókon kiadott elektronikus kiadványokkal: ezek száma évi 2,5 ezer körül állandósult az Informregistr nemzeti letéti hely adatai szerint. Ugyanakkor többen még mindig a Könyvkamarába küldik a kötelezpéldányokat, így sok esetben duplumok kerülnek a rendszerbe. Ezek kiküszöbölése többletmunkát igényel, az automatikus feldolgozó programot át kell alakítani. A fô ok abban rejlik, hogy a Könyvkamara és az Informregistr más-más fôhatóságához tartozik. Ezért egyrészt tisztázni kell a kiadókkal, hogy a CD-n vagy DVD-n megjelenô kiadványok kötelezpéldányait hová kell küldeni, másrészt koordinálni kell a két letéti hely munkáját.

A problémák négy fô kérdéskörbe csoportosíthatók:

1. *A kötelezpéldányok teljessége, a hiányok növekedése.* A nyomtatott kiadványok közül elsôsorban a regionális, a kis példányszámú kiadványok, a tudományos konferenciák anyagai és a felsôoktatási intézmények publikációi hiányosak. A hiányokat lehetne a Könyvkamarához érkező egyetlen példány digitalizálásával pótolni, ehhez azonban elôször tisztázni kell a polgári törvénykönyv különbözô paragrafusában rejlô, a témát érintô ellentmondásokat, és módosítani a kötelezpéldányról szóló törvényt. Ide tartozik még, hogy a Könyvkamara tájékoztassa a könyvtárakat a megszûnt idôszaki kiadványokról, és könnyítse meg a könyvtárak munkáját azzal, hogy a kötelezpéldányoknál feltünteteti azok becsült értékét.
2. *Technológiai és mûszaki problémák a nyomtatott és elektronikus kiadványok nemzeti archívumaival folyó munkában.* Míg az

Informregistr szakszerűen katalogizálja és veszi nyilvántartásba a lemezeket, a leírások a honlapról letölthetők, a Könyvkamara által küldött lemezek között akad olyan, amelyiket nem lehet megnyitni. Ugyancsak a Könyvkamara gyakorlata okozza az ún. téves hiányokat; ennek oka, hogy a Könyvkamara az első beérkező példányt veszi nyilvántartásba, majd a később beérkező többi példányt osztja szét a kötelezpéldányra jogosult könyvtáraknak. A problémát az okozza, hogy sokszor nehéz megtalálni az országos nyilvántartásban szereplő leíráshoz magát a kiadványt.

3. *Az elektronikus kiadványok állományának állapotja és megőrzése.* Az RNB-ben az elektronikus kiadványok az egyetemes állományba és a különgyűjteményekbe (kották és hangfelvételek, tudományos-műszaki dokumentáció, térképek stb.) kerülnek. Számuk 2011. elején majdnem elérte a 20 ezret. Tárolásuk a vonatkozó szabvány szerint (függőleges helyzet, fémszekrények stb.) történik. Mivel kicsi irántuk az igény, kézbevételekor derül ki, hogy a lemezek már nem használhatók. A szabvány ugyan előírja az évenkénti ellenőrzést, ez azonban nagyon munkaigényes. A megoldás az lehetne, hogy az Informregistr lenne az országos letéti hely, az ő feladata lenne a lemezek karbantartása, és a könyvtárak jogosultságot kapnának az állomány elérésére.
4. *A kötelezpéldányt érintő jogszabályok felülvizsgálata.* Az Állami Duma már megkapta a vonatkozó törvények módosítását tartalmazó javaslatokat, amelyek elsősorban az elektronikus kiadványokat, a párhuzamosságok kiküszöbölését, az Informregistr működését, a kötelezpéldányok szétosztását stb. érintik.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

33/2013

QUINN, Brian: Collection development and the psychology of bias. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 82. (2012) 3., p. 277-304.

Állományfejlesztés és az előítélet pszichológiája

Állományalakítás; Könyvtáresetika

Az előítéletnek az állományfejlesztésben játszott szerepével foglalkozó könyvtári szakirodalom filozófiai megközelítést hangsúlyoz. Ez azon a felfogáson alapul, hogy az előítélet bizonyos értékszemléletű tudatos cselekvéssel és valamilyen etikai kódex alapján kordában tartható. Lényegében tagadja azt a pszichológiai felfogást, hogy az előítélet jóval összetettebb és finomabb jelenség. Az előítélet nem mindig tudatos, és nem lehet minden esetben tudatosan kontrollálni; leküzdése feltételezi az előítéletnek a gyarapítóra és a gyarapítási folyamatra gyakorolt tudatos és nem tudatos hatásának megértését. A cikk a pszichológia e tárgyban folytatott vizsgálatait elemzi, és bemutatja, miképpen érinti ez az állománygyarapításban a gyarapítót és magát a munkafolyamatot.

(*Autoref.*)

34/2013

THOMAS, William Joseph – SHOUSE, Daniel L.: Rules of thumb for deselection, relocating, and retaining bound journals In: Collection building. – 31. (2012) 3., p. 92-97.

Hozzávetőleges számítások a bekötött folyóirat-évfolyamok kivonására, áthelyezésére és megőrzésére

Állományapasztás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóirat; Időszaki kiadványok gyűjteménye

Többi felsőoktatási könyvtárhoz hasonlóan az *East Carolina University* Joyner Könyvtára is tapasztalta az elmúlt években azt az igényt, hogy

polcaik egy részét más célokra szabadítsák fel. Az elektronikus állomány növekedése, mely a könyvtárak átalakult képével (könyváruházból szolgáltatóhelyek) is párosult, arra készítette a könyvtárosokat, hogy átértékeljék állománygyarapítási stratégiájukat, és ennek nyomán csökkentsék a nyomtatott dokumentumok arányát. A tanulmány célja az, hogy olyan speciális stratégiákat ajánljon a könyvtárosoknak, melyek segítenek egy nagy léptékű kivonási projektben. Első lépésben a könyvtárosok és a többi munkatárs kidolgozták azt az ellenőrzési folyamatot, amelynek során kiderült, mely nyomtatott folyóiratok állnak rendelkezésre elektronikus formában is, és meghatározták, melyeket kell megőrizni nyomtatott formában (nincs elektronikus megfelelőjük) és meddig, valamint témájuk szerint is megállapították, mely folyóiratcímek maradjanak kint a szabadpolcon.

A vizsgálat igazolta, hogy a legtöbb elektronikus folyóirat-archívum – beleértve a kiadói csomagokat is – jól helyettesíti a nyomtatott folyóirat-évfolyamokat. Sok folyóiratcímet érdemes inkább a raktárba helyezni, mintsem szabadpolcon tárolni. A könyvtáraknak különböző módon kell kezelniük nyomtatott folyóirataikat a helyhiány és a kutatói igényeknek a nyomtatotról az elektronikus változat felé terelése fényében. A cikk világos elveket fektet le a folyóiratok kivonásával, áthelyezésével és megőrzésével kapcsolatos döntések elősegítésére.

(Autoref.)

Raktározás

35/2013

EVANS, Jill: SCURL's collaboration in Scotland on content : the Collaborative Academic Store for Scotland In: Alexandria. – 22. (2011) 2-3., p. 33-39.

A SCURL együttműködése a tartalom terén Skóciában: a Közös tudományos raktár Skócia számára projekt

Állományalakítás; Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási könyvtár; Nemzeti könyvtár; Tároló könyvtár

A *Közös tudományos raktár Skócia számára* (Collaborative Academic Store for Scotland, CASS) egy 2004 és 2009 közötti kísérleti projekt, melyet az Egyetemi és Tudományos Könyvtárak Skót Konföderációja (Scottish Confederation of University and Research Libraries, SCURL) támogatott. A SCURL, melyben a Skót Nemzeti Könyvtár mellett felsőoktatási intézmények vesznek részt, harminc éve segíti a kooperációt, s tekintélyes helyet vívott ki a tudományos életben és a felsőoktatásban. A Skót Támogatási Tanács (Scottish Funding Council) is az együttműködő programok híve.

A tanulmány szerzője, a SCURL egyik vezetője részletesen ismerteti ezt a közös raktározási (CASS) projektet.

Mivel egy önálló létesítmény a magas költség miatt nem jöhetett szóba, a megoldás a Skót Nemzeti Könyvtár (NLS) volt. Először megalakult az ügyvezető csoport (CASS Steering Group) a projekt két fázisának (2004-2007, 2007 és 2012) kidolgozására, hogy a ritkán használt, de a kutatás számára fontos művek helye megoldódjon. Megalakították a munkacsoportot (CASS Working Group) is, amely a közös raktár állományát választotta ki. A végrehajtási csoport (CASS Operation Group) végezte a tényleges munkát (állomány-elhelyezés, katalógus, szállító szolgálat).

A kísérleti szolgáltatás kialakítása 2004-ben kezdődött. Előnyei nyilvánvalóak voltak, hiszen mindegyik tagkönyvtár hasonló problémákkal (helyhiánnyal) küzdött. A kiválasztott állomány számára az NLS egyik edinburghi épületében 5645 polcfolyómétert biztosított méterenként 10 font bérleti díjért (a tárolás és visszakeresés költsége). A partnerek a Királyi Konzervatórium és az egyetemi könyvtárak (Aberdeen, Edinburgh, Glasgow Caledonian, Paisley, St. Andrews, Stirling, Strathclyde) voltak, s összehangolt módon döntöttek a nyomtatott könyvek és folyóiratok helyigényéről. Az anyagot különböző módszerekkel szállították Edinburghba;

emellett katalógusrekordokat is küldtek a CASS OPAC számára. (Az NLS-szel kötött szerződés biztosítja a jogi alapokat.) Az operatív munkacsoport felmérte a többes folyóiratpéldányokat (180 cím), de kivonásuk a közeljövőre maradt. A CASS szélesebb körű együttműködést indított el. Ennek speciális példája volt a SCURL Health Group könyvtárosaival folytatott megbeszélés arról, hogy egy kisebb egészségtudományi gyűjteményt hozzanak létre. Az egyetemi és könyvtári környezet változásai az ügyvezetést arra készítette, hogy az együttműködés gyümölcsként gondoskodjon a gyűjtemények takarékosabb építéséről, a duplumok megszüntetéséről. (Az NLS mellett egy könyvtár birtokoljon még egy, a *skót példányt*.) Az ügyvezető csoport foglalkozott a közösen tárolt nyomtatványok tulajdonjogáról való lemondással és az elektronikus környezetre történő áttéréssel. A projekt második fázisának a szerződését 2009. január 13-án írták alá az NLS-szel. A nehézségek ellenére az NLS befogadja 2011-ig a gyarapodást, a finanszírozásban pedig minden tagkönyvtár részt vesz. Ezalatt a British Library dokumentumszolgáltató központja (BLDSC) projektet indított (UK Research Reserve) hat résztvevővel, mely természettudományi és műszaki folyóiratokra fókuszált, és további együttműködési lehetőségek nyíltak, most már az Egyesült Királyság egész területén. Összefoglalóan kimondható, a CASS hozadéka az, hogy kivételes együttműködést teremtett, és lehetőséget adott, hogy a könyvtárak reflektáljanak a nyomtatott dokumentumok gyűjteménykezelési gyakorlatára és szokásaira. Hasonló raktárak létesülnek szerte Európában és az Egyesült Államokban. A projektet az NLS segítségével tette lehetővé, mely a nyomtatotról az elektronikusra való áttérést is támogatta, hiszen az elektronikus folyóiratok az egyetemi könyvtárak legfontosabb, az oktatást és a kutatást segítő részei.

(Murányi Lajos)

Lásd még 11, 30

Katalógusok

36/2013

CHEN, Xiaotian: Google Books and WorldCat : a comparison of their content. – Bibliogr. In: Online information review. – 36. (2012) 4., p. 507-516.

A Google Books és a WorldCat tartalmának összehasonlítása

Felmérés; Elektronikus könyvtár; Gépi információkeresés; Központi katalógus -online

A Google Books (GB) tartalma gyorsan bővül. Hamarosan befejezik például a munkát a University of Michigan könyvtárában (UML), amely az elsők között járult hozzá ahhoz, hogy állományát teljes egészében digitalizálják. A könyvtárosokat és a használókat érdekelné, hogy mennyire átfogó a GB lefedettsége. Ennek kiderítésére a WorldCatból véletlenszerűen kiválasztott 568 rekordot keresték a GB-ben, illetve azt vizsgálták, hogy hasznosabb-e a GB a helyi és a közös katalógusoknál (ezek egyike a WorldCat). Mellékesen az a kérdés is felmerült, hogy a GB indexel-e olyan könyveket, amelyeknek a könyvtári és kiadói partnereitől megszerzett digitális példányát nem birtokolja. Emellett azt is vizsgálták, hogy működnek-e a könyvtárakra mutató linkek, és milyen arányban szerepelnek a teljességgel megtekinthető könyvek, valamint a „preview” (néhány tucat oldal), illetve „snippet view” (néhány szótól egy-két oldalig) keretében megtekinthető ízelítők, továbbá, hogy konkrétan hány oldalt lehet megtekinteni egy-egy esetben.

A vizsgált rekordokat a WorldCat FirstSearch platformját használva nyerték ki. A könyvtári linkek tesztelését a UML anyagán végezték.

A mintában (568 rekord) 167 volt a UML gyűjteményében szereplő könyvek száma, 401 pedig az ún. generikus WorldCat-könyvek száma, amelyek bármelyik tagkönyvtárból származhattak. Az előbbieknél 92,8%-a szerepel a GB-ben, az utóbbiaknak 83,8%-a. Nem szerepelt 65

tétel: ezekről kiderült, hogy részben könyvként nyilvántartott egyéb formátumú dokumentumok voltak, részben nem angolul íródtak, részben nem latin betűsek voltak.

A GB-ben keresve teljes szövegekhez lehet eljutni (a vizsgálat szerint UML: 11%, generikus: 7,7%). Snippeteket talál a kereső az esetek 38,7 és 13,1%-ában (UML és generikus). A terjedelmesebb betekintést nyújtó preview-k aránya 22,6 és 16,1 %.

Ha a keresett könyv e-könyvként megvásárolható („Get the Google eBook”), arra külön megjegyzés figyelmeztet. Aki nem akarja a könyvet megvásárolni, hanem könyvtárból venné kölcsön, az a „Find in a library” linket használhatja. Ez a képernyő bal vagy jobb oldalán helyezkedik el aszerint, hogy tartozik-e a tételhez megtekinthető ízelítő vagy sem. A UML-hez elvezető linkek 75%-a volt működőképes, ezen a téren még sok a javítanivaló. A UML könyvei esetében kétszer olyan gyakran szerepel mind a teljes szöveg, mind a betekintés mindkét módja, mint az ún. generikus WorldCat-könyvek (más könyvtárak anyaga) esetében. A generikus könyveknek csak 37%-ánál van egyáltalán bármilyen betekintési lehetőség.

A GB munkálatai még mindig folyamatban vannak. Számos területen vannak még korrigálandó hibák: a bibliográfiai leírásokban, a linkekben, az egyszerű és az összetett (haladó) keresés összhangjában, a kiadási adatokban, a hasonló írású kifejezésekre kapott azonos keresési eredményekben stb.

A vizsgálat eredményei között szerepel, hogy alig van olyan, a WorldCatben szereplő könyv, amelyet a GB ne találna meg. Megállapítást nyert, hogy a GB valószínűleg indexel olyan könyveket is, amelyek nincsenek a birtokában digitális formában. (Mint ismeretes, 2020-ra készülnek digitalizálni a világ összes könyvét.) A GB meglehetősen megbízható és értékes eszköznek bizonyult a könyvekre irányuló átfogó keresések esetén. Mindazonáltal még a hibák kijavítása után sem helyettesítheti majd teljességgel a könyvtári katalógusokat. Mindenképpen ezeket fogják használni azokban az esetekben,

amikor nem áll rendelkezésre ingyenes megtekintési lehetőség, vagy amikor a használó nem kíván fizetni a megtekintésért.

A GB további tanulmányozására, az ismertettnél kiterjedtebb empirikus vizsgálatokra volna szükség. Egy további megaadatbázissal (Amazon.com) és a GB nonprofit alternatívájával, a *HathiTrust*tal való összehasonlítás is fontos lenne a jövőben.

(Hegyközi Ilona)

Információkeresés

37/2013

KESSLER, Christine – SCHWEITZER, Roswitha: Suchen, was Google nicht findet : wie sollte ein Recherche-Portal für Oberstufenschüler aussehen In: BuB. – 63. (2011) 7-8., p. 539-543.
Res. angol és francia nyelven

Azt keresik a diákok, amit a Google nem talál

Felmérés; Gépi információkeresés; Gyermekek- és ifjúsági olvasók; Portál

A diákoknak sokkal több információra és szakirodalomra van szükségük, mint amennyit iskolájuk könyvtárában találnak – már ha van könyvtár. Ez főleg az utolsó három évben van így, amikor házi dolgozatokhoz és az osztályprojektekhez speciális információforrásokra lenne szükség. Az iskola és a könyvtár közötti egyre bővülő együttműködés ellenére a diákoknak gyakran fogalmuk sincs, hogy juthatnak hozzá a könyvtári forrásokhoz, ezért a Google-hoz fordulnak, és gyenge minőségű eredményeket kapnak. E probléma megoldásának egyik módja, ha egy olyan szakirodalom-kereső portált alakítunk ki, ahol az információforrások a középiskolások igényeihez igazítva és megfelelően csoportosítva találhatók.

A szerzők egy ilyen portál komplett tervét dolgozták ki, de megvalósításához még néhány lépés szükséges. Meg kell állapítani, hogy a di-

ások igényei szerint használható-e: a használói felület és a navigáció feleljen meg életkoruknak, és megfelelő szoftver is szükséges, de át kell gondolni a felépítést, a licencek kérdéseit és a pénzügyi vonatkozásokat is. A megfelelő finanszírozás és a produktív szinergia biztosítása végett a portál legyen regionálisan beágyazott (tartomány, régió, település). Remélni lehet, hogy akad majd szponzor a régióban egy ilyen diákportál megvalósításához, és a korosztály számára népszerűsíthető lesz az információs kompetencia.

(Autoref.)

Lásd még 4, 36, 51, 58

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

38/2013

BAUDENBACHER, Natascha – MAIER, Christine: Auskunft rund um die Uhr : zwei Jahre Chatbot-Erfahrung an der Universitäts- und Stadtbibliothek Köln. – Bibliogr. In: BuB. – 64. (2012) 3., p. 229-232.

Tájékoztató éjjel-nappal: chatbot szoftver alkalmazása a Kölni Egyetemi és Városi Könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Referenz; Szoftver; Szolgáltatások használata

A Kölni Egyetemi és Városi Könyvtár 2010 óta használja az Albot nevű chatbot (csevegőrobot) szoftvert könyvtári és információs szolgáltatásainak fenntartható és jövőcentrikus javításához, elsősorban az egyetemi hallgatókat megcélözva. Az Albot jól kiegészíti az oktatás és a különböző kurzusok során kínált, valamint egyéb, online oktatóanyagok és rövidfilmek (videocast) formájában nyújtott virtuális információs anyagokat, és hosszabb távon tehermentesíti majd a könyvtári tájékoztató szolgálatot. Több mint egyévi rendszeres működés után az olvasók körében végzett felmérés mennyiségi és minőségi

értékelése nyomán kiderült, hogy a chatbotot intenzíven használják, és pozitív volt a fogadtatása. A tájékoztató szolgálat klasszikus, személyes formája, a rendszeres használóképzési foglalkozások és az online információs szolgálat mellett az Albot jól bevált kiegészítő információs eszközként. A diákok tanulási szokásai megváltozásának fényében az Albot egyszerűbb és vonzóbb szolgáltatásnak bizonyult, mint a tájékoztató szolgálat klasszikus formái, de nem szorította ki teljesen az utóbbiakat sem. E biztató eredményekre alapozva már online információs eszközök célorientált alkalmazását fontolgatják, hogy kompenzálják az egyre gyérülő emberi erőforrásokat. Egy új információs rendszer, mely egyesítené az információnyújtás változatos formáit, felhasználja majd a szinergiát, hogy minél több felhasználót lásson el hatékony és egyénre szabott portfólióval.

(Autoref.)

39/2013

BURNS, C. Sean – BOSSALLER, Jenny: Communication overload: a phenomenological inquiry into academic reference librarianship. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 67. (2012) 5., p. 597-617.

A tájékoztató könyvtárosok kommunikációs túlterhelése

Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosi hivatás; Referenz

A kommunikáció a tájékoztató könyvtáros munkájának lényege. Ehhez a szinkron és aszinkron kommunikációs technológiai eszközök szinte végtelen készlete áll rendelkezésre.

A Missouri Egyetem kutatói fenomenológiai megközelítést alkalmazva kilenc tájékoztató könyvtárossal folytattak félig strukturált mélyinterjúkat. Az interjúalanyok kifejtették, hogy lépést kell tartaniuk a kommunikáció bőséges áramlásával. Nem ritka, hogy napi ezer e-mailt

kapnak, amelynek azonban csak kis része származik a felhasználóktól. Néhány könyvtáros megpróbálna hatékonyabb eszközöket keresni, az e-mailek pusztá mennyisége azonban megakadályozza őket ebben. Az interjúalanyok egy része elfogadó, sőt lelkes a kommunikációs eszközök tekintetében, a munkában és a magánéletben egyaránt. Mások viszont úgy látják, hogy munkájukat alaposan megváltoztatja ezeknek az eszközöknek a használata. Mindenkit frusztrál a technológia, és az elfogadó hozzáállásuk esetében inkább a technológia rossz használatának lehetősége okoz frusztrációt.

A kutatás megerősítette, hogy a könyvtárosi munkában kiemelten fontos az oktatás és az információs műveltség. Az egyszerű kérdések megválaszolása helyett a résztvevők egyre több időt töltenek az oktatási stratégiák tervezésével és annak elősegítésével, hogy a felhasználók önállóvá váljanak. Úgy érzik, hogy az eddiginél intenzívebb interakciók normává váltak a felhasználókkal való kommunikációban.

Bár a tájékoztató pult egyrészt fontos szimbólum és találkozóhely maradt, sokan alkalmatlannak tartják (főként) az ismétlődő és aszinkron interakciókra. A modern könyvtári munka jellemzőjének tartják, hogy lépést kell tartaniuk a modern technológiával akkor is, ha magánéletükben nem használják. Gyakran hangsúlyozzák viszont, hogy ezek alapvetően kommunikációs eszközök, amelyek használata kommunikációs túlterheléshez vezethet.

Az interjúalanyok motivációt éreznek arra, hogy közelebb kerüljenek a felhasználókhoz, proaktívabbak legyenek. Aggasztja őket a felhasználók információs kompetenciájának szintje, különösen azért, mert attól félnek, hogy ha a könyvtáros kikerül az információkeresés folyamatából, az első elérhető forrást választják – tekintet nélkül annak minőségére.

A résztvevők biztosak abban, hogy jók az információ szűrésében és a minőségi tartalmakról való gondoskodásban. Megterhelő számukra, hogy tanulniuk kell, és lépést kell tartaniuk az eszközök és források változásaival, ami nyilván felhasználóknak is nehéz. Úgy érzik, hogy

az információrobbanás miatt egyre kevesebbet tudnak az információ világáról. Ugyanakkor munkájuk kielégíti őket.

A különféle attitűdök egyszerre egyesítik és osztják meg a könyvtárosokat. A digitális technológiák nemcsak jobb hozzáférést nyújtanak, hanem akadályt is képeznek a tájékoztató könyvtárosok és a használók között. A kommunikációs túlterhelés pedig elvonja figyelmüket, sőt megakadályozza őket abban, hogy segítsenek a használóknak.

(Koltay Tibor)

Lásd még 16

Kölcsönzés

Lásd 14

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

40/2013

JANOVSKÁ, Darina: Medziknižničná výpožičná služba v KIS VIRTUA na príklade Slovenskej národnej knižnice In: Knižnica. – 13. (2012) 9., p. 44-50.

Könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás Virtua integrált könyvtári rendszerben a Szlovák Nemzeti Könyvtárban

Integrált gépi rendszer; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkafolyamat; Nemzeti könyvtár

A Szlovák Nemzeti Könyvtár a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásban kérő és küldő könyvtárként egyaránt részt vesz. A könyvtár csak abban az esetben küldi példányait könyvtárközi kölcsönzésbe, ha a dokumentum a Szlovák Könyvtár portálon egyetlen könyvtár gyűjteményében sem található meg.

A nemzeti könyvtár nem kölcsönöz könyvet a következő esetekben: 1918 előtt megjelent régi nyomtatványok (digitális vagy fénymásolat kérhető), a megőrzésre kijelölt nemzeti állomány egy példányos dokumentumai, a bekötött évkönyvek, hírlapok és folyóiratok, egyoldalas nyomtatványok, 10 oldalnál rövidebb nyomtatványok, térképek, nem tipikusan olvasásra szánt könyvek, szabványok, audiovizuális, elektronikus, hangzó dokumentumok esetén, akkor sem, ha a nyomtatott dokumentumok mellékletei.

A nemzeti könyvtár négyféle formában szolgáltat könyvtárközi kölcsönzést: online kérés (integrált rendszerben – online katalógus alapján), elektronikus kérés (webes kéréslap formátum – digitális vagy fénymásolat szolgáltatásához), elektronikus levél, klasszikus papíralapú kéréslap alkalmazásával.

A kérő könyvtár a Virtua rendszerben testületi olvasóként van regisztrálva a hozzátartozó kölcsönzési paraméterekkel, ha megadja az azonosításhoz szükséges kötelező adatokat, a többi adatot a szoftver automatikusan generálja a kölcsönzéshez. Minden regisztrált könyvtár olvasójegyet kap a nemzeti könyvtárba.

Az online könyvtárközi kérést az egyedi olvasókéval együtt a kölcsönzőpult nyomtatja ki. A lejáratú idő szakirodalom esetén 40 napra, szépirodalomnál 30 napra szól. Egy kérő könyvtár egyszerre max. 50 könyvet kölcsönözhet. A teljesítés ideje a kérés típusától függ, az online kérések két nap alatt, más kérések öt napon belül teljesülnek. Másolatkérés esetén az öt napot meghaladhatja a szolgáltatási idő, de átlagosan 15 napon belül marad.

A kölcsönzött dokumentumokra előjegyzés kérhető, amely legfeljebb három hónapra érvényes, majd szükség esetén meg kell újítani. A tranzakciók a rendszerben kölcsönzés alatt vagy felszólítási státuszban lehetnek. A kölcsönzési idő lejártakor a rendszer automatikusan felszólító módra vált. A következő szoftververzióban a nem előjegyzett és előjegyzett kérések között különbség lesz, nem teljesített kérésű státusz akkor fordul elő, ha online kérés esetén még nem teljesült a kölcsönzés, de már előjegyzés alatt áll,

felvételi státusz az előjegyzést kérő könyvtárnál fog szerepelni.

A visszavétel a csomagbontással kezdődik, a nemzeti könyvtár mindig visszajelzést küld a beérkezésről. Kiküldéskor a csomagba kerül a szállítólevél, a 2 kg alatti csomagot ajánlottként postázzák. Károsodás vagy megsemmisülés esetén a posta a csomag szállítási árának húszszorosát fizeti. A biztosítási díj 30 és 250 € között mozog, de 500 € is lehet.

A küldő könyvtár saját szállítólevelet használ. Az integrált rendszer lehetőségeit a nemzeti könyvtár teljesen kihasználja. A kölcsönzési idő lejártá előtt 7 nappal a rendszer figyelmeztetőt küld a kérő könyvtárnak. Felszólító küldésére a lejáratú időt követő 14 napon belül kétszer kerül sor, az elsőre a lejáratú időt követő napon, a másodikkra 14 nap múlva. Ezeket elektronikusan küldik a kölcsönző könyvtárnak, és térítésmentesek, a harmadik felszólító 14 nap múlva nyomtatva érkezik, és késedelmi bírságot is tartalmaz.

A kért dokumentumok lelőhelyének meghatározása fontos része a kérés teljesítésének. Ezt a célt szolgálja a Szlovák Könyvtár portálon lévő közös katalógus, cikkmásolat kérésére az időszaki kiadványok közös katalógusa szolgál.

A dokumentum megérkezését követően a könyvtár e-mailben, telefonon vagy SMS-ben értesíti az olvasót, aki személyesen veheti át a kérést a lejáratú határidővel együtt. Késedelmes visszahozatal esetén a használó büntetést fizet. A könyvtárközi kölcsönzésben részt vevő munkatársak számára továbbképzéseket szerveznek a Szlovák Nemzeti Könyvtárban. A könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos információk és módszertani segédletek a könyvtár honlapján megtalálhatóak.

(Prókai Margit)

41/2013

WEIBLE, Cherié – SUILLIVAN, Helen F.: E-ILL and Russian e-books In: Interlending & document supply. – 40. (2012) 3., p. 140-143.

E-könyvek könyvtárközi kölcsönzése és az orosz e-könyvek

Elektronikus könyv; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Könyvtárközi kölcsönzés; Nem latin betű; Szerzői jog

A cikk az IFLA 2011. évi kongresszusán elhangzott előadás nyomán készült. A 2011-ben végzett kutatások eredménye azt mutatja, hogy a világon mindenhol küzdenek az e-könyvek elérhetőségével és szolgáltatásával. Az e-könyvek formátuma kihívást jelent a könyvtárközi kölcsönzés számára: a fájlok gyakran egy-egy fejezetet tartalmaznak, és az egész könyv kölcsönzése logisztikai problémát okoz. Mivel a több fájlból álló formátum megnehezíti mind a könyvtárosok, mind az olvasók munkáját, a könyvtáraknak úgy kell a kiadókkal és a szolgáltatókkal a licencszerződést megkötniük, hogy mire a kölcsönzés menetét kidolgozzák, addigra a jogi kérdéseket is tisztázni tudják. Míg az egyetemi könyvtárak között egyelőre nincs kidolgozva az e-könyvek kölcsönzésének és a források intézetek közötti megosztásának a mechanizmusa, a közkönyvtárak az OverDrive® és a MyMediaMall termékekkel sokféle olvasókészülék használatát teszik lehetővé. Ezek az eszközök azonban nem alkalmasak az egyetemi könyvtárak olvasói igényeinek kielégítésére, mivel itt hosszabb kölcsönzési időre, hosszabbítási lehetőségre, vásárlási opcióra van szükség, továbbá arra, hogy az olvasók a könyvekbe megjegyzéseket írhatnak (portable note-taking function), és azokhoz a könyvek „visszaadása” után is hozzáférhessenek.

A könyvtárosok tudatában vannak annak, hogy a szerzők és a kiadók munkáját meg kell fizetni, ragaszkodnak a tisztességes használathoz és a szerzői jogok betartásához. A közkönyvtárak az e-könyvek kölcsönzésekor korlátozni tudják

az egyidejűleg „kivett” könyvek számát. Ezt a már manuálisan nem kezelhető, követő funkciót a szolgáltató programba kell beépíteni.

A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos kérdéseket az orosz nyelvű anyagok és könyvtárak példáján vizsgálták. 2011-ben Oroszországban az e-könyveket az alábbi csoportokba sorolták:

- a Google Russia-n vagy a Runiversen keresztül térítésmentesen elérhető, szerzői jogok által nem védett anyagok;
- az orosz honlapokon, például a BookFinderen térítésmentesen elérhető anyagok, még ha technikailag szerzői jogilag védettek is;
- a „virtuális olvasótermekben” elérhető anyagok; ilyenek működnek az Orosz Nemzeti Könyvtárban és az Orosz Állami Könyvtárban;
- az orosz szolgáltatókon (Mir Knigi, KnigaFund, Universitetskaâ biblioteka) keresztül egyének vagy intézmények számára korlátozás mellett elérhető anyagok;
- a nyugati szolgáltatók (EastView) által elérhetővé tett anyagok.

Az orosz e-könyv piac sajátossága a sokféle olvasókészülék (legelterjedtebb a Pocket Book) és fájlformátum (csak a Pocket Bookon 15-féle olvasható). A szolgáltatási nehézségek leküzdésére több stratégiát is kidolgoztak. Az egyik modell például a két nemzeti könyvtárban a disszertációkat tartalmazó állományok elérésére szolgál: a hozzáférés megfizetése a virtuális olvasóterem használatára jogosít, kizárólag a könyvtár épületében. Egy másik megoldásban a Kulturális Minisztérium finanszírozta az e-könyv olvasók megvételét, a készülékek azonban csak a könyvtárban használhatók.

Oroszországban nincs kidolgozva az elektronikus anyagok kölcsönzési mechanizmusa. A honlapokon elérhető orosz nyelvű anyagok nyelvismeretet és keresési gyakorlatot igényelnek. A nyugati olvasók már nagyon várják az APDF és a HTML formátumok szabályozását, a nyugati szolgáltatók keresik az utat a problémák megoldására. Az EastView szolgáltatón keresztül mintegy 300 kurrens folyóiratcím érhető el, és

ezek bekerülnek a könyvtárközi kölcsönzésbe is. A .rar kiterjesztésű fájlok angolul is olvashatók, a DJVU-t mindkét nemzeti könyvtár használja. Ezekben az esetekben az anyagok némi többletmunkával elérhetőek, nem ellenőrzöttek, és nem vesznek el.

Az e-könyvek kölcsönzése számos kérdést vet fel. A legmagasabb szintű szolgáltatáshoz új protokollokat kell kifejleszteni vagy munkakapcsolatba kell lépni a tudósokat segíteni képes szakemberekkel.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 14

Tájékoztatói eszközök

42/2013

WAKEHAM, Maurice [et al.]: Library subject guides : a case study of evidence-informed library development. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 44. (2012) 3., p. 199-207.

Tematikus könyvtári kalauzok: esettanulmány a bizonyítékon alapuló könyvtári fejlesztésről

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Szakirodalmi kalauz; Szolgáltatások használata

Nagy-Britanniában az Anglia Ruskin Egyetem könyvtárában sokoldalú és összetett vizsgálatot végeztek a tematikus könyvtári kalauzokról. Többek között az derült ki, hogy kevés a kalauzokkal kapcsolatos visszacsatolás. Célszerű volna, ha pdf és html formában, továbbá betűrendben és tematikus rendezettségben is rendelkezésre állnának.

A szakirodalom azt mutatja, hogy a kalauzokat nehéz naprakészen tartani. A webes keresők széles körű használata megkérdőjelezi létüket, viszont a személyre szabott szolgáltatás és a népszerűsítés eszközei, bár nem helyettesítik a személyes tájékoztatást. Ugyanakkor a könyvtárban fizikailag nem jelen lévő hallgatók számára segítséget tudunk nyújtani ezekkel az eszközökkel. Az egyes kurzusokhoz rendelt kalauzok hasznosabbnak tűnnek, mint a tág témákat feldolgozó társaik.

A kalauzoknak – többek között – célszerű tartalmaznia a könyvek megtalálásának módját, a folyóiratcikkek megtalálását segítő tájékoztatósi kézikönyvek, indexek, referáló orgánumok, valamint a kulcsfontosságú folyóiratok rövid listáját, a könyvtár térképét.

A kalauzok nemcsak a felhasználóképzésben használhatók, hanem a könyvtárosok számára is hasznosak. Értékelésük szempontjai között ott van annak vizsgálata, hogy valamely témát vagy adatbázist dolgoz-e fel, hogy mi a célja, hogy egy-egy kurzusra vagy témára terjed-e ki, milyen formátumban készült, és nyomtatható-e. Vizsgálni kell, hogy mikor készült és mikor vizsgálták felül, hogy mennyire magyarázzák meg bennük a kulcsfontosságú fogalmakat, mennyire jól olvashatók, továbbá mennyire jellemző rájuk a könyvtári zsargon. Érdemes megnézni, hogy milyen az online elérésük és használatuk, adnak-e lehetőséget a visszacsatolásra, továbbá, hogy hol találhatóak.

A kalauzok fő előnyének a legtöbben azt tartják, hogy kiindulásként szolgálnak, az információszerezés gyors és könnyen használható eszközei, lehetővé teszik, hogy segítségükkel a felhasználók aktuális kérdéseire válaszolva és várható igényeiket értékelve megtalálhatók és egy helyre gyűjthetők az információforrások.

(Koltay Tibor)

Tájékoztató, tájékoztatói rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

43/2013

SANDORE NAMACHCHIVAYA, Beth: The first 30 years of the internet through the lens of an academic library : The University of Illinois at Urbana-Champaign, 1982-2012. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 30. (2012) 4., p. 623-642.

Az internet első 30 éve egy egyetemi könyvtár szemszögéből

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A tanulmány azt vizsgálja, miképpen gyorsította fel és segítette a komoly változásokat az internet az egyetemi könyvtárak szolgáltatásaiban, azok miképp biztosítanak hozzáférést a különböző tartalmakhoz, és megkísérli ezt a fejlődést bemutatni egy olyan intézmény, az Urbanai Illinois Egyetem könyvtára szemszögéből, mely több mint harminc éve a világ internet- és technológia-fejlesztésének a központja.

Az internet első harminc évét dekádkra bontva tárgyalja, ugyanis minden évtizedet szignifikáns és egyedi fejlemények jellemeznek; bemutatja a könyvtárak legfontosabb internetes újításait a szolgáltatások, a digitalizálás és az információ-

keresés területén, majd leírja és elemzi az újítások relatív hatásának okait.

Az internet számtalan új társadalmi, technikai, szervezeti és jogi dolog kiindulási alapja és inkubátora, ideértve eljárásokat, jó módszereket, irányítást, szellemi tulajdont, valamint a szolgáltatások, iparágak és kutatási területek egészen új kategóriáit. Amióta a legkülönbözőbb érdekeltek kevés vagy zéró befektetéssel vehetnek részt benne, a növekedés és az innováció mértéke kiszámíthatatlan. Ez idővel fennmarad több szinten is, ezért nem egy irányban „nő” az internet, mint az exponenciális használat-növekedés vagy az infrastruktúra rendszeres installációja. Az Urbanai Illinois Egyetemen az internet alapvető változást hozott, és folyamatosan segít abban, hogy a könyvtár programjai, szolgáltatásai és dokumentumai új irányba induljanak. A cikk a felkért tanulmányok egyike, és az internet könyvtári alkalmazásának harminc évét tárgyalja.

(Autoref.)

Lásd még 51, 53

Zenei tájékoztató

Lásd 20

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 44

Pénzügyi és gazdasági kérdések

44/2013

STASSELOVÁ, Silvia: Hodnota knižníc v období hospodárskej recesie a význam merania návratnosti investícií do knižníc. Inšpirácia zo zahraničných knižníc. – Bibliogr. In: Knižnica. – 13. (2012) 9., p. 35-43.

Res. angol nyelven

A könyvtárak értéke gazdasági recesszió idején és a megtérülési mutató kiszámításának jelentősége. Ötletek külföldi könyvtárakból

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Irányelvek -könyvtári; Közművelődési könyvtár; Működési feltételek

Az IFLA 2010-ben kiadott irányelvei a nyilvános könyvtárak számára nemzetközi érvényűek, és meghatározzák a könyvtárak minőségi szolgáltatásait a társadalmi fejlődés szempontjából. A világon másodikként szlovák nyelvre fordították le az irányelveket 2011-ben. A 2001-es korábbi megjelenést követően a könyvtáros közösség tíz évet várt az irányelvek átdolgozott kiadására. Ez alatt az idő alatt a könyvtárakban forradalmi változások történtek. A 2010-es irányelvekben teljesen új fejezetet kapott a nyilvános könyvtárak marketingje, amelyben a könyvtárhasználó kifejezés helyére a könyvtári megrendelő lépett.

A finanszírozás kérdésével kapcsolatban az irányelvekben megjelent a kiegyensúlyozott finanszírozás szükségességének elvárása a könyvtári feladatok teljesüléséhez. Ugyanakkor az is megjelent benne, hogy a nyilvános könyvtár szolgáltatásai hosszú távon megtérülő befektetést és sikert jelentenek a közösség számára, ezért is szükséges a megfelelő finanszírozásuk. A leggazdagabb országokban sincs mindig mód minden szolgáltatás minden igényt kielégítő finanszírozására. Ezért stratégiai tervezési döntés kérdése, hogy mikor milyen szolgáltatások fejlesztése szükséges, illetve a változásokhoz igazodva szükség szerint ezek módosítása is elkerülhetetlen.

Az IFLA/UNESCO manifesztuma deklarálja, hogy a nyilvános könyvtár alapvetően ingyenes, amelyhez mindenkinek hozzá kell férnie. Ezért a térítéses szolgáltatások körét sem célszerű úgy meghatározni, hogy az bárkit is elriasszon a könyvtárhasználatától. A világméretű gazdasági válság a könyvtárak számára nemcsak fenyegetettséget jelenthet, hanem fontos lehetőséget is teremtett.

Az ALA, a világ legrégebb, legnagyobb és legbefolyásosabb könyvtáros egyesülete külön honlapon foglalkozik a Könyvtárak értéke (*Value of Libraries*) témával. A gazdasági válság korában a leghatékonyabb eszköz a könyvtári befektetések megtérülésével kapcsolatos bizonyítások igazolása (angolul: *Return on Investment*, mozaikszóval: ROI). Az USA-ban 2007 óta foglalkoznak a témával, ezért számtalan értelmezés jelent meg ezzel kapcsolatban. A könyvtári befektetések megtérülésével kapcsolatos számítások azt is érintik, hogy mennyibe kerülne az állampolgároknak bizonyos tevékenységek megvalósítása, ha nem lennének nyilvános könyvtárak.

Az amerikai könyvtárak a befektetés megtérülésével kapcsolatban számos adatot hoztak nyilvánosságra. Floridában minden nyilvános könyvtárakba investált 1 USD 12,66 USD ösz-

szegben térül meg, Dél-Karolinában a nyilvános könyvtárakra szánt 77,5 millió USD 347 millió USD hasznot hozott az állami költségvetésbe. A nyilvános könyvtárak gazdasági hasznáról szóló számítások számos államban megtalálhatóak, sok helyen felhasználóbarát kalkulátorral kombinálva, hogy az állampolgárok egyéni- leg is ellenőrizhessék a könyvtári befektetések számszerűsített, öszszeszerű megtérülését. Ezek a gazdasági válság idején ösztönzően hatnak a könyvtári befektetésekkel kapcsolatos aggodalmak eloszlására.

A brit könyvtárakban a befektetések megtérülésére szolgáló számításokra a *Contingent Valuation Method*, a CVM szolgál. Ez a befektetett források mennyiségi értékelését biztosítja. Ezek szerint minden központi forrásból a brit könyvtárakba befektetett 1 GBP végül 4,40 GBP-t hoz a brit gazdaságba. Ha nem lenne brit könyvtár, évente 280 millió GBP-t veszítené a brit gazdaság. Az átlagszámítás szerint a könyvtári befektetés aránya a brit könyvtárakba, 1:4,4-hez megtérülést mutat, amely a brit gazdaság valamennyi ágazatát érinti (kultúra, oktatás, stb.). A megtérülő könyvtári szolgáltatások a felsőoktatási könyvtári hálózatban is megjelentek, az Elsevir Kiadó különböző értékmutatószámok kidolgozásával bizonyította, hogy a szolgáltatások értéke többszöröse a befektetett összegeknek.

A szlovák könyvtárak számára is iránymutató lehet ez a fajta értékszemplélet, amely egyértelműen bizonyítja a nyilvános könyvtárak gazdasági hasznosságát, hasznát, a szolgáltatások megtérülő értékét.

(Prókai Margit)

Lásd még 48

Személyzet

45/2013

SMITH, Dara D. – GALBRAITH, Quinn: Motivating

Millennials : improving practices in recruiting, retaining, and motivating younger library staff. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 3., p. 135-144.

Hogyan javítható a fiatal munkaerők toborzásának, megtartásának és motiválásának gyakorlata?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárostoborzás; Könyvtáros-utánpótlás; Munkabér, alkalmazás; Személyzet

Az amerikai könyvtárakban jelenleg több jellegzetes szociológiai jegyekkel jellemezhető generáció dolgozik együtt. A vezetők többsége „baby boomer” (1946 és 1964 között született), a középvezetők jórészt az X generációhoz tartoznak (az 1965 és 1980 között születettek), de már megjelent az Y generáció (az 1981 és 2000 között születettek, ezeket a szakirodalom ezredfordulósoknak is nevezi). Mindegyik generációnak más az értékrendje, más a munkához való viszonya, így más módon lehet őket motiválni. A könyvtárakban ez a generáció egyelőre főként diákmunkaerőként van jelen, de jelenlétük alaposan felforgatta az eddigi munkahelyi viszonyokat.

A Utah állambeli Brigham Young Egyetem Harold B. Lee Könyvtárában az átlagnál is nagyobb számban alkalmaznak diákokat (jelenleg 500 ilyen dolgozójuk van). Az utóbbi 5 évben rendszeresen felmérték a diákmunkaerők helyzetét; a dolgozat elsősorban a 2010-es felmérés eredményein alapul.

A felmérést a Qualtrics szoftver segítségével végezték, a kérdőíveket e-mailben küldték ki, és a munkahelyi vezetőknek is ki kellett tölteniük. A válaszolási arány növelése céljából sorsjátékot is meghirdettek, és mindegyik válaszoló diák egy szelet csokoládét is kapott jutalmul. Az ötszáz megkérdezettből 202-en reagáltak, és 185-en töltötték ki a kérdőíveket. A munkahelyi vezetőknek a diákoktól várható válaszokat is meg kellett jósolniuk.

A felmérésből kiderül, hogy munkahelyi megelégedettségük legfontosabb elemei a rugal-

mas munkavégzés, a munkahely közelsége (a campushoz), az élvezetes munka és a kellemes munkakörnyezet (mindössze 8 százalékok választotta a fizetést mint tényezőt). Arra a kérdésre, hogy mit várnak el a potenciális munkahelytől, 53%-uk nevezte meg az értelmes munkát, 43%-uk a fizetést, és 20%-uk az előmeneteli, fejlődési lehetőségeket. A kemény munkára való motiválás főbb elemei: a személyes elégedettség (50%), a fizetés (43%), valamint az értelmes munka (41%). Ugyanerre a munkahelyi vezetők tippje a fizetés volt (43%). Ez a generáció odafigyel a főnökökre, a legtöbben miattuk maradnak az adott munkahelyen (a vezetők ennek nem voltak tudatában, erre csak 9%-ban tippeltek).

A rugalmas munkaidő nagy szerepe már egy 2007-es felmérésből is kiderült. Az akkori megkérdezettek 96 százaléka többre értékelte a rugalmas beosztást kevesebb fizetésért, mivel fontosnak tartották, hogy a szakmai és a személyes kötelezettségeiket összhangban tartásuk.

Ennek a generációnak a tagjai természetesnek veszik, hogy munkaidő alatt is tarthassák a kapcsolatot a barátaikkal (SMS-ben és e-mailben), ha ezt megtiltják, akkor ezt egyértelműen közölni kell velük. Ezek a fiatalok az öltözködésükben és a beszédstílusukban is sokkal szabadabbak akarnak lenni, tehát az ettől eltérő intézményi gyakorlatot is külön hangsúlyozni kell.

A vezetők szerint ez a generáció kevésbé dolgozik keményen, rövidebb ideig tudnak figyelni egy dologra. (Maguk a fiatalok is úgy vélekedtek, hogy az idősebbek keményebben dolgoznak.) Négy generáció értékelésekor ők voltak az egyedüliek, akiknél a munkaerkölcs nem szerepelt fontos tényezőként – ehelyett a modern technika használata, a tolerancia, az intelligencia és az öltözködés kerültek az első helyekre.

A munkahelyi vezetők azáltal motiválhatják a fiatal generációt, hogy rendszeres visszacsatolást nyújtanak (a diákok ezt már az iskolában megszokták). A felmérésben részt vevő diákok 26%-a hetenként igényli munkája elismerését, és ennek elmaradását kritikának érzi. A diákmunkaerők 29%-át motiválja a főnök elégedettsége. A pozitív visszajelzésnek sok formája lehet, pl.

könyvjelzők, partimeghívások, külső publicitás, írásos elismerés, egy szelet csokoládé vagy adott esetben egy dicsérő szó. Ezt átgondolva a Lee könyvtárban új programot indítottak be, ennek keretében biztosítottak csokoládét és mozijegyeket a keményen dolgozó diákok ösztönzésére. Emellett félévenként emelik a diákok javadalmazását is. A könyvtár dolgozói (és külön a közvetlen munkahelyi vezetők) részére képzést tartottak a diákmunkaerők motiválásának témakörében.

(Mándy Gábor)

Lásd még 17, 18, 23

Marketing, közönségkapcsolatok

46/2013

FIORETTI, Hoël: Les bibliothèques au cinéma : différentes représentations à l'oeuvre. – Bibliogr. láb-jegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 4., p. 60-64.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A könyvtár megjelenítése a mozifilmekben

Film; Könyvtárkép; Könyvtárosi hivatás

Valamennyien ismerjük azt a jelenséget, hogy egy adott szakmai dologról a szakemberek, a benne élők másként vélekednek, mint ahogy azt a média bemutatja. A média valósága teljesen más, mint a realitás. Így van ez a könyvtárak esetében is. Egy huszonnégy filmből álló, 1940–2004 között készült nemzetközi korpusz alapján a következő „könyvtártipológia” állapítható meg:

1. A városi könyvtár mint exkluzív jelenség. A könyvtár a filmes elképzelések szerint általában városban található. Ha netán egy faluban is megjelenítik, amint ezt Eric Rohmer *A fa, a polgármester és a médiatár* (1992) című filmje teszi, amelyben könyvtárat építenek a faluban – vagy ahogy Paul Zumthor

- La mesure du monde* című művében írja –, ezt azért teszik, hogy a falu városias jelleget öltjön. A város legyőzi a természetet, a középészert. Az urbánusnak eredendően kultúra sugallata van.
2. A könyvtár mint kivételes, meghökkentő, egyben családi hely. A filmek egy részében a könyvtár sokszor gigantikus méretű épületekben található, és amikor belép ide az olvasó, elvész a könyvek, polcok tengerében. Ez a látvány mindig sokkoló hatású. A könyvtárnak természetesen vannak közepes méretű vagy kisebb, emberi léptékű megjelenítési formái is. Ezeknél a könyvtár belső díszítése, a falakon függő festmények, a szobrok, a dekoráció a hangsúlyos. A film készítői ez esetben a könyvtárat művészeti alkotásként, valamint annak meghitt hangulatot, családi meleget sugárzó szerepét domborítják ki.
  3. A könyvtár mint konkrét információszerző helyszín. A 27 vizsgált filmből tizen valamelyik szereplő információt keres. Különlegesen érdekes ezeknek az információknak sokrétűsége. *A kilencedik kapuban* (1999) egy bibliofil szakértő számára régi metszetekkel kapcsolatos, *a Billy Elliot-ban* (1999) a táncról, *a Csillagok háborújában* (2004) a klónok támadásánál egy bolygó helymeghatározásához keresnek információt. Ezeken kívül a többi nem említettre is jellemző, hogy az információ megszerzéséről van szó, amelyben a könyvtár úgy jelenik meg, mint az információs problémát megoldani tudó hely, és semmi köze az olvasáshoz, a szórakozáshoz. A könyvtárhoz egyik esetben sem kötődik a „szórakozás” fogalma mint közeli asszociáció.
  4. A könyvtár a tanulás helyszíne. Négy filmben a könyvtár a művelődés, a tanulás, a meditálás, a gondolkodás tere. Az intellektus, a szellem háza. Aki ide belép, kirekeszti a hétköznapi világot, hogy itt másnak szentelhesse magát. Különösen szembeötlő ez az *Egy csodálatos elme* (2001) című filmben. A főszereplő John Nash nappalok és éjszakák sorát tölti a könyvtárban, hogy matematikai problémáján gondolkozhasson, és megfejtse képletek és algoritmusok segítségével.
  5. A rejtélyes könyvtár. A górcső alá vett filmekből négy tartalmaz kissé hasonló eseménysort: valami furcsa, nagyon fontos tárgyat, eszközt, bizonyítékot rejtettek el a könyvtár valamelyik zugában, arra kellene rátalálni. Ez éppúgy lehet egy sírkamra bejárata (*Indiana Jones és az utolsó keresztelovag*, 1989), egy mitikus könyv (*A rózsza neve*, 1986) vagy egy természetfeletti lény, szellem megjelenése (*Szellemirtók*, 1984). A könyvtárban folyó keresés sosem veszélytelen. Hol labirintus-szerű, hol csak lépésről-lépésre lehet előrehaladni benne, attól függően, hogy a szereplő meg tudja-e oldani az elébe táruló furfangos vagy intellektuális feladványt, miközben arra kell ügyelnie, hogy el ne tévedjen, el ne veszzen a könyvtár útvesztőiben.
  6. A könyvtár mint a találkozások és a közösségi terek egyik szociális helyszíne. Az efféle forgatókönyvet használó rendezők szinte mindegyike ugyanazt a banális alaphelyzetet használja fel: a főhős valamilyen információért a könyvtárba megy, ahol váratlanul találkozik valakivel, akit nem ismer, mégis beszédbe elegyednek. Ez a felszínes kapcsolat a későbbiekben azután nagy jelentőségre tesz szert a film történéseinek sorában. Például a Philadelphia (*Az érinthetetlen*) c. filmben (1993) az ügyvéd visszautasítja a főhős, Andrew Beckett ügyét, mivel erős előítéllettel rendelkezik a homoszexuálisokat és leszbikusokat illetően. Egy véletlen könyvtári találkozás és beszélgetés után mégis védencévé fogadja Andrew-t.
  7. Az oltalmat nyújtó könyvtár szimbóluma. Két filmben a szereplők valami elől menekülnek: az eső, a vihar, a szélsőséges időjárás, a vad természeti elemek csapásai elől. Mindez egyben megjeleníti a könyvtár szimbolikus szerepét is: a könyvtár valamilyen nyugodt, megbízható, biztonságot adó civilizált hely a vadság ellenében. Ezt a szerepet hangsúlyozzák erőteljesebben azok a filmek is, amelyek

az utolsó kategóriába sorolhatók.

8. A nyitott és zárt kapujú könyvtárnak ugyan csak megvan a maga szimbolikája. A nyitott könyvtár befogad: vagy azért, hogy nyitott legyen mindenki számára a szellem birodalma, vagy azért, hogy a menekülő itt leljen egerutat. A zárt könyvtári ajtó szinte ugyan-

ezt jelenti: ha már betértél, maradj és műve-
lődj. Vagy pedig bezárom utánad a kapumat,
hogy megmentslek ellenségeidtől.

(Pajor Enikő)

Lásd még 22, 65

Felhasználók és használat

Általános kérdések

47/2013

LANDGRAF, Greg: Geek out : digital learning labs convert consumers into creators In: American libraries. – 43. (2012) 9-10., p. 20-23.

A digitális tanuló-laboratóriumok a fogyasztókat alkotókká változtatják

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Használók képzése; Ifjúság nevelése; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár

A tinédzserek nagy médiafogyasztók, de a digitális tanuló-laboratóriumok segítségével passzív fogyasztókból sikeres, aktív alkotók lehetnek. A laborok létrehozását az Institute of Museum and Library Services és a John D. and Catherine T. MacArthur Foundation százezer dolláros alapítványa teszi lehetővé, melyből 2012-ben nyolc könyvtár és négy múzeum részesült. Az alapítók nagy ívű elgondolása szerint a digitális tanuló-laboratóriumok olyan, a tudomány és technológia iránti érdeklődéssel megáldott fiatalok gyűjtőpontjai lehetnek, akiknek innen vezethet tovább az útjuk a 21. századi globális gazdaság tudományos munkalehetőségei felé.

Az alapítványi programot a *Chicagói Városi Könyvtár* YOUmedia kezdeményezése inspirálta. A YOUmedia egy olyan hely, ahol a tizen-

évesek minden technikai segítséget megkapnak ahhoz, hogy érdeklődési körüknek megfelelően alkothassanak, például zenei felvételeket készítsenek vagy online irodalmi folyóiratot szerkesszenek. A legfontosabb azonban mégsem a korszerű technikai környezet, hanem a mentorok közreműködése. Ők szakmájuk kiváló képviselői, akiket a mentorálásra is kiképeztek. A Chicagói Városi Könyvtár hetente négy-öt-száz fiatalnak biztosít lehetőséget érdeklődési körüknek megfelelő szakemberekkel való találkozásra. Az ifjak közül például többen is részt vettek a Kennedy Center „What’s Going On... Now” című projektjében, melyben a versenyzők remixelték Marvin Gaye 40 évvel ezelőtti albumát, rámutatva az akkori és a mostani mindennapok különbözőségeire és hasonlóságaira. A zárórendezvényen egyikük együtt léphetett színpadra a Grammy-díjas John Legenddel. Ahány könyvtár, annyiféle megközelítéssel fogott hozzá a digitális tanuló-laboratórium megvalósításához. A *San Franciscó-i Városi Könyvtár* a Twitter közeli irodájának munkatársaival vette föl a kapcsolatot, hogy segítségükkel a tinik programozást tanulhassanak. *Kansas City* közkönyvtára a helyi tudományos múzeummal együttműködve építette ki laboratóriumát. A *Columbusi Városi Könyvtár* (Ohio) négy másik intézménnyel hálózatot alkotva indította „Teen Columbus” programját. A *Free Library of Philadelphia* központi könyvtárában alakította ki a „mag” labort, és ezen kívül hat „hot spot”

áll rendelkezésre a számítógépes képzésekhez, munkahelykeresési segítségnyújtáshoz és alapszintű olvasási tanácsadáshoz. A *Howard Megeyi Könyvtár* új helyiséget kapott a laboratórium kialakításához, és zenei, multimédiás és 3D tervezési foglalkozásaira átlagosan több mint ötvenen jelentkeztek. A *St. Paul Public Library* új, integrált épületében – mely park, rekreációs központ és könyvtár lesz egyszerre – tervezi létrehozni a laboratóriumot.

A kezdeményezés eddigi sikerei mutatják, hogy a könyvtár olyan fontos találkozási hely lehet a fiatalok számára, ami képes valódi lehetőséget adni, hogy passzív médiafogyasztókból kreatív médiaalkotókká váljanak. A laborok elősegítik, hogy a tizenéveseknek rögtön a könyvtár jusszon eszükbe, ha szükségük van egy helyre, ahol kedvteléseiket építő módon támogatják.

(Fazokas Eszter)

Használat- és igényvizsgálat

48/2013

DOLE, Wanda V. – HILL, J. B.: Assessing the good will of community users in an academic library In: *New library world*. – 113. (2012) 5/6., p. 270-280.

A helyi (városi) használóknak adott kedvezmények hatásának vizsgálata egy felsőoktatási könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó; Kölcsönzés; Szolgáltatások használata; Támogatás -pénzügyi, társadalmi

Az Arkansasi Egyetem Little Rockban működő könyvtára megnyitotta és ingyenessé tette szolgáltatásait az egyetemhez hallgatóként, oktatóként vagy egyéb dolgozóként nem kötődő városi lakosság számára is. A szerzők egy kutatási projektben a lakosok demográfiai összetételét és a könyvtárról, valamint szolgáltatásairól alkotott képét vizsgálták.

Az egyetemet 1927-ben alapították. Az intézmény egyetemi hallgatóságának összetétele

rendkívül változatos, és nem tekinthető megszokottnak. A többség (56%) 25 éves vagy annál idősebb, 47% nem nappali tagozatos, 92% ingázik valamelyik másik településről. A vizsgált Ottenheimer könyvtár 31 teljes munkaidős alkalmazottal, 512 ezer kötetes állománnyal, 49 ezer kötetnyi folyóirattal szolgálja az egyetem polgárait. A teljes költségvetése 4,8 millió dollár.

A kutatás első eredményeiről egy másik cikkben számoltak be a szerzők. Ez azt mutatta, hogy a könyvtárhasználat megnyitása a városi lakosság számára, valamint a kölcsönzési politika átalakítása (szabadabbá tétele) nyomán megduplázódott a külsős használók száma, és a korábbi 4-ről 8%-ra növekedett az általuk indított kölcsönzések aránya is. A tanulmány két markánsan elkülönülő csoportot talált az egyetemhez nem kötődő külsős könyvtárhasználók körében: a *kölcsönzőket* és a *számítógép-használókat*, akik között csupán 15%-os volt az átfedés. A demográfiai jellemzők tekintetében nem volt jelentős különbség a két csoport tagjai között.

A kutatás alapjául egy webes felmérés szolgált. Ebben 7 zárt és 2 nyitott kérdést intéztek azokhoz a külsős használókhoz, akik megadták a könyvtárnak az e-mail címüket. Összesen 313 kérdőívet küldtek szét, amelyből mindössze 40 válasz érkezett vissza.

A válaszok szerint a többségnek volt valamilyen kapcsolata az egyetemmel: volt vagy leendő diák, jelenlegi hallgató vagy munkatárs közeli hozzátartozója, a közelben lakó. A válaszadók többsége (78%) nyilatkozta, hogy a könyvtárat ritkábban, mint havonta, csupán alkalmanként használja. A könyvtárat 53% egy feladat megoldása, 50% munkavégzés, 47% kérdés megválaszolása, 29% egy probléma megoldása, 6% bevételszerző tevékenység miatt kereste fel. Senki nem választotta a munkahelykeresés opciót.

A válaszadók közül mindenki legalább elégedett a könyvtár szolgáltatásaival, míg 64% nyilatkozta, hogy rendkívül elégedett. Valamennyien úgy vélik, hogy a könyvtár értéket jelent Little Rock városa számára, 73% szerint viszont rendkívüli értéket. 70% másoknak is javasolná a könyvtár használatát, 46% támogatna olyan törvényi

szabályozást, amely segíti a felsőoktatást. 38% mondta, hogy beiratkozna az egyetemre, vagy másokat szívesen bátorítana erre, 19% pedig maga is szívesen adakozna a könyvtárnak. Az intézmény eddig nem kért adományokat a városi lakosságtól, de a jövőben lehetséges, hogy kérni fog.

Összességében az eredmények azt mutatják, hogy a szolgáltatások elérhetővé tétele a külsős használók körében növeli a könyvtár és az egyetem iránti elköteleződést, amely közvetetten komoly hasznot jelenthet az intézménynek.

(Tóth Máté)

49/2013

GÓRNY, Miroslaw: Key users of Polish digital libraries. – Bibliogr. In: The electronic library. – 30. (2012) 4., p. 543-556.

A lengyel digitális könyvtárak fő használói csoportjai

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Használó; Szolgáltatások használata

A cikk megkísérli meghatározni a lengyel digitális könyvtárak főbb használói csoportjait. A vizsgálat alapjául egy tizenkilenc kérdésből álló kérdőív szolgált, melyek a könyvtárhasználatra, a használat céljára és a leggyakrabban használt dokumentumtípusokra vonatkoztak, de a könyvtár szerverén található statisztikai adatokat is felhasználták. Kísérletet tettek a használók domináns csoportjainak a jellemzésére: fő tényezőként az olvasói érdeklődést vették figyelembe. Az elemzés a korra, nemre, az iskolázottság szintjére és a lakóhely nagyságára is koncentrált.

A használók közel 60%-a amatőr történész, akik lakóhelyük vagy családjuk története iránt érdeklődnek. A maradék 40% kutató vagy diák. A rendszeres olvasók száma – akik egy évben többször is felkeresik a könyvtárat – 30 ezer. Valószínűleg emelkedni fog az amatőr történészek és a családtörténetet kutatók száma. Az olvasók számát befolyásoló egyik tényező az informá-

ciós infrastruktúra terjedése a mezőgazdasággal foglalkozó vidékeken. Ez kétségtelenül növeli majd az internethasználók számát, de aligha fogja jelentősen emelni a digitális könyvtárak használóiét. A másik tényező a hetven éven felüliek körében terjedő internethasználat. Néhány éven belül ez a csoport is megnő. Az a csoport, mely a növekedést leginkább befolyásolja, a diákoké: először is Lengyelországban kétmillióan vannak, másodsor nekik van szükségük egyetemes hozzáférésre a tankönyvekhez. A gondot az jelenti, hogy minimális az érdeklődés a digitális könyvtárak iránt a tanárok és az iskolások részéről.

A cikk a digitális könyvtáraknak a lengyel társadalomban betöltött szerepéről végzett vizsgálat első szakasza, valamint az első lengyelországi tanulmány, amely arra keresi a választ, kik, mennyire és miért használják a digitális könyvtárakat.

(Autoref.)

50/2013

KEMP, Jan – LUTZ, Ellen – NURNBERGER, Amy L.: E-readers on trial : qualitative results from an academic library pilot project. – Bibliogr. In: Journal of electronic resources librarianship. – 24. (2012) 3., p. 189-203.

E-olvasók kipróbálás alatt: egy egyetemi könyvtári kísérleti projekt kvalitatív eredményei

Elektronikus könyv; Felmérés; Kölcsönzés; Szolgáltatások használata

2010 májusában a dinamikusan fejlődő, 64 félé alapképzést, 48 félé mesterképzést, 21 területen doktori iskolát működtető University of Texas at San Antonio (UTSA) megnyitotta a mérnökhallgatók számára újonnan megnyitott épületében (Applied Engineering and Technology Building) e szakterületek új, könyv nélküli könyvtárat. A hagyományos könyvtár ezután sem hiányzik majd a diákok életéből, az egyetem 31 ezer hallgatóját kiszolgáló központi könyvtár mindössze néhány perc járásnyira van.

Az e-olvasó készülékekkel folytatott kísérlet során azt kívánták felmérni, hogy alkalmasak-e a táblázatokban és képletekben gazdag mérnöki és technológiai szakszövegek közvetítésére, és a könyvtár által előfizetett elektronikus tartalmak mennyire lesznek hozzáférhetők rajtuk. Mi a praktikus útja-módja az e-könyvek kiválasztásának, beszerzésének, letöltésének, és a könyvtárosoknak mennyi idejét és energiáját vesz igénybe az eljárás. A kísérlethez két-két Kindle, Sony Reader Touch és Nook készüléket vásároltak.

A cikkben részletesen ismertetett szakirodalom szerint 2008-tól kezdve számos egyetemi könyvtár tesztelte már az e-olvasókat. Az általános tapasztalat szerint nehézkes kezelni a sokféle e-formátumot és az e-könyv forgalmazók licenfeltételeit. A készülékek megfelelőbbek a szépirodalom olvasására, mint szakirodalom böngészésére, mely egyelőre e-könyvként amúgy is meglehetősen korlátozottan hozzáférhető.

Mivel az UTSA könyvtárosai már sok e-könyvet szereztek be használói igények alapján az Ebook Library-tól, ezt a szállítót választották a kísérlethez is, illetve a Kindle gépekre az Amazontól szereztek be a tartalmakat. Az egyetemen használatos 240 tankönyv közül a legtöbb (22) a Kindle platformról volt elérhető. Egyéb korlátozások miatt ebből is csak 15-öt tudtak megrendelni. Végül a háromféle e-könyv olvasóhoz a tankönyveken kívül, különböző szállítóktól és letöltési eljárásokkal számos színvonalas szakkönyvet és szépirodalmi műveket is beszereztek. A kérdőívek segítségével kapott hallgatói visszajelzések pozitívak voltak az olvasókészülékek méretével, súlyával és a kényelmes használatban, különös tekintettel a Nook szövegkiemelő és olvasói jegyzetelést támogató eszköztárára. Előnyösnek ítélték a könyvtárban elérhető PDF fájlok olvasógépre tölthetőségét is. Negatívumként említették például a lassúságot, a webböngésző hiányát, a matematikai képletek megjelenítésére való képtelenséget. Az is kiderült, mennyire eltérő a diákok egyéni tudása a készülékekkel kapcsolatban. Az e-könyvek kölcsönzési ideje hosszabbításra szorult, aminek

adminisztrációját a szolgáltató nem tudta automatikussá tenni.

Az e-olvasó kölcsönzési programot folytatják. Az olvasók javaslatára az e-könyvek beszerzésébe tanácsadóként bevonják a tanszék oktatóit és gyakorló mérnököket is. Mindeközben figyelembe kell venniük, hogy a technikai fejlődés nyomán a táblagépek válnak egyre elterjedtebbé, melyek az e-könyv előnyeit a webhozzáférés lehetőségével erősítik.

(Fazokas Eszter)

51/2013

MADDEN, Andrew D. [et al.]: Metacognition and web credibility. – Bibliogr. In: The electronic library. – 30. (2012) 5., p. 671-689.

A metakogníció szerepe a honlapok megbízhatóságának értékelésében

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

A „metakogníció” mint fogalom a hetvenes években jelent meg, a metakognitív folyamat következő jellemzésével: „Gondolkodunk, és néha tudjuk, hogy gondolkodunk; emlékezünk, és néha tudjuk, hogy emlékezünk.” A koncepció továbbfejlesztése során a tudatos megismerés, a megismerési feladatok megoldásában alkalmazott stratégiák, a saját kognitív aktivitás figyelembe és szabályozása is a fogalom részévé vált. Mára már rendkívül összetett, a forrásokkal és a megismerési feladat sikerével kapcsolatos értékelést és kritikai szemléletet, a tudatos memória-használatot, tervezést is magában foglaló konstrukcióként értelmezik. Ugyanakkor az internet növekvő komplexitása következtében a weben való online keresés folyamata és a metakogníció kapcsolata egyre több kutató érdeklődését váltja ki.

A Sheffeldi Egyetemen végzett kvalitatív kutatás a metakogníciónak csak az értékelési részét vizsgálta, azaz azt, hogy a keresések során me-

lyik fázisban milyen kritériumok alapján tekinti a kereső egyén az adott honlapot megbízhatónak, szavahihetőnek. A kutatás másik célja az internethasználó tájékozódási viselkedésének vizsgálata volt annak megállapítására, hogy az értékelési kritériumok alkalmazása bizonyítékot nyújt-e a metakogníció jelenlétére, működésére. A vizsgálat során 48 önként vállalkozó posztgraduális képzésben részt vevő hallgatót kértek meg olyan webes keresések elvégzésére, melyek során sok honlappal találkoztak. A kérés az volt, hogy „gondolkodjanak hangosan” a keresés közben, magyarázzák meg cselekedeteiket és stratégiájukat. [A cikk legérdekesebb része a sok idézet az indoklásokból, a kutatási folyamathoz fűzött kommentárokból. - MJ]

Összefoglalva, a hallgatók által a honlap megbízhatóságának értékelésére a következő tényezőket használták:

Az első benyomás: Ismerem és megbízom benne. Tetszik a neve.

A keresőgép eredményeiből kiválasztott honlapok megtekintésekor: Egy általam megbízhatónak tartott cég hirdet ezen a lapon. Tetszik a lap kinézete. Úgy látom, tudományos referenciái vannak. Valakinek jogi vagy kereskedelmi érdeke fűződik ahhoz, hogy fenntartsa ennek a lapnak a megbízhatóságát.

Elolvasván a lap tartalmát: Bizom a szerzőben. Jól van megírva. Jók a hivatkozásai. Megerősíti eddigi ismereteimet. Alátámasztja, amit hittem. Megbízhatónak tűnő statisztikákat közöl.

Azaz a kutatás megkezdése előtt a heurisztikus alapú értékelés, a keresés megkezdésekor az attribútumok alapján, és végül a dokumentumok vizsgálatával a tartalom alapján végzett értékelés következik. Ugyanakkor több hallgatónál, akik ezt az értékelési hierarchiát követték, úgy tűnt, hogy teljesen felhagytak saját kritikai szabadságukkal: automatikusan elvetettek minden olyan információt, ami blogokon, üzenőfalakon, fórumokon található, és kritikátlanul átvettek mindent, ami tudományos környezetből származott. Kétségtelen, hogy több esetben „tetten lehetett érni” a metakogníció működését, ám annak hiánya sokkal erősebben volt érzékelhető.

A tanulságok közt megemlítendő, hogy az információs műveltség tanítása során nagy figyelmet kell fordítani a források megbízhatóságának értékelésére és ennek módszereire, de nem lenne szabad a tanulókat szabályokkal túlterhelni. Jobb kalauzokat kell egyes források (pl. Wikipédia) használatához adni, mintsem általában megtiltani a használatukat. Végül, mivel a vizsgálatot posztgraduális hallgatók körében végezték, és körükben is feltűnően sok volt az egyszerűsített megoldás, feltételezhető, hogy más hallgatói csoportok körében egy hasonló vizsgálat még kevésbé kedvező képet mutatna.

(Mohor Jenő)

52/2013

TÓTH Máté – AUDUNSON, Ragnar: Websites for booklovers as meeting places. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 30. (2012) 4., p. 655-672.

Könyvrajongóknak szóló weboldalak mint találkozóhelyek

Felmérés; Irodalompropaganda; Könyvbarátok köre; Összehasonlító könyvtártudomány; Portál; Szolgáltatások használata

A könyves közösségi oldalak olyan webes szolgáltatások, amelyek könyvszeretőknek teremtenek egy virtuális teret, amelyben megvalósulhat a könyvekről szóló csevegés, az olvasmányok kiválasztása, azok ajánlása, saját könyvespolc létrehozása. Ezek a weblapok egyben új utakat mutathatnak a könyvtáraknak az olvasás vagy konkrét olvasmányok népszerűsítését illetően.

A szerzők a norvég Bokelskere.no és a magyar Moly.hu könyves közösségi oldalon végeztek kérdőíves kutatást arra keresve a választ, hogy mennyire funkcionálnak a weblapok különböző emberek találkozóhelyeiként. A kérdőív 2010 szeptemberében 20 napig volt elérhető norvégul, illetve magyarul. Összesen 777 válasz érkezett, amelyek közül 56% volt magyar, 44% norvég kitöltő.

A következő kutatási kérdéseket fogalmazták meg.

1. Kik ezeknek az oldalaknak a használói?
2. Milyen viszonyban vannak ezek az oldalak más forrásokkal – könyvek beszerezésében, olvasmányok ajánlásában?
3. Vajon ezeken az oldalakon az emberek elsősorban olyanokkal kommunikálnak, akik azonos értékeket vallanak, illetve hasonló az ízlésviláguk, vagy megvan a lehetőség arra, hogy hatással legyenek egymásra?
4. Melyek ezen oldalak használatának fő jellemzői?

Az adatok azt mutatják, hogy a tipikus használó, etnikai értelemben is magyar vagy norvég, általában magasan iskolázott. Felülreprezentáltak a nők és a nagyvárosokban élők. A társadalom összetettsége nem tükröződik a könyves közösségi oldalak használói körében. Ezek alapján tehát esély sincs arra, hogy különböző társadalmi háttérű emberek egymást megismerjék ezen az oldalon vagy az olvasmányaikon keresztül.

A válaszadók jellemzően nem rendszeres könyvtárhasználók. A többség számára nem a könyvtár jelenti az olvasmányok beszerzésének fő forrását. A könyvtárban, könyvtárosban kevésbé bíznak más információforrásokkal való összevetésben is. Ezt jelzi, hogy az olvasmányok ajánlása tekintetében igen kevésbé támaszkodnak a könyvtáros ajánlására, tanácsaira. Ebben a tekintetben a barátok, családtagok és internetes források jelentik a fő tájékoztató pontokat. Az olvasás közösségi dimenziója – amennyiben megjelenik – elsősorban ismerősökhöz, családtagokhoz és barátokhoz kötődik, nem idegekhez.

Az oldalak használatának fő motivációját az jelenti, hogy rátaláljanak könyvekre, amelyeket el szeretnének olvasni, illetve információkat kapjanak az olvasásról, valamint könyvekről. Ezzel szemben a legkevésbé fontosnak a barátokra találás bizonyult. Mindez azt sugallja, hogy a weboldalakot elsősorban mint információforrásokat és nem mint találkozóhelyeket használják. A két nemzet válaszadóinak válaszai között nem volt regisztrálható nagy különbség.

Összességében az oldalakban megvan a potenciál arra, hogy alacsony intenzitású találkozóhelyekként funkcionáljanak, ezzel hozzájáruljanak a társadalmi tőke növeléséhez. További kutatások szükségesek annak felderítésére, hogy ez milyen lehetőségeket hordoz a könyvtárak számára.

(Tóth Máté)

53/2013

VAKKARI, Pertti: Internet use increases the odds of using the public library. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 67. (2012) 5., p. 618-638.

Az internethasználat növeli a közkönyvtárak használatának esélyét

Felmérés; Használói szokások; Közművelődési könyvtár; Könyvtárhasználat; Szabadidő felhasználása; Számítógép-hálózat

Sokan vizsgálják, hogy az új média helyettesíti-e vagy csak kiegészíti a meglévő médiát. A helyettesítési elméletek szerint egy-egy új médium színre lépésekor a felhasználók oda csoportosítják át korlátozott idejüket. A funkcionális ekvivalencia hipotézis szerint az új médium azokat a tevékenységeket fogja felváltani, amelyek a régi funkcióihoz a legközelebb állnak, mivel ugyanazt az igényt elégíti ki, de olcsóbban vagy sikeresebben. A funkcionális ekvivalencia kétségtelenül igaz a televíziózás vonatkozásban, amely nemcsak más médiumok használatára hatott negatívan, de még olyan hétköznapi tevékenységekre is, mint a kertészkedés vagy az alvás. Ugyanakkor ez a hipotézis eddig nem igazolódott be az internet kapcsán általában, valamint az internet és a közkönyvtárak vonatkozásában sem.

Kérdőíves felmérést végeztek a 15 és 79 év közötti finn népesség rétegzett, véletlenszerű mintavételével. A rétegzett minta biztosította annak valószínűségét, hogy a fiatal válaszadók száma nagyobb legyen, így csökkenjen a passzivitásukból következő torzítás. 2010-ben 6000

kérdőívet küldtek ki és 1000 válasz érkezett. Más, postán kiküldött kérdőívekhez hasonlóan alacsony (16,7%-os) volt a válaszadók aránya, a minta mindazonáltal reprezentatív volt.

A könyvtárhasználat modellezésére és előrejelzésére a kétváltozós (bináris) logisztikus regresszió módszerét használták. Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók az internet és a közkönyvtár közötti kapcsolatot pozitívan ítélik meg. Akik internetet használnak, többnyire használják a közkönyvtárakat is. Az internet használata tehát nem helyettesíti, hanem kiegészíti a közkönyvtárak használatát.

(Koltay Tibor)

Lásd még 27

Olvasás

Lásd 52

Olvasáskutatás

54/2013

RANKOV, Pavol: Ako čítajú text na obrazovke dvadsiatnici a ako ich rodičia. – Bibliogr. In: Knižnica. – 13. (2012) 7-8., p. 7-9.

Res. angol nyelven

Hogyan olvasnak a képernyőn a huszonévesek és a szüleik?

Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat; Olvasás

A tudástársadalomban az információigény alapvető, „normális” elvárás lett. Az információk nagy tömegben írott formában jelennek meg, ezért a kognitív kompetenciák között kulcsképtiséggé vált az olvasás. A szövegek mellett az infokommunikációs forradalom során a vizuális információk is a képernyőre kerültek: a film a mozivásznonról először a tv képernyőjén, majd a számítógép monitorán jelent meg. Azzal,

hogy a szöveg a nyomtatott könyvből a számítógép képernyőjére került, maga az olvasás is megváltozott.

Néhány újabb tanulmány az ember kognitív készségeinek romlására mutat rá hipertextes és internetes környezetben. A központi idegrendszer ösztönösen hártja a túl sok benyomással, információval járó eseményeket, pl. a bevásárlóközpontban szüntelenül tomboló zenét védekezésként automatikusan „kikapcsoljuk” a fülünkben. Az elektronikus szöveggel szemben való kognitív romlást azonban csak átmeneti jelenségnek tételezzük föl, amely a befogadók nem elégséges információs műveltségével vagy az új technológiák nem megfelelő használatával kapcsolatosak.

A 80-as és 90-es években tanulmányok számoltak be arról, hogy a képernyőn való olvasás 20-30%-kal lassabb folyamat, mint a nyomtatott könyvben. Az e-könyv olvasók megjelenésével ez az arány 6–10% közé csökkent, de 2010-ben már ennek a különbségnek az eltűnéséről is beszámoltak a kutatók.

Ha az életkorok felől közelítjük a témát, a digitális bennszülöttek és bevándorlók fogalmával találkozunk, amely szerint az új média használata a beleszületettek számára jóval könnyebb, mint az idősebb beletanulóknak. Több kutatás szerint a képernyőn mindenki lassabban olvas, mint a könyvben, és bár nincs jelentős eltérés a kétféle olvasás között a minőségben és a megértésben, az emberek 85%-a továbbra is a nyomtatott verzióhoz kötődik, és az elektronikus szöveget is kinyomtatja. A képernyős olvasáskor a figyelem szétszórtabb, nemcsak a szöveget látjuk a látómezőben, hanem sok minden mást is a képernyőn vagy a háttérben – megnyitott ablakokat, ikonokat, kereteket stb.

Nem tudjuk, hogy azok a médiatípusok, amelyekről olvasunk, hatással vannak-e az információknak a rövid távú memóriából a hosszú távú memóriába való átkerülésére. Ennek kutatásában került sor a huszonévesek és a szüleik elektronikus és nyomtatott folyóirat-olvasási készségeinek összehasonlító vizsgálatára.

Az MA képzésben részt vevő hallgatók először két cikket kaptak olvasásra, az egyik elektronikus, a másik ugyanabból a nyomtatott folyóirattól származott. Majd a szöveghez kapcsolódó kérdőívet töltötték ki. A következő fázisban a hallgatók vizsgálták a saját szüleiket vagy a szüleik korosztályát. A két vizsgált generáció így a huszonévesek (21-27 év között) és az idősebbek (46-58 évesek) korosztálya lett, vagyis a digitális bennszülöttekre és az információs technológiát felnőtt korban elsajátító bevándorlóira irányult. Nem az olvasás gyorsaságát, hanem a szöveg megértését és a rövid távú memória működését vizsgálták.

A nyomtatott folyóiratcikk egy irodalmi recenzió volt, a hozzá kapcsolódó kérdőív öt kérdést tartalmazott, amelyre 7 pontot lehetett kapni. Az idősebbek 3,765 pontot, a fiatalabbak 4,071 pontot szereztek átlagosan, tehát a fiatalabbak kicsit jobban szerepeltek. Az elektronikus verzió is recenzió volt, amelyben az idősebbek 4,765, a fiatalabbak 4,571 pontot szereztek. A különbség nem jelentős, de az e-információk memorizálásában az idősebbek jobb eredményt értek el, mint a fiatalabbak.

A kutatás második, ismétlődő szakasza megerősítette az eredményeket, a nyomtatott verzióban a fiatalok, az elektronikus verzióban, ha nem is nagy különbséggel, de az idősebbek lettek jobbak, viszont ekkor a fiatalabbak erősebben felzárkóztak mögöttük. A részletek elemzése arra is rámutatott, hogy a szöveg tartalma, a szöveggörnyezet, az előforduló tulajdonnevek is befolyásolhatják az eredményeket.

A kutatás a rövid távú memória szempontjából az elektronikus és a nyomtatott szöveg vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy nem jellemző az a generációs különbség, amely igazolná a digitális bennszülöttek és bevándorlók közti eltérést. Annak ellenére, hogy a rövid távú memória az életkor növekedésével általában romlik, a szülői generáció sem a nyomtatott, sem az elektronikus szöveg olvasásában nem ért el jelentősen rosszabb eredményt, mint a fiatalok.

A különbség a két generáció között létezik, de nem az olvasásban, hanem más kommunikációs szituációkban jelentkezik.

(Prókai Margit)

Használók képzése

55/2013

BIRDSONG, Lark – FREITAS, Jennifer: Helping the non-scholar scholar : information literacy for lifelong learners. – Bibliogr. In: Library trends. – 60. (2012) 3., p. 588-610.

Információs műveltség oktatása felnőtteknek a Washingtoni Egyetemen

Felnőttoktatás; Használói szokások; Használók képzése; Könyvtárosképző intézmény

A Washingtoni Egyetem információtudományi intézetének információs műveltségi kezdeményezése (Information Literacy Initiative) a hagyományos egyetemi környezetben kívüli csoportoknak nyújt szolgáltatásokat, olyanoknak, akiknek vagy életükben először igényelnek információs műveltségi képzést, vagy egy újabb kurzus keretében fel szeretnék frissíteni ismereteiket az új elméletekről és technológiákról. Ők olyan felnőttek, akiknek „just-in-time” oktatásra van szükségük, nem pedig kreditekre vagy bizonyítványra. A képzés során hagyományos osztálytermi foglalkozásokat is tartanak, de videót is használnak az információs műveltség elsajátíttatására. A résztvevők az információs műveltség olyan készségeit tanulják meg, amelyek egyaránt praktikusak és hasznosak, amelyek azzal a képességgel ruházzák fel őket, hogy minőségi információt találjanak üzleti és szakmai tevékenységükhöz, egészségügyi kérdésekről és mindennapi szükségleteikhez. A hallgatók között kis- és közepes vállalatok tulajdonosai, ötven feletti felnőttek és mélyszegénységben élő, hajléktalan nők is megtalálhatók. Bár történetek már erőfeszítések e programok hatékonyságának

meghatározására, sok még a tennivaló annak érdekében, hogy e különleges csoport megfelelő szolgáltatást kapjon. A kezdeti eredmények ígéretesnek tűnnek a nem tudósoknak szánt minőségi „just-in-time” oktatás hatékonyságáról és az iránta való igényről.

(Autoref.)

56/2013

DETLOR, Brian [et al.]: Student perceptions of information literacy instruction : the importance of active learning. – Bibliogr. 26 tétel In: Education for information. – 29. (2012) 2., p. 147-161.

A hallgatók véleménye az információs műveltség oktatásáról: az aktív tanulás fontossága

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban

Az aktív információs műveltségi oktatás célja, hogy a tanulási folyamat aktív résztvevőiként teljesen bevonja a hallgatókat, magas szintű gondolkodási képességeik (analízis, szintézis, reflexió és értékelés) használatára ösztönözve őket, és segítve őket abban, hogy gondolkodásuk kritikai legyen, és fedezzék fel saját attitűdjeiket és értékeiket.

Felmérés készült egy közepes méretű kanadai egyetem üzleti alapképzéses hallgatói körében. A kérdőíveket több mint 2000 hallgatónak küldték ki, 372 válasz kaptak, ami 18%-os válaszarányt jelent. A kitöltők nem és évfolyam szerinti megoszlása kiegyenlített volt, és a minta reprezentatívnak tekinthető. A felsőbb éves hallgatóknál fokozódott a hatékony önálló tevékenység az online könyvtári források használatában, segítőkészebbnek és értékesebbnek látták a könyvtárosokat, jobban éltek szolgáltatásaikkal, az információ megtalálásában időt és fáradságot takarítottak meg. Az aktív oktatás ugyancsak ezeket eredményezte, továbbá csökkent az online könyvtári források használatával kapcsolatos aggodalom, javult az online könyvtári források megítélése. Az aktív oktatás időtartama

ugyanakkor nem számított. Egy félórás képzés ugyanolyan hatékony volt, mint a hosszabb oktatás. A felmérés korlátja viszont abban van, hogy csak üzleti szakos hallgatókat kérdeztek és csak egy egyetemről, továbbá, hogy a hallgatók saját megítélésére szorítkozott.

(Koltay Tibor)

57/2013

DIEHM, Rae-Anne – LUPTON, Mandy: Approaches to learning information literacy : a phenomenographic study. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 3., p. 217-225.

Az információs műveltség elsajátításának módjai

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban

Egy ausztrál egyetemen tanár szakos alapképzésben és mesterképzésben részt vevő hallgatókkal készítették félig strukturált interjúkat. A vizsgált 15 fő a fenomenográfiai vizsgálat ajánlott minimum létszáma. Az interjúkat a hallgatók nemrég teljesített feladatára vagy projektjére koncentráltak, de tanulmányaik egészét tekintve is vizsgálták a tanulási módokat. A tanulás különböző területein (az információ megtalálása, a használatához szükséges valamely folyamat elsajátítása, valamint új termék létrehozása, személyes információbázis létrehozása, továbbá az önfejlesztés és mások fejlesztése érdekében történő felhasználása) kapcsán a cselekvés által történő tanulás, a kísérletezés (trial and error), továbbá a másokkal való interakció során történő tanulás stratégiai voltak a legfontosabbak.

(Koltay Tibor)

58/2013

FAWLEY, Nancy – KRYSAK, Nikki: Information literacy opportunities within the discovery tool environment. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 19. (2012) 2-4., p. 207-214.

Az információs műveltség oktatása keresőeszközök segítségével

Egyetemi hallgató; Gépi információkeresés; Használók képzése -felsőoktatásban

Az olyan keresőeszközökkel (discovery tools, DT), mint a *Primo*, az *EBSCO Discovery Service*, a *Summon* vagy a *WorldCat Local* közvetlenebbé lehet tenni a tudományos irodalom kutatását részben azért, mert egy interfészen, de több platformon – így könyvtárakban, fizetős adatbázisokban és egyedi digitális gyűjteményekben is – teszik lehetővé a keresést. Emellett szinkronban vannak azzal, ahogy az alsóéves egyetemi hallgatók többsége információt keres, mivel inkább „Google-szerűek”, mint a korábbi keresési módszerek, melyeknél azt kellett először tudni, melyik adatbázisban kell keresni, aztán az adatbázis sajátosságai szerint egyenként keresni bennük. Ennek ellenére a különböző ellenőrzött szókészlettel rendelkező és többféle formátumú forrásban végzett átfogó keresések arra készítetik az oktatókat, hogy újragondolják, hogyan tanítsák meg diákjaiknak az információkeresést. A cikk már jól bevált módszereket kínál a könyvtárosoknak azokhoz a foglalkozásokhoz, ahol elsajátítható, miképp végezzék az irodalomkutatást a diákok egy keresőeszköz (DT) segítségével.

(Autoref.)

59/2013

GREER, Katie [et al.]: Beyond web tutorial : development and implementation of an online, self-directed academic integrity course at Oakland University. – Bibliogr. jegyzetekben In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 5., p. 251-258.

A webes útmutatókon túl: online, egyénileg irányított tanfolyamok kifejlesztése a tudományos etikáról az Oaklandi Egyetemen

Egyetemi hallgató; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban

A szándékos és véletlen plágium rendszeresen előfordul, sajátos pedagógiai problémát okozva a könyvtárosoknak, akik azért felelnek, hogy az alsóévesek megbízhatóan elsajátítsák a tudományos munka alapjait az információs műveltséget nyújtó foglalkozások alatt. A cikk leírja azt a folyamatot, melynek során az Oakland Egyetem Könyvtárainak és az Oakland Egyetem Írásközpontjának oktatói egy online, önálló munkára épülő kurzust dolgoztak ki, hogy visszaszorítsák a plagizálást. E kurzus előtt a könyvtár lényegesen rövidebb webes segédletet kínált a plagizálásról, melyet a hallgatók képzésénél használtak, valamint az „Idézz helyesen!” (Cite right) programot, melyet az írásközpont vetett be a tisztességtelen tudományos magatartás ellen. Előbbi eszköz a legutóbbi értékelés szerint már nem felel meg az egyetemi közösség igényeinek, ezért a hiányt pótlandó a könyvtár és az írásközpont több lényeges kérdést közösen dolgozott ki, melynek részleteit a cikk szerzői ismertetik.

(Autoref.)

60/2013

JACOBS, Heide LM – BERG, Selinda: Reconnecting information literacy policy with the core values of librarianship. – Bibliogr. In: Library trends. – 60. (2011) 2., p. 383-394.

Kapcsoljuk újra össze az információs műveltség oktatását a könyvtárosi hivatás alapértékeivel!

Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs társadalom; Könyvtárosi hivatás

Barack Obama 2009-től az októbert a *nemzet információs műveltségi* hónapjának nyilvánította egyik kiáltványában (http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Presidential-Proclamation-National-Information-Literacy-Awareness-Month). Ebben úgy fogalmaz, hogy

„a modern demokratikus társadalom működéséhez nélkülözhetetlenek a tájékozott és művelt állampolgárok”. Ez a kiáltvány, mely az információs műveltségnek az oktatásban és a demokráciában játszott szerepét hangsúlyozza, hasonlóságot mutat a 2005-ben elfogadott, az információs műveltségről és az élethosszig tartó tanulásról szóló Alexandriai Kiáltvánnyal (<http://archive.ifla.org/III/wsis/BeaconInfSoc.html>). Mindkét dokumentumban az élethosszig tartó tanulás alapvető eleme az információs műveltség, amely életünk minden szakaszában lehetővé teszi az információk hatékony keresését, értékelését, felhasználását és létrehozását személyes, társadalmi, foglalkozásbeli és oktatási célra. Mindkét dokumentum erőteljes hatású és ösztönző sok felsőoktatási könyvtár számára, mivel emlékezteti őket tevékenységük szélesebb társadalmi összefüggéseire és demokratikus kezdeményezéseire. Amilyen ösztönzők ezek a dokumentumok, annyira zavarba ejtő és nyomasztó is a feladat, hogyan lehet tájékozott és művelt állampolgárokat nevelni vagy a diákoknak segíteni műszaki, gazdasági és társadalmi problémáik leküzdésében, leküzdeni a hátrányokat, és növelni mindenkinek a jólétét. A cikk nem is próbál válaszolni a kérdésekre, hanem azt tartja fontosnak, hogy ezeket emeljük eljárásaink és pedagógiai vitáink homlokterébe. Az olyan úttörő dokumentumok felidézésével, mint az Alexandriai Kiáltvány, az ACRL *Az információs műveltség irányelvei a felsőoktatásban* vagy az ALA *A könyvtárosi hivatás alapértékei* című kiadványa, azt bizonyítja a szerző, hogy az információs műveltség nem problémamegoldásra való, hanem a felfedezés lehetőségeit hordozza magában. Ehhez felhasználja az elismerő feltárás (appreciative inquiry) és kritikus információs műveltség vitáit, és módszerként az ALA alapértékeket helyezi előtérbe, hogy újra foglalkozhasson az információs műveltségben rejlő lehetőségekkel a nagyobb társadalmi célok elérése érdekében.

(Autoref.)

Lásd még 8

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

61/2013

BRUCKMANN, Denise – THOUNY, Nathalie: La numérisation à la Bibliothèque nationale de France et les investissements d'avenir : un partenariat public-privé en actes. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 4., p. 49-53.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Francia Nemzeti Könyvtár digitalizálási törekvései: befektetés a jövőbe

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Nemzeti könyvtár

Amikor 2004 decemberében a Google bejelentette 15 milliós nagyságrendű digitalizálási programját, az amerikaiak lelkesedésén túl az európai nagyhatalmak és országok méltatlannak érezték, hogy már meglévő hasonló állományukról senki sem tud. Ezért 2005-ben hat európai vezető anyagi támogatást kért az Európai Uniótól egy hasonló, de európai vállalkozás létrehozásához. 2007-ben Franciaország, Portugália és Magyarország közös munkája nyomán újtára is indult az Europeana Digitális Könyvtár, melynek állománya napjainkra már meghaladta a 15 milliós egységet.

A Google lépésére tett európai válasz – amint látjuk – gyümölcsöző volt. Ehhez a sikerhez az is hozzájárult, hogy a Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) következetes és hatalmas munkával kialakította és kézben tartja e munkálatok összehangolását, szakmai irányítását. A digitális könyvtár létének szükségességéhez kétség nem fér. Számítások szerint azok a könyvek, amelyek nem lesznek megtalálhatók digitális változatban, 20-30 év múlva nem fognak bekerülni az

olvasók látóterébe. Az egyre nagyobb vonulatú munka azonban egyre több pénzt emészt fel. E költségek egy részét az Unió, más részét az egyes nemzetek állják, de egyre nyomasztóbb teher ez mindenkinek. Ezért Franciaország a 2010-2017 közötti időszakra új finanszírozási tervet dolgozott ki. Olyat, amely a kultúra egészét veszi számba, és amelynek egy szelete a digitalizálás. Ez a Nemzeti Alap a digitális társadalomért (FSN).

A digitalizálásban részt vevők kölcsönöket vehetnek fel visszatérítendő és vissza nem térítendő formában. A nemzeti kulturális örökség megőrzésére tett minden kísérlet, a szellemi örökség digitalizálása kiemelt fontosságú. Különösen az a 12 nagy tartalmi egység, amelyet a szakmai bizottságok meghatároztak a közeljövő digitalizálási feladataként. Ezeket már úgy válogatták össze, hogy alátámasszák a vezetés azon elképzelését is, miszerint mindez a magánszféra számára hosszú távon ugyancsak ígéretes befektetési cél lehet. Ezért az állami szubvenciók mellé folyamatosan keresik a vállalkozói csoportok között is azokat, akik a kultúrára hajlandók áldozni.

2011 tavaszán a „BnF – Partneri kapcsolatok” projektben így 12 olyan nagyméretű állománytestet eredményező digitalizálási tervvel álltak elő, amelyek gazdasági sikerrel is kecsegtettek. Októberre több mint húsz érdemi válasz érkezett. Többségük a régi könyvek digitalizálását, míg mások a helytörténeti, genealógiai, fotó-és ikonográfiai, portrégyűjtemények feldolgozását javasolták. A kéziratok és a zenei partitúrák csekély számú jelenléte azt igazolja, hogy e dokumentumtípusok továbbra is a kutatók látókörében maradnak, digitális feldolgozásuk és közzétételük nem hajt annyi anyagi hasznot, hogy erre befektetők jelentkezzenek. A tervek és a döntések után a BnF saját maga és teljes partnerhálózata számára biztonságos jogi kereteket dolgozott ki, és megalapította mindössze néhány, ám gazdasági, informatikai, szakmai szempontból kompetens szakemberrel az Egyszerűsített Akciók Társaságát (Société par action simplifiée, SAS).

2012 tavaszán az első 10 millió euró kiutalása megtörtént. 3 millió a rendszer megszervezésére, a többi a kezdeti három nagy projekt elindítására:

1. 70 ezer 1470 és 1700 között kiadott régi francia könyv – amelynek legnagyobb része jelentős kulturális örökséget képvisel – digitalizálása
2. Egy 700 ezer könyvből és egyéb kereskedelmi dokumentumból álló új online zenei gyűjtemény megszervezése
3. Egy általános tartalmú, de pedagógiai szemlélettel válogatott és ugyancsak pedagógiai tanári felhasználásra alkalmas, a francia irodalmat egészében átfogó nagy együttes létrehozása.

A munka még nagyon új keletű. Sok eredményt még nem lehet felmutatni, de az egyértelműen látszik, hogy a Google mellett a frankofón nyelv nagyszabású, minőségi, egyben munkahelyteremtő projektje, amely nem valósulhatott volna meg a magánszféra jelentős anyagi közreműködése nélkül.

(Pajor Enikő)

62/2013

SIMON-RITZ, Frank: Kulturelles Erbe im digitalen Zeitalter : der Weg der Bibliotheken. – Bibliogr. In: BuB. – 64. (2012) 3., p. 218-222.

Kulturális örökség a digitális korban: a könyvtárak útja

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv

A „világkönyvtár” gondolata egyidős a könyvtárakkal. Már az alexandriai könyvtár is ennek jegyében létesült: a földkerekség valamennyi könyvének összegyűjtése volt a feladata. A könyvek digitalizálásának a lehetősége új irányt adott ennek az utópiának: a „digitális világkönyvtár” bárholonnan és bármikor elérhetővé válik. Az elmúlt húsz évben az internet megjelenése (1993) adott döntő lökést a könyvek

és könyvtárak digitalizálásának. A könyvtárak hamar felismerték az internet áldásait: először a katalógusok kerültek a világhálóra, de az első digitalizálási projektek is ekkor indultak. Elsőként a Library of Congress *American Memory Project*-je vállalkozott Amerika legfontosabb emlékeinek a rögzítésére. A Bibliothèque nationale de France is viszonylag korán, 1997-ben döntött a francia kulturális örökség portáljának, a *Gallicán*-nak a létrehozásáról.

Németországban a kilencvenes években egész mások voltak a technikai feltételek: a szövetségi rendszer miatt a mai napig nem beszélhetünk nemzeti portálról. Az utóbbi tizenöt évben a digitalizálás legfontosabb támogatója, a Német Kutatási Alap (DFG) 15 millió eurót biztosított erre: ebből létesült a göttingeni és a müncheni „digitalizálási központ”, illetve működhetnek az egyes könyvtárak programjai. Ezek a „német digitális könyvtár” mozaikjai, de nincs egy központi portál – kivéve a göttingeni „digitalizált nyomtatványok központi jegyzékét” –, az információ is hiányzik arról, mit digitalizáltak az elmúlt másfél évtizedben, és mit kellene digitalizálni a következő tizenöt évben. (Az sem világos, hol kereshetik a használók e dokumentumokat, ugyanakkor látszik a törekvés a többszintű elérési pontok kiépítésére.) A Google erőteljes szabványfejlesztést hajtott végre ezen a téren.

Az egyik Google-alapító már diákként arról álmodott, hogy a nagykönyvtárak anyagát digitális formában elérhetővé tegye. 2004-ben meg is jelent, hogy néhány év alatt 15 millió könyvet fognak digitalizálni. Először két egyetemi könyvtár anyagára került sor (Michigan, Stanford). Európában az oxfordi egyetem könyvtára volt az első projektrésztvevő. A Bajor Állami Könyvtár 2007-ben állapodott meg a Google-lal 17–19. századi állományának digitalizálásáról; 2011 elejére már félmillió kötet elkészült.

2010-ben már 15 millió könyv volt a *Google Books*-ban, a 130 milliós „világállomány” digitalizálása 2020-ban fejeződik be. Felvetődik a kérdés, hogy a Google feleslegessé teszi-e a könyvtárak fáradozását. A válasz nem, mert ve-

szélyes lenne, ha a „világkönyvtár” egy kereskedelmi cég kezébe jutna, és szükség van nem kereskedelmi megfelelőjére is, melyben a kooperációnak van jelentős szerepe. (A szerzői jog is komoly akadály a digitális tartalmak elérésének, főleg az „árva művek” esetében, hiszen hárommillióról van szó.)

Európában 2008 óta tart az *Europeana* program, melynek során a könyvek mellett képek, tárgyak és hangzó anyagok is helyet kapnak, bár itt a növekedés nem olyan mértékű, mint a Google-é. Ennek oka, hogy Németország például keveset fordít digitalizálásra; 2011-ben is csak a DFG adott tízmilliót, s nem kaptak semmit az iskolák és a nem tudományos intézmények. Az illetékes szövetségi kulturális és oktatási minisztérium (a BKM és a BMBF) nem vesz részt a digitalizálás finanszírozásában, bár előbbi 2010 óta jelentős összegekkel támogatja a *Német Digitális Könyvtár* programot (az üzemeltetést és a portál kialakítását). A Német Könyvtárak Szövetsége (dbv) ezért 2011 tavaszán azt követelte a szövetségi kormánytól, hogy a DFG támogatásán kívül öt évig 10-10 millióval támogassa a könyvek digitalizálását. A parlament több pártja is egyetértett ezzel.

A tanulmány záró részében a szerző a közösségi terekkel is ellátott modern könyvtár képét vázolja fel.

(Murányi Lajos)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

63/2013

KOZLOVA, Elena Igorevna: Sposoby klassifikacii elektronnyh izdanij v sisteme obázatel'nogo ekzemplára dokumentov In: Bibliotekovedenie. – (2012) 2., p. 28-32.

Az elektronikus kiadványok osztályozási módszerei a dokumentumok kötelempéldány-rendszerében

Dokumentumtipológia; Elektronikus dokumentum; Kötelesepéldány; Szabvány-könyvtári

A gyarapítás minősége az értékelési és válogatási kritériumoktól függ. Minden intézmény maga határozza meg az állományalakítás céljainak és feladatainak megfelelő tulajdonságokat és azok rangsorát. Az Orosz Föderációban a kötelesepéldányokról szóló törvény konkretizálja az országos könyvtári-információs állomány alakítási irányait. A törvény nemcsak a kulturális értékek kategóriájába sorolható dokumentumok paramétereit rögzíti, hanem a gyarapítás rendjét, a kötelesepéldány-szolgáltatás és -elosztás rendjét és határidőit. Az országos állomány építésekor a feladat a teljességre törekvés. Az elektronikus dokumentumok esetében is általános kritérium a területi szempont (Oroszország) és a terjesztési technológiák korlátozása. Fontos szempont még:

- a dokumentum rendeltetése és típusa (a hordozó feltüntetése nélkül),
- az információ megjelenítési formája (audiovizuális produkció, elektronikus dokumentum),
- a kiadás módja (nem publikált dokumentum, a hordozó feltüntetése nélkül; elektronikus kiadvány).

Az osztályozás eredményeként kialakultak a válogatási szempontok, és tervszerűen épül az országos állomány digitális objektumokat tartalmazó szegmense. Az elektronikus kiadványok általános osztályozási szempontjait országos szabványok határozzák meg a kiadványok fajtáinak és típusainak legteljesebb és rendszerezett leírásával. A dokumentumok különböző megjelenési formáinak fejlődését azonban az osztályozási rendszerekben is követni kell. A legvitatottabb kérdés az audiovizuális produkciók és az elektronikus kiadványok közötti különbségek feltárása. Ebben az esetben az osztályozás a törvényben foglaltak szerint a megjelenítési formát veszi alapul. Mivel hangot és képet analóg és digitális formában is lehet rögzíteni, az audiovizuális dokumentumok esetében a helyes megjelölés az „elektronikus-digitális forma”.

Az audiovizuális produkciók csoportjába olyan, a dokumentumok jellemzőivel rendelkező objektumok tartoznak, amelyek a publikálás módjában (dokumentumok, tömegkommunikációs eszközök, nem periodikus kiadványok) és hordozókban térnek el egymástól. Minden audiovizuális produkció tartalmaz hangot és képet, és azokat, amelyeknél az információ rögzítése digitális, az elektronikus-digitális dokumentumok közé kell sorolni. Kritériumok az audiovizuális produkciók elektronikus kiadvánnyá nyilvánításához:

- a dokumentum elektronikus-digitális formájú rögzítése,
- szerkesztői-kiadói munka és a kiadási adatok feltüntetése.

A GOST 7-83–2001 szabvány az elektronikus kiadványokat az információ természete szerint osztályozza szöveges, képes, hangzó, multimédia és szoftver termékekre. Ezek közül az audiovizuális elektronikus kiadványok a képet, a hangot vagy a multimédiát tartalmazó csoportokba sorolhatók. A képes kiadványok lehetnek statikusak (fényképek) vagy dinamikusak (hang nélküli videó, film és animációs művek). Az elektronikus hangzó kiadványban a hanginformáció digitálisan rögzített, használatához speciális szoftver szükséges. A hanginformációk vizuális megjelenítésével ez a csoport nem foglalkozik. A hangzó művek típusai: zene, dalok, előadások, felolvasások (hangos könyvek), mesék. Műfaját tekintve a hanginformáció lehet narrátor felolvasása, színész felolvasása, zeneirodalmi mű, rádiószínház. Rendeltetése szerint a hangzó kiadványok rehabilitációs, képzési, ismeretterjesztési és szabadidős célokat szolgálhatnak.

A törvény kötelesepéldányként a hangos könyvek, az audiovizuális produkciók és az elektronikus kiadványok szolgáltatását írja elő. Van olyan kiadvány, amely formai szempontból mindhárom csoportba sorolható, ezért a legfontosabb feladat a normatív felosztások, a fogalmak pontosítása, a kritériumok meghatározása a video- és filmprodukciók számára, majd a törvény megfelelő módosítása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

64/2013

MOYER, Jessica E. – THIELE, Jennifer: E-books and readers in public libraries : literature review and case study In: New library world. – 113. (2012) 5/6., p. 262-269.

E-könyvek és olvasók a közkönyvtárakban: szakirodalmi szemle és esettanulmány

Elektronikus könyv; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások használata

A Kindle e-könyv olvasó 2007-es piacra dobása óta az addig marginális szerepet játszó elektronikus könyv a könyvtári kínálat előterébe került. 2011 szeptemberétől, mikor az Overdrive a könyvtáraknak nyújtott e-könyv kölcsönzési szolgáltatásával bemutatkozott, az e-könyv már a legkisebb közkönyvtárakban is aktuális beszédtéma lett. Az International Data Corp. adatai szerint az Egyesült Államokban 2010-ben 18 millió tabletet és 12 millió e-olvasót adtak el. A legolcsóbb készülék 79 dollár, a Sony érintőképernyős, wifis olvasója is 150 dollár alatti áron megvásárolható.

A Kobo cég Reading Life programjával erősíti az olvasás interaktivitását, közösségi élménnyé válását, ami jól kapcsolódik a könyvtáraknak a művelődésben, olvasásban való jártasságot többféle technológia együttes alkalmazásával növelni kívánó törekvéséhez. A könyvtárak most vásárlóként és promóciós tényezőként is fontos szerephez jutnak az e-book piacon. Az Amazon és az Overdrive is tudatosan épít rájuk, partneri kapcsolatot épít velük, és az új technológia terjesztőiként és egyfajta kísérleti laboratóriumként tekint rájuk. A könyvtárak pedig kísérleteznek: Wisconsin egymillió dolláros hozzájárulást tervez egy e-könyv gyűjtemény felállításához az Overdrive közreműködésével, mások pedig konzorciumokat alapítanak az elektronikus dokumentumok beszerzésére.

A hagyományos és az új eszközök (e-book, audiobook) adta olvasmányélmény összehasonlítására folytatott kísérletek során nem tapasztaltak említésre méltó különbséget, de az e-köny-

veknek más médiatípusokkal való kombinálása (pl. audio- és videobetétek, hanghatások, animációk beiktatása a szövegbe) az olvasástani-ásban elősegítette az olvasottak megértését. Az iPad és az okostelefon már alkalmasak az ilyen típusú dokumentumok közvetítésére. A sokféle eszköz és formátum azonban nem könnyíti meg a könyvtárak dolgát, amikor a beszerzést fontolgatják.

Wisconsinban, egy kis vidéki közkönyvtárban érdekes e-olvasó kölcsönzési esettanulmányt folytattak. Öt Kindle e-readert vásároltak, darabonként tíz, az Amazontól e-könyvként forgalmazott, az olvasók által nagyon keresett művel. Mivel az e-könyv olvasók állandóan forogtak, 17-re bővítették a kölcsönözhető készülékek és 120-ra a művek számát. Két év alatt mindössze egy Kindle veszett el, és egyet ért egyéb kár. A használók elégedettsége növekedett, a könyvtár látogatottsága nőtt. Sokan nyaraláshoz vitték a kis helyigényű, sok könyvet tartalmazó jószágot, még többen voltak, akik próbaképpen kölcsönözték, mielőtt saját e-olvasó vételére szánták volna el magukat. 2012-ben a Kindle kölcsönzési program folytatódik, leginkább azokat támogatva, akik nem tudnak vagy akarnak saját készüléket és e-könyveket beszerezni.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 14, 41, 50, 54, 72

Információ- és kommunikációs technológia

65/2013

AHARONY, Noa: Facebook use in libraries : an exploratory analysis. – Bibliogr. In: Aslib proceedings. – 63. (2012) 4., p. 358-372.

A Facebook használata a könyvtárakban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Közművelődési könyvtár

A tanulmány a Facebook használatának feltáró elemzését adja az Egyesült Államok köz- és felsőoktatási könyvtáraiban, hogy leíró statisztika és tartalomelemzés segítségével bemutassa könyvtári használatának jellegzetességeit. A kapott eredmények azt mutatják, hogy mindkét könyvtártípus használja az információs szekciót és az üzenőfalat, de különbség van a többi Facebook szekció használatában, mely meglepően korlátozott mind a két könyvtártípusban. A közkönyvtárak nagyobb mértékben használják az üzenőfalat és a fotószekciót fő információközvetítőnek, mint a felsőoktatásiak. Ha a Facebook üzenőfalán közölt tartalomra összpontosítunk, kitűnik, hogy némi eltérés tapasztalható a két szekció (kategóriák és alkategóriák) között. Mindenesetre mindkét könyvtártípus inkább csak a használók tájékoztatására használja a Facebookot, nem pedig vitafórumként. A könyvtárosok és információs szakemberek az eredmények ismeretében jobban megértik a különböző típusú könyvtárakban tapasztalható Facebook jelenséget.

(Autoref.)

66/2013

BARCA VILLOLDO, Marta [et al.]: How to mobilize your library at low cost In: LIBER quarterly. – 22. (2012) 2.

Korszerű mobilalkalmazások bevezetése a könyvtárban költségtakarékosan

Gazdaságosság -könyvtárban; Honlap; Információtechnológia; Telefon

A World Wide Web Konzorcium (W3C) meghatározása szerint a mobil világháló olyan hálózat, melyben a használó bárhol, a készülék típusától függetlenül információhoz juthat. Az elmúlt időben jelentősen megnőtt a mobil esz-

közökről indított internet-hozzáférés, ami többek között az eszközök technikai fejlesztésének, a gyorsabb adatátvitelnek és a csökkenő költségeknek köszönhető.

Ez az új helyzet különböző webes eszközök létrehozását eredményezte, melyek számos lehetőséget kínálnak, így honlapok, QR-kódok, helymeghatározó eszközök és az RFID technológia felhasználását, hogy csak néhányat említsünk.

A technikai újdonságok nyomán új problémák is születnek. Ebben a helyzetben nem fenyegetést vagy többletmunkát kell látni, hanem az olvasók új szükségleteihez vagy óhajaihoz való jobb alkalmazkodás lehetőségét, azaz a jelenlegi szolgáltatások némelyikét tovább kell fejleszteni, például egy mobil honlap vagy mobil katalógus (mOPAC) létrehozásával. Új szolgáltatásokkal is érdemes próbálkozni, például QR-kódok katalógusba ágyazásával vagy a virtuális tájékoztatással, esetleg a könyvtárak helymeghatározásával.

A dolgozat először is alapvető, bevezető jellegű információval kíván szolgálni a mobil világhálóról, majd rátér néhány alkalmazás ismertetésére. Néhány esetben különböző lehetőségeket mutat be olyan tényezők figyelembevételével, mint például a költség. A cél az, hogy ennek az áttekintésnek az ismeretében az adott könyvtár ki tudja választani a feladatainak és költségvetésének legjobban megfelelő eszközt. Végül felsorolja a könyvtári alkalmazásokat és bevezetésüket egy műszaki egyetem (Universidad Politècnica de València, UPV) könyvtárában.

A dolgozat végső célja, hogy bátorítsa új szolgáltatások bevezetését és alkalmazását, súlyt helyezve arra az elgondolásra, hogy számos könyvtári szolgáltatás biztosítható alapvető számítógépes ismeretekkel és kis személyzettel is, mivel a legtöbb esetben ezek a webes eszközök ingyenesek. Más szóval, ezek olyan olcsó eszközök, melyek igen értékesek az olvasók számára.

(Autoref.)

67/2013

CARLSSON, Hanna: Working with Facebook in public libraries : a backstage glimpse into the Library 2.0 rhetoric. – Bibliogr. In: Libri. – 62. (2012) 3., p. 199-210.

A Facebook használata a svéd közkönyvtárakban

Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció-használókkal; Közművelődési könyvtár

A Könyvtár 2.0 ideáljairól és vízióiról az elmúlt időszakban rengeteg szó esett a közkönyvtárakkal foglalkozó szakirodalomban és a gyakorlatban, a Web 2.0-ról folytatott vita hatására pedig főleg utópisztikus és forradalmi felhangokat kapott, s a közösségi médiát a közkönyvtár intézménye átalakításának kulcsaként fogták fel. Míg a korábbi szakirodalom elsősorban elviekben foglalkozott ezzel a fejleménnyel, a tanulmány azt vizsgálja, miként valósulnak meg a mindennapi gyakorlatban a Könyvtár 2.0 víziói. Etnográfiai adatokból kiindulva kritikusan elemzi a Facebook és a svéd közkönyvtári szcéna közötti mikroszintű kölcsönhatást. A tanulmány feltárja, hogy a Könyvtár 2.0 vízióinak megvalósításához szükséges munkát az önmeghatározás és a bizonytalanság (vagyis a megjósolhatóság vagy bizonyosság nélküli létezés) közti folyamatos áramlás jellemzi. A tanulmányban szereplő könyvtárosok ugyan kreatívak az új megoldások és stratégiák kialakításában, de állandóan a Facebooknak vannak kiszolgáltatva, és csak minimálisan van lehetőségük a használt technológia befolyásolására. Mégis, ez a mindennapos és adott használat adja meg számukra a lehetőséget, hogy más-más módon interpretálják a Facebook célját. A tanulmány következtetése az, hogy a technológia ilyen alternatív értelmezésének még világosabb kifejtésével a közkönyvtárak visszatámaszthatják, hogy a technológiai változásoknak az áldozatai legyenek, és hatással lehetnek információtechnológiai fejlesztésükre.

(Autoref.)

68/2013

WILSON, Andrew: QR codes in the library : are they worth the effort? In: Journal of access services. – 9. (2012) 3., p. 101-110.

QR-kódok a könyvtárban. Megéri-e az erőfeszítés?

Főiskolai könyvtár; Gépi információkeresés; Használati szokások; Információtechnológia; Szolgáltatók használata; Zenei könyvtár

A Harvard College zenei könyvtárában egy kísérlet során azt vizsgálták, hogy a használók hogyan fogadják a QR-kódok alkalmazását a könyvtári térben. A QR-kódokat más területeken (marketing, logisztika, közösségi terek) kiterjedten használják. A QR-kódot leolvasni képes szoftver azonnal összekapcsolja a kód képét egy URL-lel, amely viszont valamely online tartalomhoz biztosít hozzáférést.

A zenei könyvtár egy korábbi projekt keretében online szakirodalmi kalauzokat (hogyan keresünk koncertismertetőket a folyóiratokban; hogyan találjuk meg egyes dalokat dalgyűjteményekben; jazzről szóló források) tett elérhetővé QR-kódok segítségével. Most ezeket a QR-kódokat helyezték el a könyvtárban a polcok között. Előzetesen tesztelték, hogy ezek a kalauzok mennyire kompatibilisek a mobil eszközökkel, létrehozták a kódokat és hozzákapcsolták őket a vonatkozó URL-ekhez. Ez ma már technikailag egyszerűen és olcsón kivitelezhető. A kódokat tartalmazó lapocskákat lézernyomtatóval kinyomtatták, ezt követően kiválasztották, hol helyezik el őket. Az adott helyen ellenőrizték a mobiljelek erősségét. A Google Analytics szolgáltatás keretében létrehozták a statisztikai mérés lehetőségét, az egyes weboldalakba beillesztették a szükséges HTML-kódot. A QR-kódok grafikus fájlok, amelyek World és PDF fájlba illeszthetők; érdemes menteni és tárolni őket a későbbiekre.

A technika rendkívül egyszerűnek bizonyult. A költségek igen csekélyek voltak: az egész munkához szükséges anyagokra 50 dollárt szántak, a tényleges költség 25 dollárt tett ki. Hasonló-

képpen kevés időt és más erőforrást kellett erre a munkára fordítani. Különösebb hírverést nem tartottak szükségesnek.

A használati statisztika lehangoló eredményt hozott. Az egész szemeszter alatt csak néhányan éltek a szolgáltatással. A mobil használat elenyésző volt az online eléréshez viszonyítva. Ugyanakkor a hallgatók egyébként sokan használtak okostelefont, viszont, mint kiderült, 80%-uk nem ismerte, mire valók a QR-kódok, és azt sem tudták, hogy azok használatához le kell tölteni egy bizonyos alkalmazást. A projekt sikertelenségének egyik oka tehát a technológia nem ismerete. A projekt sikeres volt viszont a költségeit, a kódok alkalmazását és a technológia működőképességét tekintve.

A történetek dacára rövid módszertani útmutatót fogalmaztak meg a QR-kódok használatához.

Első lépés: Keressünk a célnak megfelelő, hasznos és érdekes online tartalmat!

Második lépés: Győződjünk meg, hogy az online tartalom megfelelő, és optimalizálva van a mobil szolgáltatásokra!

Harmadik lépés: Keressük meg és próbáljuk ki a QR-kódnak szánt ideális helyet!

Negyedik lépés: Hozzuk létre és linkeljük be a QR-kódot!

Ötödik lépés: Gondoskodjunk a használat nyomon követéséről és értékeléséről!

Hatodik lépés: Ágyazzuk be a QR-kódot és helyezzük el, ahová kívánjuk!

Hetedik lépés: Kövessük nyomon és értékeljük a használatot!

A QR-kódokról feltehetőleg hamarosan kiderül, hogy széles körben alkalmazzák-e őket vagy épp ellenkezőleg, ez a technológia nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Mindenesetre nyomon kell követni, hogy fogadják, mire használják ezt az egyszerű technikát a felhasználók.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 39

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 40

Számítógép-szoftver

Lásd 38

Elektronikus könyvtár

69/2013

BAUMGART, Denise: Ein Jahrhundertprojekt für

Wissen und Kultur. – Bibliogr. In: BuB. – 64. (2012) 3., p. 203-207.

A tudás és a kultúra évszázados projektje: a Német Digitális Könyvtár

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Információtechnológia

Képzeljünk el az interneten egy olyan központi helyet, ahol a könyvek, képek, levéltári anyagok, kották, zeneművek, filmek, szobrok és műemlékek 3D-s felvételei mindenki számára elérhetőek. Ez már (virtuálisan) létezik, ez a Német Digitális Könyvtár (<http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de>), rövidítve a DDB.

A DDB mindenki számára élményszerűvé akarja tenni az ismereteket és a kultúrát, és először képes egyesíteni közös platformon a német kulturális örökség sokrétűségét. Az egyes tárgyak bemutatása mellett virtuális kiállításokat is kínálnak; olyan tárgyak is láthatóak lesznek, melyeket egyébként sohasem láthatnánk.

A digitális könyvtár számára kifejlesztett újszerű kereső- és prezentációs eszközök hozzáférést biztosítanak a digitális kópiákhoz. Ezek segítségével lehetővé válik a szövegek és multimédiás tartalmak keresőfogalmainak szemantikus összekapcsolása, segítségükkel navigálni lehet a hasonló tulajdonságokkal rendelkező tárgyak között. Mód van a különböző kritériumok (téma, személy, hely, idő, tárgytípus) szerinti, illetve a térkép- és időalapú keresésre is.

A Német Digitális Könyvtár elnevezés csak ideiglenes: a portál új nevet fog kapni, amely jobban kifejezi a német intézményekben őrzött tudáshoz és kultúrához való komplex hozzáférést. A digitális könyvtár nem csupán hétköznapi internetportál, hanem a tudományos és kulturális intézmények hálózata is, akik részvételükkel nemcsak tartalmakkal vannak jelen, hanem partnerek is egy nagy hálózatban, mely támogatja az intézmények közötti cserét. (Az intézmény jelenléte is hangsúlyosabb lesz az interneten.)

A résztvevők külön platformon érik el a szükséges segédleteket és eszközöket; ún. clearing pontok segítik az intézményeket a beadott tartalmak transzformálásában az adatintegrációt támogatva. (A digitális kópia az intézményeknél marad, csak a tárgyra mutató link kerül a DDB-be.) A DDB összegyűjti a német kulturális örökséget, és beszolgáltatja az *Europeanába*, mely jelenleg harminckét ország húszmillió tárgyát tartalmazza.

A portál projekt megvalósítása során a legkülönbözőbb tényezőket kell figyelembe venni. Nagyon heterogén a kép, eltérő tapasztalati és fejlettségi szint, különböző szabványok a jellemzők, ezért kezdeményezték a digitális könyvtár kompetencia-hálózatának (KNW) a megteremtését. A KNW közgyűlésének jelenleg tizenhárom intézmény a tagja – köztük a Bajor

Állami Könyvtár, a Német Nemzeti Könyvtár, a Német Filmintézet, a Szövetségi Levéltár –, melyek megfelelő szakértelemmel és jártassággal rendelkeznek a digitalizálás, szabványosítás, fejlesztés területén. A KNW szervei még a háromtagú elnökség és a kuratórium, irodája pedig a Stiftung Preußischer Kulturbesitz épületében van, s az előbbieket munkáját segíti, emellett jogi ügyeket intéz, a sajtó- és a közönségkapcsolatokat hangolja össze, üléseket szervez.

A szövetségi köztársaság és a tartományok közötti egyezmény határozatának értelmében a kompetencia-hálózat a felelős az internetportál felépítéséért és működtetéséért. (A kialakításban részt vesz a Fraunhofer Intézet IAIS, a Karlsruhei Szakinformációs Intézet, FIZ és a Leibniz Társaság.)

A portál létrehozásába és üzemelésébe hét munkabizottság kapcsolódik be egy-egy részterületen (tartalom, metaadatok, prezentáció, technika, innováció és kutatás, kommunikáció, regisztráció). Jelenleg a megvalósítás folyik (a koncepciók kidolgozása, megvalósítás, szoftverfejlesztés, tesztelés stb.).

(Murányi Lajos)

70/2013

ŠRAJBERG, Ā. L. [et al]: Otkrytyj dostup : zarubežnyj i otečestvennyj opyt - sostoānie i perspektivy In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2012) 8., p. 5-26.

Nyílt hozzáférés: külföldi és oroszországi tapasztalatok – helyzetkép és kilátások

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A cikk első része áttekinti a nyílt hozzáférés meghatározását, fejlődését, a nyílt hozzáférésű folyóiratok és repozitóriumok történetét, a legjelentősebb külföldi rendszereket.

A nyílt hozzáférés széles körű elterjedése nem jellemző a FÁK-tagországokban. A passzivitás lehetséges okai a már meglévő repozitóriumok

használatában és a saját, nyílt hozzáférésű archívumok létrehozásában:

- a szakmai – elsősorban a tudományos – közösségek társadalmi fejletlensége,
- a külföldi tudományos szakirodalom tanulmányozásához szükséges angol nyelv nem elégséges ismerete; a VINITI orosz nyelvű anyagainak kényelmesebb használata;
- a reformok és gazdasági nehézségek hatása.

Néhány jelentősebb kezdeményezés:

- *Az Oroszországi Tudományos Akadémia Sziberiai Részlege Társadalomtudományi osztályának programja*

A „Kutatási eredmények nyílt elérése” programot a Ford és az Európai Bizottság alapítványa támogatja. 21 intézetben van repozitórium, közülük a legjelentősebb a Gazdasági és Ipari Termelés-szervezési Intézet 13 állományból álló, több mint 11 ezer tételt tartalmazó archívuma. Ebben a disszertációk és azok tézisei, az intézet folyóirata, a munkatársak publikációi stb. található.

- *A Moszkvai Állami Egyetem Kémiai Karának archívuma*

A *Chemneten*, Oroszország leglátogatottabb kémiai honlapján tananyagok, folyóiratok elektronikus változatai, a munkatársak által kiadott könyvek és egyéb publikációk érhetők el.

- *Az Urali Gorkij Állami Egyetemen folyó munkák*

Az egyetem könyvtára által kezdeményezett projekt célja a belső elektronikus források kezelése. Folyamatban van a ritka könyvek állományának digitalizálása, a disszertációk és tézisek állományának építése; elkészült a tananyagokat tartalmazó állomány; az Ud-murt Állami Egyetem tudományos könyvtárával közösen épül a filozófiai tárgyú könyvek elektronikus állománya, és folyik a digitális másolatok cseréje.

- *Az Oroszországi Tudományos-Műszaki Nyilvános Könyvtár (GPNTB Rossii) tevékenysége*

A könyvtár honlapján elérhetők a könyvtár-üggyel foglalkozó teljes szövegű dokumentumok. Az archívum a *Naučnye i tehničeskije biblioteki* c. folyóiratban és a könyvtár gyűjteményes kiadványaiban megjelent publikációkat, a *Krím* és a *Libkom* nemzetközi konferenciák anyagait, a Moszkvai Állami Kulturális és Művészeti Egyetem információs technológia és elektronikus könyvtárak tanszékén kidolgozott anyagokat tartalmazza. A könyvtár Tudományos Tanácsa határozatot hozott repozitórium építésére az elektronikus dokumentumokra vonatkozó szerzői jogi anyagoknak a könyvtárakat érintő dokumentumaiból.

A fejlődés lehetséges útjai Oroszországban:

- A meglévő repozitóriumokról és a nyílt hozzáférésű dokumentumokról szóló információk integrálása az OpenDOAR és a ROAR világméretű katalógusokba. Ez az út a legegyszerűbb, nem igényel többletkiadásokat; hátránya, hogy az orosz nyelvű dokumentumok „beolvadnak” a közös állományba.
- A Lundi Egyetem könyvtári projektjének megismétlése, a DOAJ nyílt hozzáférésű folyóiratok közös világgatológusának létrehozása.
- Országos struktúra a repozitóriumok nemzeti rendszerének kialakítására, azok minősítésére és nyilvántartására, a német DIN (Deutsche Initiative für Netzwerkinformation) vagy az európai DRIVER (Digital Repositories Infrastructure Vision for European Research) mintájára.
- A nyílt hozzáféréshez szükséges modulok kidolgozása a DSpace, E-prints, Greenstone alapján, a modulok integrálása az IRBIS automatizált könyvtári rendszerbe.
- A külföldi tematikus és intézeti archívumok „megnyitása” az oroszországi felhasználók számára; az említett szerzői jogi archívum fokozatos bővítése külföldi dokumentumokkal (első lépésben az orosz nyelvű keresőapparátus kifejlesztése, majd a teljes szövegű dokumentumok oroszra fordítása).

– Az oroszországi archívumok és adatbázisok „megnyitása” a külföldi felhasználók számára. Első lépésként angol nyelvű keresőapparátus kidolgozása a teljes szövegű orosz nyelvű

dokumentumokhoz.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 36, 49, 62

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

71/2013

MIZZARO, Stefano: Readersourcing – A manifesto. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 63. (2012) 8., p. 1666-1672.

Lektorálás – kiszervezve

Lektorálás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos publikálási folyamat fontos eleme a lektorálás, amikor a benyújtott cikkeket a témához értő kollégák bírálják el. A végső döntés a szerkesztőre hárul. A lektorálás a publikálás a priori minőségi szűrője. Természetesen az idők folyamán sokat változott a *Respublica literariától* az elektronikus publikáláson és a nyílt hozzáféréseken át a saját kiadásig és a cikkel kapcsolatos észrevételek egyidejű közléséig.

A lektorálást mindig is sok kritika érte (időigénye, a pozitív részrehajlás, a csalás lehetősége és az érdekkonfliktusok miatt). Kifejezetten a lektorálás miatt másutt nem közölhető matematikai publikációk számára külön folyóiratot hoztak létre *Rejecta Mathematica* címmel.

A szerző három tézist fogalmaz meg és tekint át a lektorálással kapcsolatban.

1. A jövőben nem áll rendelkezésre megfelelő számú jó lektor. – A tudományos kiadásban jelentős mértékben és gyorsan nő a publikálási szándék (ezt lehetővé teszi az alkalmazott technológia, a publikálási fórumok növekvő

száma, a publikálási kényszer, az elutasított cikkek másutt való benyújtásának gyakorlata, az együttműködésből fakadó sok társszerzős cikk és ennek folyamányaként a lektorok hiánya). A lektornak befogható szakemberek száma ugyanakkor nem növekszik ugyanolyan mértékben (a lektorálást hagyományos eszközökkel végzik, erősen specializált vagy interdiszciplináris témákról van szó, a lektorálásért ritkán jár honorárium, a kis és specializált területeken nehezebb a névtelenséget kivitelezni, a nyílt hozzáférés egyre általánosabb igényné válik).

2. A lektorok munkája kiszervezhető, mégpedig az olvasóknak. – A szerzők jóval több cikket olvasnak el, mint ahányat publikálnak, és a cikkek elolvasása során keletkező gondolataik másokhoz nem jutnak el. Felmerül, hogy tegyék lehetővé az olvasók számára, és bátorítsák őket arra, hogy értékeljék az elolvasott publikációkat, majd gyűjtsék össze a véleményeket, és hasznosítsák azokat a cikkek minőségének megítélésénél. Ez a *crowdsourcing* (a közösségben rejlő potenciál kihasználása) egyik példája lehetne, amely jó néhány területen hatékonyan működik. A szerző a lektorálás kiszervezésével összefüggésben ezt a folyamatot *Readersourcing*nek nevezte el. A szerzők a weben önállóan publikálnak – amúgy lektorálatlan – cikkeiket, amelyeket aztán az olvasók (a „tömeg”, a közösség, amely esetenként legalább annyira szakértője a kérdésnek, mint a szerző) ítélnének meg és minősítenének. (Ez akár a megszokott lektorálással párhuzamosan is megtörténhetne.)

A Readersourcing rögtön felveti viszont a kérdést, hogy ki a jó olvasó, akire az értékelést rá lehet bízni. Szükség van tehát egy olyan mechanizmusra, amelynek révén megfelelő minőségellenőrzéssel elkerülhetők a kiszervezésen alapuló modell (Readersourcing) gyenge pontjai.

3. Érdemes jó olvasónak lenni. – Az említett mechanizmus a cikkeket (azok minőségét), a szerzőket (minősítésük az általuk publikált cikkek értékétől függ) és az olvasókat (lektorálási képességük, értékítéletük alapján) egyaránt értékeli. Az értékelés fontos eleme az állandóság, amely azt fejezi ki, hogy időben mennyire stabilnak mondható egy-egy bírálat. A szerző kifejti és igazolja, hogy az általa javasolt mechanizmus pontosabb, mint a hivatkozásokon alapuló, sokszor vitatott mérési módszer (impakt faktor, h-index).

A weben számos hasonló értékelési lehetőség van (a YouTube, az eBay, az Amazon stb. részeként), amelyek közül néhány könnyen adaptálható lenne a tudományos publikálás esetére. Ezek azonban valamilyen módon magántulajdonban vannak. A Readersourcing viszont az adatok nyilvánosságára, a beszámoltathatóságra törekszik, független, nonprofit, akadémiai/tudományos törekvésnek nevezi magát.

Ellenérvek a Readersourcinggal szemben: utólagos szűrést jelent; a lektorok véleménye nem hasznosul magában a publikációban; a cikkek elolvasása nem szervezeten, hanem önkéntesen történik; az olvasók megszokásból hajlamosak azt hinni, hogy a cikk már átesett a lektoráláson; csak a cikk egy bizonyos részét tudják megítélni.

(Hegyközi Ilona)

72/2013

RESPINGUE-PERRIN, Sébastien: Dans la brume électronique : des inquiétudes autour du marché du livre électronique aux États-Unis et de sa présence en bibliothèque. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 4., p. 29-34.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az e-könyv piac hatása az amerikai könyvtárakra

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Kapcsolat intézményekkel; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Közművelődési könyvtár

2012 januárjában az amerikai toplisták első tíz helyezettje közé került az e-könyv eladás, és ezzel túlnötte a művek hagyományos, könyv formátumú eladását. A Harris Interactive márciusi felmérése szerint az amerikaiak 28%-a már valamilyen mobil eszközt használ olvasásra. Az USA úttörő szerepét e piacon néhány adat magyarázza: a digitalizált művek mennyisége elérte az ún. kritikus tömeget; a könyvesboltok között nincs országos hálózati összeköttetés, így a felhasználók automatikusan a digitális változatokat keresik. Ennek ára ugyanis sokkal kedvezőbb a papíralapú változatnál. Az előrejelzések szerint 2015-ig 60:40% lesz az arány, az e-változat javára!

Természetesen ebbe a szüntelen mozgásban lévő folyamatba az eddig piacdiktáló cégek, mint pl. az Amazon, Google, bele fognak szólni. A könyvtáraknak ismét alkalmazkodniuk kell a változáshoz. Az olvasó, a könyvkiadó és a könyvtáros érdekei között kell valamilyen egyensúlyt teremteniük. Nyilvánvaló, hogy a könyvtár felkínálja az e-formát, még ha nem is teheti ezt minden esetben ingyenesen. Vagyis az információhoz való szabad hozzáférés elve a könyvtári funkciók megőrzésével együttesen úgy érvényesülhet, ha a könyvtár a katalógusában felkínálja a hagyományos és az e-változatot. Ez utóbbi választása esetén pedig elirányítja az olvasót a megfelelő e-könyvesboltba. Ez az elképzelés talán azért is megállná a helyét, mert az

ALA felmérései egyértelműen igazolják, hogy az e-könyvet vásárlók 50%-a először a könyvtárban talált rá arra a szerzőre, akinek a könyveit később e-könyvként keresi.

Napjainkban az amerikai könyvtárak 66%-a tart e-könyvet is, mert óriási rá a felhasználói kereslet. Például a New York Public Library-ben egy év alatt 36%-ra nőtt az ilyen típusú dokumentumok olvasása. Ezért számos könyvtár saját hálózatot épít ki némely e-book kiadóval szövetkezve. Módszereket próbálnak kitalálni a hagyományos és az új gyümölcsöző együttélésére. A könyvtár felelősséget vállal a könyv pontos visszakereshetővé tételére, egyben hozzáférést és nagyobb nyilvánosságot is biztosít a weben az e-könyv számára, miközben ő is jól jár, hiszen minőségi e-dokumentumot kap.

Egyetemi környezetben valamelyest módosul mindez. A könyvtár adott számú kereslet vagy olvasás után vásárolja meg az e-könyvet. Természetesen mindezzel számos jogi kérdés merül fel, hiszen a könyvtárban eredetileg nem lehet könyveket vásárolni, egy olvasó által megvásárolt e-könyvről másolatok készítése vagy az egész könyv más személynek, személyeknek való átadása jogtalan. Ezekon kívül az egyetemi könyvtári környezetben számos más jogi gond jelentkezik. A helyzetet nehezíti, hogy egyes felkapott művek, sikerkönyvek e-book formátumú kiadása drágább, nagyobb hasznot hozó, mint könyv változatuk.

A jogi kérdések megoldására merült fel az „Amerikai Digitális Közkönyvtár” (*Digital Public Library of America*) létrehozásának ötlete. Ám a könyvkiadók sok mindenben nem értenek egyet ezekkel az elképzelésekkel. A legnagyobbak, mint a Penguin, Macmillan, Hachette, stb., ragaszkodnak saját online katalógusukhoz, és korlátozott számú e-book címet adnak át az egyetemi könyvtáraknak. Közben számos csendes háttéregyezség is születik, melynek következtében a vásárló/olvasó szinte akarata ellenére mindig egy adott kiadó (Amazon) állományához kerül – rontva ezzel a többi kiadó könyveinek elérhetőségét.

Szintén nyugtalanító jelenség, amit ugyancsak az Amazon tett. 2011 novemberében beindította az „Amazon Prime”-ként ismert szolgáltatására alapozva a kölcsönzési szolgáltatást is. Egyelőre 100 ezer címből évi 79 dollárért bármit ki lehet kölcsönözni egy hónap időtartamra. A kölcsönzés ilyen formájú kisajátítása néhány könyvtárat ellencselekvésre készített. Kansas állam közkönyvtára például szövetséget kötött a nagy állományú Bilbary társasággal. Egy fecske azonban nem csinál nyarat. A könyvtáraknak komoly stratégiát kell kialakítaniuk, hogy a jövőben ne váljanak a mindent felfaló piacosodás martalékává.

(Pajor Enikő)

73/2013

VRANA, Radovan: Journal publishing challenges : a case of STM scientific journals in Croatia. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 44. (2012) 3., p. 1-7.

A folyóirat-kiadás nehézségei a horvát természettudományi, műszaki és orvosi folyóiratok példáján

Elektronikus publikáció; Felmérés; Folyóiratkiadás; Szerkesztés -tudományos kiadványoké

A tudományos kutató számára minden szempontból nagyon fontos, hogy publikáljon, lehetőleg a legjobb folyóiratokban. Ahhoz, hogy egy tudományos folyóirat a legjobbak közé tartozzon, a legjobb tudósokat kell alkalmaznia lektorként, szerkesztőbizottsági tagként, és a legjobb cikkeket kell publikálnia, holott egyre több a publikálni akaró kutató, az „elit” folyóiratok száma viszont húsz éve változatlan.

A szakmai lektorálással (*peer review*) kapcsolatos érveket és ellenérveket, problémákat hosszan lehet sorolni. Az internet belépése a tudományos publikálás és a tudományos információ terjesztése folyamataiba számos új problémát vetett fel a folyóiratok tulajdonosai és szerkesztői számára. Többben valószínűsítik a hosszadalmas átfutási idő, a magas előfizetési díjak és a megkérdő-

jelezhető archiválási gyakorlat fenntarthatatlanságát egy új tudományos kommunikációs rendszerben. A folyóirat mint egész (akár egy tematikus vagy vendégszerkesztő által összeállított szám, akár maga a lap saját identitásával) kezdi elveszíteni fontosságát az egyes cikkek szemben, akár meg kell vásárolni, akár szabadon hozzáférhető.

Horvátországban már 2003-ban a legtöbb tudományos folyóiratnak volt elektronikus változata, ami jó alapul szolgál a legújabb fejleményekhez. A folyóirat-tartalmak hosszú távú megőrzése és a hozzáférés biztosítása szintén jelentős probléma. A digitális repozitórium a probléma egyik lehetséges megoldása, ám további gondot okoz, hogy amikor egy folyóirat átáll kizárólagosan elektronikus formátumra, a régebbi cikkeket nem teszi elérhetővé. A jövő nagy veszélye, hogy a régebbi cikkekről nem vesznek majd tudomást, mert nem érhetők el elektronikusan.

Annak áttekintésére, hogy mindez hogyan tükröződik a horvát folyóiratpiacon, a címben jelzett szakterületek 87 folyóiratát választották ki a tudományos folyóiratok „Hrčak” elnevezésű portáljáról. A 17 kérdésből álló felmérésre 56-58 válasz érkezett. A folyóiratok 90%-a nyomtatott és elektronikus formában is megjelenik (3 csak elektronikus, 2 csak papíralapú), 89,7% korlátozás nélkül teszi hozzáférhetővé tartalmát. Néhány érdekes adat: folyóirat-szerkesztést és -kiadást segítő szoftver használata 51 válasz szerint lenne hasznos, de csak 15 használ ilyent; 16 folyóirat (még mindig) papír változatban kapja meg a kéziratokat. A folyóiratok több mint fele repozitóriumokban archiválja publikációit, 19

nem, és 8 nem is tudja, mik azok. A szerkesztőségek egynegyede érzi úgy, hogy a gazdasági válság következtében több kutató ismét a folyóiratok felé fordul, mintsem konferenciákon vegyen részt, és annak közleményeiben teszi közzé munkáját.

A horvát tudományos folyóiratok problémáik megoldása érdekében felhasználják az infokommunikációs technológiát. A jobb és gyorsabb kommunikáció érdekében interneten tartják a kapcsolatot a szerzőkkel. Egyre többen döntenek úgy, hogy elektronikus változatot is kiadnak, és hogy támogatják a korlátozások nélküli hozzáférést tartalmukhoz. A legtöbb folyóirat egyformán fogad el horvát és külföldi szerzőktől származó kéziratokat. A felmérésben részt vevő folyóiratok hat hónapon belül megjelentetik a kéziratokat (és ezt elfogadható gyorsaságnak tekintik). Az egyetemi oktatásnak is partnerei (a folyóiratok fele tud arról, hogy cikkeit a felsőoktatásban felhasználják, mindössze hat tudja határozottan, hogy nem).

Annak ellenére, hogy az elektronikus technológiák alkalmazásával (internet, szerkesztőszoftver használata, a nyílt hozzáférés támogatása, cikkek tárolása digitális repozitóriumokban) sikeresen működnek, számos pénzügyi és szervezési problémával küzdenek, ami nagyobb anyagi és emberi erőforrásbéli támogatást igényelne. Gyakorlatilag mindazokkal és ugyanazokkal a problémákkal állnak szemben, mint a világ többi tudományos folyóirata.

(Mohor Jenő)

Lásd még 13, 32

Az ismertetett cikkek forrásai

Alexandria (GB)	22. (2011) 2-3.
American libraries (US)	43. (2012) 9-10.
Aslib proceedings (GB)	63. (2012) 4.
Bibliotekovedenie (RU)	(2012) 2., 3.
BuB (DE)	63. (2011) 4., 7-8.; 64. (2012) 3.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	57. (2012) 4.
Collection building (US)	31. (2012) 3.
Collection management (US)	37. (2012) 3-4.
College & research libraries (US)	73. (2012) 4., 5.
College & undergraduate libraries (US)	19. (2012) 2-4.
Education for information (I)	29. (2012) 2.
The electronic library (I)	30. (2012) 4., 5.
IFLA journal (I)	38. (2012) 3.
Information outlook (US)	16. (2012) 5.
Interlending & document supply (GB)	40. (2012) 3.
The international information & library review (I)	44. (2012) 3.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2012) 3., 5.
Journal of access services (US)	9. (2012) 3.
Journal of documentation (GB)	67. (2012) 4., 5.
Journal of electronic resources librarianship (US)	24. (2012) 2., 3.
Journal of librarianship and information science (GB)	44. (2012) 3.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	63. (2012) 8.
Knižnica (SK)	13. (2012) 7-8., 9.
LIBER quarterly (I)	22. (2012) 2.
Library hi tech (US)	30. (2012) 4.
Library management (GB)	33. (2012) 6/7.
The library quarterly (US)	82. (2012) 3.
Library review (GB)	61. (2012) 5.
Library trends (US)	60. (2011) 2.; 60. (2012) 3.
Libri (I)	62. (2012) 2., 3.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2012) 8., 9.
New library world (GB)	113. (2012) 5/6., 7/8.
Online information review (I)	36. (2012) 4.
Revista española de documentación científica (ES)	35. (2012) 3.
Scandinavian library quarterly (Sx)	45. (2012) 3.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	59. (2012) 3-4.